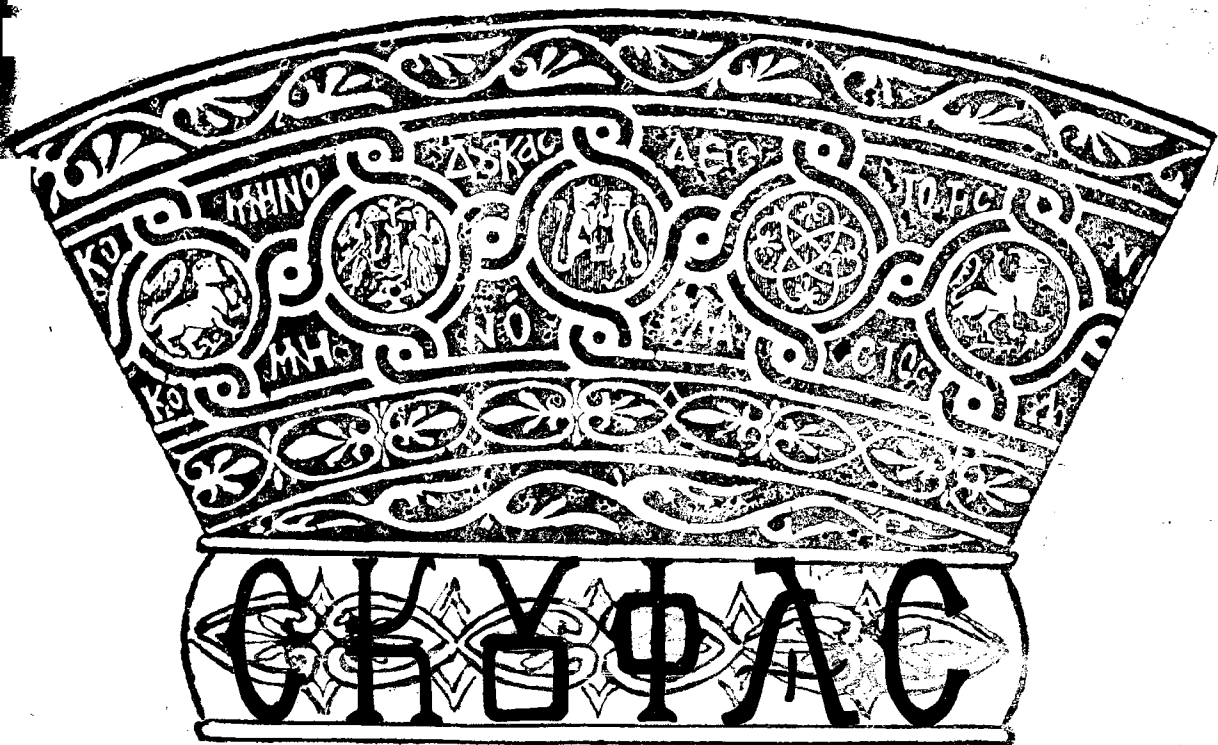

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΞΕΝΟΦ. Ι. ΚΟΤΣΑΡΙΔΑ	: «Σχουφᾶς»	σελ. 389
ΚΩΣΤΑ Δ. ΤΣΕΤΗ	: «Πορταίτο χωρισμοῦ»	» 390
	«Προσμονή» (ποιήματα)	» 390
ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗ	: 'Η πνευματική ζωὴ τῆς Ἄρτας	» 391
ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΩΤΖΙΟΥΛΑ	: «Ἀπρίλης» (ποίημα)	» 396
Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ	: 'Η Ἄρτα εἰς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Βενετίας	» 397
	Ποῦ τοὺς χαλάει Ἀλήπασας (ποίημα)	» 401
ΚΩΣΤΑ ΑΓΝΑΝΤΗ	: Ἀρτινὲς ἀναμνήσεις	» 402
ΝΙΚ. Χ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ	: Ὁ Ἅγιος Μάρκος	» 406
ΜΑΡΙΑΣ ΑΡΚΑΔΙΟΥ	: Τὸ πατρικὸ τὸ σπίτι (ποίημα) . . .	» 413
ΣΩΚΡ. ΠΑΝΤΟΥΛΑ	: Τῆς Ἄρτας τὸ Γεφύρι	» 414
ΓΙΩΡΓΟΥ ΡΑΓΚΟΥ	: Τὰ τρία Πορταῖτα (ποίημα) . . .	» 417
ΦΙΛΙΠΠΟΥ Κ. ΚΟΛΣΒΟΥ	: Ἡ ἀρχαία Ἀθαμνίνα	» 418
	Φίλοι, καλῶς ὠρίσατε (Δημοτικὸ)	» 423
ΣΤΕΛΙΟΥ ΣΟΥΓΛΕ	: Παρατήρηση στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν Ἀγνάντων καὶ τῶν ἄλλων χω- ριῶν τῶν Τζουμέρκων	» 424
	Δημοτικὰ	» 427
Θ. Ε.	: Μάξιμος ὁ Γραικὸς	» 428
	Ὅλη μερούλα πόλεμο (κλέφτικο). . .	» 430
	ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΠΟ ΜΑΣ — ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ —	» 431

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

„ΣΚΟΥΦΑΣ,,

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΣΥΝΤΑΞΕΩΣ:

Τάκης Βαφιᾶς

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Κων. Τσέτης

Ἀθανάσιος Εὐταξίας

Μαρίκα Οἰκονόμου—Ἀλεξίου

Κων. Κονταξῆς

Χρυσ. Κοντοχρῖστος

ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΑ ΜΕΛΗ:

Μιχαήλ Περάνθης (Ἀθῆναι)

Κων. Διαμάνης (Ἀθῆναι)

Γ. Οἰκονομίδης (Ἀθῆναι)

Γιάννης Δάλλας (Ἰωάννινα)

Δημ. Σαλαμάγκας (Ἰωάννινα)

Μαρία Ἀρκαδίου (Ἀθῆναι)

ΚΩΣΤΑ Δ. ΤΣΕΤΗ

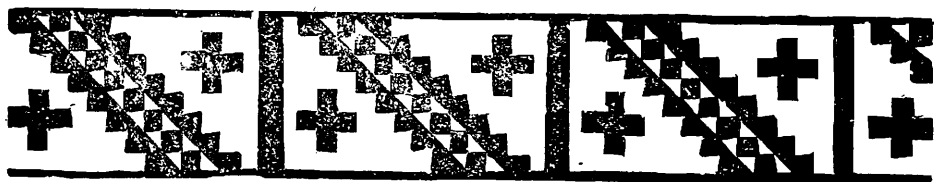
ΠΟΡΤΡΑΙΤΟ ΧΩΡΙΣΜΟΥ

Σ' αὐτὸ τὸ τοπίο,
Σ' ποὺ ξεψυχοῦν οἱ πνοὲς τῶν μικρῶν κρίνων
κάτω ἀπὸ τὸ πέλημα τῆς μελαγχολίας,
σκάλισα τὸν χρόνο
κι' ἔφτιαξα στὴν μνήμη
ἀπὸ ξερὰ φύλλα τὴν μορφή σου!
Ἔφτιαξα ἀπ' τὰ σταχτιά κρέπια τ' οὐρανοῦ
τὰ μεγάλα πένθιμα μάτια σου!
Σ' αὐτὸ τὸ τοπίο,
μὲ τὴν ἀπελπισία στιβαγμένη στὰ γυμνά κλαδιά
ποὺ ἐρημώνει τὴν αἴσθησι,
σχεδιάσα,
τὴν φυγὴ σου στὸ νωπὸ χῶμα,
σχεδιάσα τὴν ὥρα τοῦ χωρισμοῦ μας!...

(Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά 1958).

ΠΡΟΣΜΟΝΗ

Τ' ἀδέρφι μου
τὸ πουλὶ τῆς ἀφροθαλασσιᾶς
δὲν φάνηκε ἀκόμη,
γιὰ νὰ μοῦ φέρῃ τὸ μήνυμα,
πὼς θάρη, μὲ τὸ λευκὸ σύννεφο!
Ἡ ματιά μου μεγαλώνει τὴ μέρα,
ἀνοίγει χίλιους δρόμους στὸν ὀρίζοντα!
Ἡ ματιά μου ντύνεται τὴν προσμονή!
Σήμερα,
ὁ κῆπος μου ἀναπνέει τ' ὄνομά σου,
σήμερα, πρώτη φορὰ
ἀνθίσε ὡς τὸ κατώφλι τοῦ σπιτιοῦ μας,
γιὰ νὰ σὲ δεχθῇ!
Γιατὶ ἀργεῖ τ' ἀδέρφι μου;

ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ*

Ίω. Κωλέτιης. "Ίσως άπορήσετε πάλι, ποιά σχέση μπορεί νάχη ό Κωλέτιης μέ την ποίηση. Ένας πολιτικός δραστήριος, επίμονος, σκληρός, που ύπῆρξε τό επίκεντρο μιάς συνεχιζομένης λαίλαπας πολιτικών παθών, ώς Πρωθυπουργός, άρχηγός κόμματος, ύπουργός ή Πρεσβευτής των πρώτων μετατελευθερωτικών χρόνων.

Πρίν άπ' αυτά όμως ύπῆρξεν ό στρατιωτικός άγέτης και παράγοντας, που ή ιστορία του άναγνωρίζει σημαντική δράση στη διαχείριση των έξελίξεω της όκταετίας του ξεσηκωμού.

Άλλ' όταν κηρύχτηκε ή Έλληνική Έπανάσταση, ό Κωλέτιης, που γεννήθηκε στις Καλαρύτες, ήταν, 47 χρόνων. Η νεότητά του έπομένως έκύλισε μέσα στους χρόνους της Άληπασσάδικης δεσποτίας. Η ψυχή του ζυμώθηκε μέ τις διάχυτες έλπίδες που ξεσήκωσαν στο γένος τα θούρια του Ρήγα Φερραίου. Η φαντασία του έξάφθηκε άπ' τις δυνατότητες για όλον τον έλληνισμό, που άπεδείκνυε τό παράδειγμα του άπτόητου Σουλτεϋ.

Σ' αυτή την ψυχική προετοιμασία του έθνους ό Κωλέτιης δέν έμεινε άμέτοχος. Άνωγύμως, έκυκλοφόρησε κι' αυτός ένα βιβλίο άκρας σπουδαιότητας, «την Έλληνική Νομαρχία», μέ διαπιστώσεις άπ' την τυραγνισμένη ζωή των όραγιάδων και μέ ύποθηκες έθνικης σκοπιμότητας, για την άνάσταση της φυλής.

Τήν ίδια αυτή περίοδο, την προεπαναστατική, την περίοδο της νεανικής του όρμης και εύαισθησίας, έγραψε δίχως αξιώσεις και μερικά ποιήματα, που έσκόπευαν στον ίδιο κύκλο της έθνικης προετοιμασίας και άποτελούσαν, μαζί μέ άλλα, έπίσης δίχως αξιώσεις ποιητών, άποτελούσαν τη συνέχεια του πνευματικού εκείνου κλίματος, που δημιουργήθηκε πρώτη φορά μέ τα τραγούδια του Ρήγα Φερραίου.

Ζαλοκώστας. Έρχόμαστε στον Ζαλοκώστα. Γεννήθηκε στο Συρράκο τό 1805 κι' εκεί έμαθε τα πρώτα του γράμματα. Άλλά οι συνεχείς πιέσεις του Άλήπασσα και ή δήμευση της περιουσίας τους άνάγκασαν τον πατέρα του να πάρη τα δυό παιδιά του και να προσφύγη στο Λιόρνο της Ίταλίας.

Έκει ή εύαίσθητη ψυχή του μικρού, ζητώντας διέξοδο πρώτα στη ζωγραφική, στράφηκε ύστερα όριστικά προς την ποίηση, μαζί μέ την παράλληλη σπουδή της Ίταλικής Φιλολογίας και της Έλληνικής γλώσσας.

* Συνέχεια έκ του προηγούμενου

Λέν υστέρησε ὅμως καὶ σὲ πρωτότυπη λογοτεχν καὶ δημιουργία. Ἐγὼ μπε εἶα θεατρικὸ ἔργο, «ὁ τελευταῖος κόμης τῶν Σαλώνων», μετέφρασε ξένους ποιητὲς κι' ἄφησε μερικὰ πρωτότυπα λυρικά τραγούδια του, γραμμένα στὴ νεανική του περίοδο, πού δὲν τὰ κυκλοφόρησε ποτὲ σὲ βιβλίο, γιατί δὲν θεωροῦσε τὸν ἑαυτὸ του ποιητὴ.

«Ἐγώ, εἶπε κάποτε, τὴν λύραν ἀνέθεσα πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν Κλειώ, καλύψας αὐτὴν ὑπὸ τὸν κονιοριτὸν τῶν χειρογράφων. Δὲν εἶμαι λοιπὸν ποιητὴς».

Ὅσοσο τὸ ποιητικὸ του αἶσθημα εἶναι λεπτότατο, ἡ καθαρεύουσά του ἀπλή καὶ στὶς εἰκόνες του ὁρᾷ ἡ εἰλικρίνεια μιᾶς γνήσιας ἐσωτερικῆς παρόρμησης.

Κρυσαλλής. Ἐρχόμαστε σιτὸν Κρυστάλλη. Εἶναι ὁ συμπαθέστερος ποιητὴς, ὃχι γιὰ μᾶς μόνον, ποὺ τὸν θεωροῦμε συμπατριώτη μας, ἀφοῦ σὲ χωρὶ τοῦ νομοῦ μας γεννήθηκε καὶ στὴν ἴδια τὴν πόλι μας πέθανε καὶ τάφηκε, ἀλλὰ γιὰ ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἰσως γιὰ τὶς τραγικὲς ταλαιπωρίες τῆς νεότητάς του, ἴσως γιὰ τὸν πρόωρο θάνατό του, ἴσως γιὰ τὴν εὐληπτη κι' εὐρωστη ποίηση τῶν βουκολικῶν του στροφῶν καὶ πιθανώτατα γιὰ ὅλους μαζί αὐτοὺς τοὺς λόγους.

Φοβᾶμαι πὼς θὰ ἔλεγα τελείως γνωστά σας πράγματα, ἂν ἐπαναλάμβανα καὶ δῶ τὸ ψυχικὸ μαρτύριο πού γνώρισε ἀπὸ μιὰ τριπλὴ καταδρομή: τὴ σκλαβιά τῆς πατρίδας του, τὴν οἰκονομικὴ ἀνέχεια τοῦ πατέρα του καὶ τὴν κακὴ διαγωγή τῆς μητρὸς του. Παραλείπω ἐπίσης ὡς γνωστὴ καὶ τὴ βιογραφία του.

Ἄλλ' αὐτὰ ἦταν μόνον ἡ ἀρχή. Τὸ παιδικὸ του στιχοῦργημα «Σκιὲς τοῦ Ἄδου» γίνεται αἰτία νὰ τὸν καταδιώξουν οἱ Τοῦρκοι. Δραπετεύει νύχτα, κρυφά, φτάνει στὴν Ἄρτα πού τότε ἦταν ἐλεύθερη, ταξιδεύει στὴν Ἀθήνα.

Ἀλλὰ κανεὶς δὲν συγκινεῖται γιὰ τὸ ἐλευθερωμένο σκλαυόπουλο, γιὰ τὸν ἀνηγόρευτο ποιητὴ. Ἰσχνὸς καὶ καχεκτικός, μάταια κρούει τὶς πόρτες τῶν ἰσχυόντων, μάταια δρέπει ὑποσχέσεις πού δὲν πρόκειται νὰ ἐκπληρωθοῦν. Ἐρημος καὶ ἐγκαταλειμμένος σὲ μιὰ πρωτεύουσα ἀδιάφορη, βρίσκεται σὲ τέτοια ἀπελπισία, ἀκόμη καὶ πείνα, πού γιὰ μιὰ στιγμή ἀποφασίζει νὰ ξαναγυρίσῃ στὰ Γιάννενα καὶ νὰ παραδῇ τὸν Τοῦρκο. Τέλος, προσωρινά, μπαίνει μαθητευόμενος τυπογράφος. Ἡ προσωρινότητά παρατείνεται ἐπὶ δύο δλόκληρα χρόνια, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ φθειρῇ ἀνεπανόρθωτα τὴν υγεία του καὶ νὰ καταντήσῃ φυματικός. Ἀργότερα βρῆκε μιὰ θέση ὑπαλλήλου στὸ περιοδικὸ «ἐβδομάς» καὶ ἐν συνεχείᾳ στοὺς Σιμερδρούους Πελοποννήσου, ἀπ' ὅπου καὶ τὸν ἀπέλυσαν τὸ καλοκαίρι τοῦ 1893. Τὸν Δεκέμβριο τοῦ ἴδιου ἔτους κέρδισε δυὸ χιλιάδες στὸ λαχεῖο τῶν ἀρχαιοτήτων. Μ' αὐτὲς συντηρήθηκε ὡς τὴν ἀνοιξὴ τοῦ ἐπόμενου ἔτους, πού πῆγε γιὰ ἀνάρρωση στὴν Κέρκυρα. Ἀπὸ κεῖ, τέλος Μαρτίου 1894, ἔρχεται στὴν Ἄρτα, ὅπου ἔμεινε ἡ ἀδελφὴ του. Στὸ σπίτι τῆς πέθανε, στίς 22 Ἀπριλίου 1894, παιδί εἰκοσιεξ χρόνων.

Κι' ὅμως, ὑπὸ τέτοιες συνθῆκες καὶ σὲ τέτοια ἡλικία, εἶχε νὰ προλάβῃ νὰ ἐκδώσῃ τέσσερα βιβλία καὶ ν' ἀφήσῃ δημοσιευμένο ὕλικὸ γι' ἄλλα τόσα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ ποσότης πού ἔπαιξε ὅλο, ὅσο ἡ ποιότητα τῆς δουλειᾶς του, ὁ τρόπος πού μετουσίωσε τὶς χωρικὲς ἀναιμνήσεις του, ὁ καινούργιος δρόμος πού ἀνοίξε στὴν ἐλ-

ληνική γραμματεία

Ἐχοντας τραφεῖ μὲ τὴν ποίηση τοῦ Βαλαωρίτη καὶ τὸ δημοτικὸ τραγοῖδι, ἔχοντας ἀγαπήσει τὸ γραφικὸ περιβάλλον τῆς ὑπαίθρου· Ἡλείου καὶ τὴν ὁμορφίαν τῆς ποιμενικῆς ζωῆς, ἔχοντας χάσει ὀριστικὰ τὸ μαγικὸ κόσμον τῶν παιδικῶν του ἀναμνήσεων—ἀπώλεια ποὺ ἐπλήγωνε ὁδυνηρὰ τὴν αὐαισθησία του—θέλησε νὰ διοχετεύσῃ ὅλο αὐτὸ τὸ ἀπόθεμα τῶν χαμένων ἐντυπώσεων σὲ μιὰ ποίηση ἰδιότυπα προσωπικῇ.

Χειρίσθηκε τὸ δημοτικὸ ἱσούλλαβον μὲ ἄνεση, μὲ ἀλάθητον αἶσθημα ἁρμονίας καὶ μὲ ἐμπειρία ἄψογης τεχνικῆς. Χρησιμοποίησε τὴ δημοτικὴ γλῶσσα μὲ μιὰ ἔμφυτη δεξιότητά, καλλιεργώντας τὴν σ' ἓνα ἐπίπεδον μουσικῆς ποιότητος, ποὺ κανεὶς πρὶν ἀπ' αὐτὸν δὲν εἶχε ἐπιτύχει. Καὶ εἰσήγαγε στὴν ποίηση τοὺς ἀνεξάντλητους θησαυροὺς μιᾶς γηγενοῦς ἔμπνευσης, ποὺ κλείνει θερμοὺ τὸ αἶσθημα τῆς φυσιολατρίας, συγκινητικὸν τὸν τόνον τοῦ πατριωτισμοῦ, δροσερὲς τὶς εἰκόνες τοῦ ἀγροτικοῦ βίου καὶ εἰδυλλιακὰς τὶς εἰκόνες τοῦ ἐπιχώριου βουκολισμοῦ.

Κερδίζοντας ἀπὸ φορὰ σὲ φορὰ καὶ μέστωμα, γινόμενος ὁλοένα καὶ περισσότερο κύριος τῶν ἐκφραστικῶν μέσων του, εἰσήγαγε στοὺς τρόπους τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ἓνα πάθος ὑποκειμενικόν, τὸ πάθος τῆς νόσου ποὺ ἐκόχλαζε μέσα του αὐτὸν, καὶ πέτυχε μιὰ ποίηση τόσο προσωπικῆς ὕψους, ὥστε ὅποιος ἐπεχείρησε ἀργότερα νὰ τὴν ἐπαναλάβῃ, νὰ πέφτῃ στὴν ἀπλὴ μίμηση.

Ἄν αὕτῃ εἶναι, —κι' ἔτσι ἀντικρύζεται σήμερον— ἡ ποίηση τοῦ Κρυστάλλῃ, ἡ σημασία της ὅμως προσλαμβάνει μεγαλύτερον βάθος, ἐὰν τὴν τοποθετήσουμε στὶς πνευματικὰς καὶ κοινωνικὰς συνθήκας τῆς ἐποχῆς ποὺ γράφηκε. Ἐποχὴ, ποὺ σιὸν γλωσσικὸν τομεῖα κυριαρχοῦσεν ἡ πλαστὴ καθαρεύουσα καί, ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ περιοχόμενου, ἐδέσποζαν οἱ ψευδεῖς θρηνοὶ τῆς ῥωμαντικῆς ἐπήρειας.

Τὸ κυνηγημένον προσφυγόπουλον τοῦ Συρράκου εἶχε τὴ θαυμαστὴ διαίσθησιν νὰ προσπεράσῃ μιὰ καταδικασμένη ματιέρα καὶ νὰ γίνῃ, χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτεύεται, ὁ ἀρχηγὸς μιᾶς μικρῆς ἀναγέννησης στὴν νεοελληνικὴ ποίηση.

Κι' αὐτὸ ἀπὸ μόνος του. Μὲ τὸ ἔνστικτον, μὲ τὴν πίστιν. Ἀντιλασπερχόμενος τὶς εἰρωνεῖες ποὺ τοῦ προσπόριζε ὁ νέος δρόμος, μὴ δισταζόντας νὰ σταθῇ ἀντιμέτωπος, νεαρὸς μουσὸληπτος αὐτός, σὲ μιὰ καθιερωμένη κατάστασιν καὶ μὴ διαθέτοντας γιὰ ἐφόδια ἄλλο ἀπὸ τὴν γυμνασιακὴν τὴν μόρφωσιν—κι' αὕτῃ ὅχι πλήρῃ—καὶ τοὺς περισπασμοὺς ἐνὸς ὀξύτατου βιοτικοῦ προβλήματος.

—Γιὰ μισὸν περίπου αἰῶνα, ἡ γραμμὴ διακόπτεται, ὥσπου νὰ ξανασυνεχισθῇ μὲ ἓναν ποιητὴ ἀπὸ τὰ βουνὰ μας, τὸν *Γιῶργ. Κοιζιούλα*.

Γεννήθηκε στὴν Πλατανοῦσαν τῶν Τζουμέρκων τὸ 1909. Τέλειωσε τὸ Γυμνάσιον τῆς Ἀρτας κι' ὕστερον τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἀπὸ φοιτητῆς ἄρχισε νὰ ἐμφανίζεται μὲ ποιήματα καὶ μεταφράσεις ἀπὸ τὰ Γαλλικά. Ἀργότερον δημοσίευσεν κριτικὰς, δοκίμια, ἐντυπώσεις, συνεντεύξεις στὰ γνωστότερα πρὸ τοῦ πολέμου περιοδικὰ.

Εἶναι ἀπὸ τοὺς ποιητὰς ποὺ δοκιμάσθηκαν σκληρὰ στὸν ἀγῶνα τῆς βιοπλῆξης καὶ στὴν ἀγωνία τῆς αὐτοανάδολξης. Ἐξῆσε τὴ φθορὰ τῶν προσφυγικῶν συνοικι-

σμῶν, τὸ δρᾶμα τῆς ἀνέχειας, καὶ μαζὶ τὰ καπρίτσια ἐνὸς ἐπικίνδυνου μποεμισμοῦ, ποὺ ἄφησαν ἀνεξίτηλα τὰ ἴχνη τους στὴν ψυχὴ του, ἀλλὰ καὶ στὴν ὑγεία του. Πολλὰ χρόνια τὰ ἔζησεν ἐρημίτης, κάτω ἀπ' τὰ πεῦκα τῆς Ἀττικῆς γιὰ νὰ κερδίση τὴν κλονισμένην ὑγεία του.

Ὅλ' αὐτὰ ἐπηρέασαν καὶ τὴν ποίησίν του, λυρική καὶ φυσιολατρική στὴν ἀρχή, κι' ὕστερα γεμάτη σαρκασμό, καὶ εἰρωνεία, μὲ πόνο γιὰ τὴ φτωχολογία, μὲ νοσταλγία γιὰ τοὺς τύπους καὶ τὰ τοπεῖα τοῦ χωριοῦ του, μ' ἓνα ὕφος πάντα βαρυστημένο, καὶ ἀστόλιστο, καὶ γεμάτο ἀποκαρτέρηση.

Ἡ σειρὰ αἰῆκει τώρα στὸν ὑποφαινόμενο. Θὰ συμφωνήσετε, ἐλπίζω, πὼς εἶμαι τελείως ἀναρμόδιος νὰ μιλήσω γιὰ τὸν ἑαυτό μου.

Καὶ θὰ τελειώσουμε μὲ τὸν χρονολογικὰ νεώτερον ποιητὴ τῆς Ἀρτας, τὸν *Γιάννη Δάλλα*, ἀπὸ τῆ Φιλιππιάδα, γνωστὸν καὶ ἐκτιμώμενον σ' ὅλους τοὺς πνευματικοὺς κύκλους τοῦ κέντρου. Εἶναι ἓνας ποιητῆς μὲ δὲν αἰσθητήριο, μὲ ψυχικὸ πλοῦτο, εὐσυνείδητη ἐπεξεργασία καὶ εἰλικρινῇ λυρική διάθεση.

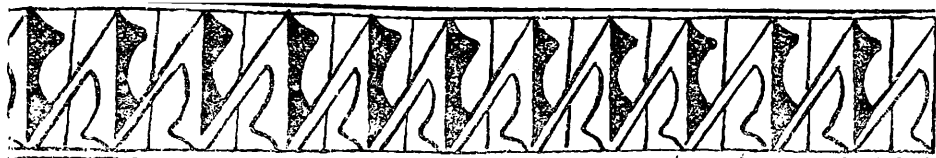
ΤΕΛΟΣ

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΔΑ

ΑΠΡΙΛΗΣ

Κάποια μάγισσα, μία στρίγλα καὶ μαγάρρα,
δὲν τῆς ἔφτανε ν' ἀπλώσει λίγη ἀντάρα,
μόνο βάλθηκε νὰ μᾶς λιχνίσει χιόνι
κι ἀναμπαίζοντας ἢ γριὰ τὸ πασπαλώνει.
Ρίξε, διάτνε, θεμέ τὰ γονικά σου,
ρίξε κι ἄδειασε τὸν ἄμμο τοῦ θαλάσσου,
μὰ φιλάλεσμα τέτιο ὅσο κι ἂν μᾶς στείλῃς,
θά ρθει ἢ ἀνοιξη, θά ρθει κι ὁ νιὸς Ἀπρίλης.
— Πότε, γέροντα, πότε, καημένε πάπη,
θά πετάξουμε κι ἡμεῖς τὸ κοντοκάπι;
Τὸ χιονόνερο μᾶς μπῆκε ὡς τὸ μεδούλι,
μπεζερίσαμε στὰ χαμηλά, παπούλῃ.
— Ὅταν ἀκούσετε τὸν κοῦκο νὰ λαλήσει,
νὰ κινήσετε κατὰ τὸ Καρπενήσι.
Στὶς γραβότουφες θὰ πέσουν τὰ γαλάρια
κι ὅλο ἀφρόγαλο θὰ τρέχει στὰ καρδάρια.

(Ἀνέκδοτο)

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ δ. μ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Η ΑΡΤΑ ΕΙΣ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ 1696-1787*

Ἐμφανισθέντος εἰς τὸν Κόλπον τοῦτον τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἐξοχωτάτου Ἐόρξ, Πασκουαλήγο, Γενικοῦ κατὰ θάλασσαν προβλεπτοῦ τῆς Γαληνοτάτης Δημοκρατίας καὶ τοῦ κλεινοῦ καὶ τιμίου Χουσεῖν Ἀγᾶ Βρεδόδα τῆς Ἀρτης, ἔμειναν οἱ τοὶ σύμφωνοι ἵνα πάντα τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα μεγάλα καὶ μικρά, πάσης ἐθνικότητος, τὰ ὅποια εἰσέρχονται εἰς τὸν Κόλπον τοῦτον μὲ ἐμπορεύματα διὰ τὴν Ἀρταν καὶ ἄλλα σκαλώματα ὑποκείμενα εἰς τὸν ῥηθέντα Βοεδόδαν, καθάλλου ὑποχρεωτικῶς εἰς τὸν Τελώνην τοῦ πρίγκηπος, συμφώνως μὲ τὴν ἐκτίμιν, σιν τῶν ἐμπυρευμάτων καὶ σὲ κάθε 400 τελωνικὸν δικαίωμα, τὰ ἑκάτὸ νὰ εἶναι πρὸς ὄφελος τοῦ Τελώνου καὶ τὰ 300 θὰ εἶναι διὰ λ)σμον τοῦ εἰρημένου Βοεδόδα. Τὸ ἴδιον καὶ διὰ τὴν ἐξοδὸν τῶν πλοίων ἀπὸ τὸν Κόλπον, τὰ ὅποια θὰ ἐφόρτωνον ἐμπορεύματα εἰς τὰ ῥηθέντα σκαλώματα, μὲ τὴν αὐτὴν κατανομὴν καὶ πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρεξηγήσεως δηλοῦται ὅτι ἡ εἰσπραξις τῶν ἄσπρων⁽³⁸⁾ θὰ γίνηται κατὰ τὴν ἀκόλουθον κατάστασιν ἢ ταρίφαν, καὶ δὲν θὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα κανεῖς ἐκ τῶν δύο συμβαλλομένων νὰ ἀπαιτῇ περισσότερα. Καὶ διὰ τὴν καλλιτέραν ἐξασφάλισιν τῆς εἰσπράξεως τῶν ὀφειλομένων δασμῶν, δύνανται ὁ Τελώνης τοῦ πρίγκηπος ἢ ἀντιπρόσωπός του ἐντεταλμένος, νὰ ἐπισκέπτεται τὰ πλοῖα, ὅσον ὅταν φορτώνουν ὅσον καὶ ὅταν ἐκφορτώνουν ἐμπόρεμα εἰς Ἀρταν ἵνα ζητῇ τὰ σωστὰ δικαίωμα, συμφώνως τῷ ἐπομένῳ τιμολογίῳ: Εἶναι παρὼν καὶ ὁ Ἐκλαμπρότατος Κύριος Γουλιέλμος Ντουμπροκά, πρόξενος τῆς Αὐτοῦ Χριστιανικωτάτης⁽³⁹⁾ Μεγαλοτάτης ἐν Ἀρτῇ, ὁ ὅποιος ἀποδέχεται τὴν γενομένην συμφωνίαν καὶ ὡς πρὸς τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῆς ἐθνότητός του τὰ φέροντα Γαλλικὴν σημαίαν καὶ τὰ ὅποια ἤθελον εἰσελθεῖν εἰς τὸν κόλπον ἢ ἐξέλθει:

Ἰδοὺ τὸ τιμολόγιον δ.α. ἐν ἐξοδον:

Δέρματα μικρὰ κατεργασμένα, τὸ καθένα ἄσπρα	2
» Ὅμοια ἀκατέργαστα ὁμ.	1
Διὰ κάθε καρπέτα (σκιζδίνα) ⁽⁴⁰⁾	3
Διὰ κίθε Δέμα ρούχου Σαλονικιοῦ ⁽⁴¹⁾	230

- 38) Τὸ ἄσπρον ἦτο μικροσκοπικὸν τουρκικὸν νόμισμα ἐξ ἀργύρου. Εἰδὼ ὅμως ἐννοεῖται ὑπὸ τὴν γενικὴν σημασίαν. Χρημάτων ἢ λεπτῶν, ὡς λέγομεν σήμερον.
- 39) Χριστιανικωτάτος ὠνομάζετο ὁ Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, ἐνῶ ὁ τῆς Ἰσπανίας ἑλέγετο Καθολικὸς Βασιλεὺς.
- 40) Τὴν ἔφερον οἱ Σκλάβοι (SCHIAVI) ἐξ οὗ ἐπῆρε καὶ τὸ ὄνομα SCHIAVINA.
- 41) Κατεσκευάζετο εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ ἦτο χονδρὸν μάλλινον. Μὲ αὐτὸ ἐνεδύνοντο οἱ Γενίτσαροι.

Διὰ κάθε Δέμα Ἀγιοκηρίου	ἄσπρα	360
» » » μετάξης	»	800
» » » πριγοκοκκίου	»	600
» » Δέρμα Βουβχλίων	»	12
» » » Βοδς	»	4
» » Δέμα βαμβακιοῦ	»	120
» » χρωματιστὰ ὑφάσματα διάφορα ποῦ ἔρχονται ἀπὸ τὴν πανήγυριν τὸ δέμα	»	400
» καπὸτα, τόσον μικρὰ ὅσον καὶ μεγάλα	»	2

Τὰ καπνὰ εἰς τῆς ἀξίας θὰ πληρώνουν 4 ο]ς.

Μαλλιά, αὐγοτάραχα, θελανίδια, λεπτοκάρυα, τυριά, καὶ ὅτι ἄλλο εἶδος τροφίμων θὰ πληρώνῃ 4 ο]ο ἐπὶ τῆς ἀξίας.

Διὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὰ σκαλώματα :

Διὰ κάθε εἶδος μεταξωτοῦ ὑφάσματος, χρυσοκεντήτου ἢ σκέτου θὰ πληρώνεται
στὶς 10 ὀκάδες πού εἶναι κάθε τετάχιον τὸ ποσὸν τῶν ἄσπρων 400

Κάθε τεμάχιον οἰκοδόηποτε ποιότητος ὑφάσματος μήκους μπράτσων
56 θὰ πληρώνῃ 400

Ἐμ)τα κάθε εἴδους τὰ τέσσαρα κυδῶτια 400

Χαρτὶ γραψίματος οἰκοδόηποτε εἴδους τὰ 8 δέματα 400

Γιαλικά διάφορα, τὸ κάθε κυδῶτιον 400

Κοράλλια διὰ κάθε 20 ὀκάδας ἄσπρα 400

Ἀρνοδέρματα μαῦρα κάθε 1200 » 400

Ἀλουποδέρματα τὰ 1200 » 4000

Δέρματα ἀπὸ σαμοῦρι τὰ 100 » 400

Γαλοδέρματα, κουνάδια καὶ τσακάλια τὰ 100 » 400

Π:πέρι, χάλκωμα καὶ καλαῖ κάθε 200 ὀκάδες » 400

Ἀτσάλι καὶ μολύδι χυτὸ κάθε φορτίον ἀπὸ 120 ὀκ. 400

Τὸ τιμολόγιον τοῦτο τῶν Τελωνιακῶν δικαιοματίων εἰσόδου καὶ ἐξόδου υπέγραψαν εἰ κάτωθι :

Εὐόρζι Πασκουαλίγο Γενικὸς κατὰ θάλασσαν προβλεπτής

Χοσεῖν Ἀγᾶς Βισβόδας τῆς Ἀρτης

καὶ Γουλιέλμος Ντουμπροκά, πρόξενος τῆς Γαλλίας

Ἄρτα 2 Αὐγούστου 1720 (ν.ῃ).

Ἔσση 973. Ἄρτα 3 Ιουνίου 1729... ὁ ἑἰς ἄλλος πρόξενος Ντουμπροκά γράφει εἰς τὸν Μαρῖνο Μπάρμπαραρο Προβλεπτήν Βονίτση, ὅτι ἐσημειώθησαν δύο κρούσματα πανώλους ἐνὸς τῆς πόλεως καὶ ὅτι ὁ πρόξενος ἐκλείσθη εἰς τὸ σπίτι τοῦ καὶ ἔπαυσε νὰ κυκλοφορῇ.

Ἄγια Μαῦρα 28 Ἰουλίου 1729. Ὁ ἐκτακτὸς Προβλεπτής γράφει ὅτι εἶναι περίπου 40 ἡμέραι πού ἔπαυσε ἡ ἐπιδημία εἰς τὴν Ἄρταν.

Φάκελλος 639)91. Ἀρχεῖον πέντε Σοφῶν ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου.

«'Εξ Ἄρτης ἐφορτώθησαν τὴν 25 Ἰουλίου 1729 διὰ Λιθόρνον: Καδιὰ σιτταριῶ 831 καὶ καπνὰ δέματα 712....»

Δέσμη 867.

Ἁγία Μαῦρα 16 Μαΐου 1731.

Ὁ ἑκτακτος Προβλεπτὴς γράφει εἰς τὸν Δόγην: «....Δὲν παρέλειψα νὰ ἐνδιαφερθῶ διὰ τὰς ἀξιώσεις τοῦ Μουσελὶμ Μεχμέτι Μπέη καὶ τοῦ Βοεβόδα τῆς Ἄρτης Σουλεϊμάν, οἱ ὅποιοι δικαίως ἀπῆλθον τὴν εἰσπραξίν μιᾶς πρὸς αὐτοὺς ὀφειλῆς, δύο ἐπιπληρώσεως τῆς Ὑμετέρας Γαληνότητος. Ταῦτοχρόνως ἔμως ἐγένετο διαμαρτυρία πρὸς τοὺς ἰδίους διότι συνέλαβον ἕναν ἄλλον ὑπῆκοον, ξένον πρὸς τὸ χρέος, χωρὶς λόγον καὶ μάλιστα εἰς στιγμὴν καθ'ἣν κατασχέσας τὰ ὑπάρχοντα τῶν πρώτων δύο ὀφειλετῶν ἐξησφάλισα τὰ συμφέροντα τῶν δύο Τούρκων Πισκητῶν. Ἀλλὰ τὸν ἀπέλυσαν μετ'ὀλίγας ὥρας, ὅπως μὲ πληροφοροῦ ὁ ἐν Ἄρτῃ ὑποπροξένος τῆς Ὑμετέρας Γαληνότητος... ὁ Γάλλος Πρόξενος Ντουμπροκά εἶναι ἕνας ἀληθινὸς φίλος μας. Οὗτος μὲ τὴν ἀποστολὴν δύο στρατιωτῶν λιποτακτῶν, ἔδωκε δεῖγμα τῆς εἰλικρινοῦς του φιλίας ὁμοίως καὶ δι' ὅσα ἀνέφερε περὶ τῆς ἐν Κων)πόλει γενομένης στάσεως.....».

Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἐν Ἄρτῃ Βενετοῦ Ὑποπροξένου Νικολάου Μπελλίνι τῆς 10 Ἀπριλίου 1731 (ν.ῃ.).

Πρὸς τὸν ἐξοχώτατον Πατριάρχον Μπάλμπι
ἑκτακτον Προβλεπτὴν τῆς Ἁγίας Μαύρας.

«Ἐκτελὼν τὰς σοφὰς ὁδηγίας τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος, τὰς περιεχομένας εἰς τὴν τιμίαν τῆς 7ης τρέχοντος, ἔσπευσα ἀμέσως νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν Κανδιδραγᾶ, ἀναπληρωτὴν τοῦ Μεγμέτ μπέη τωρινοῦ Βοεβόδα. Τῷ ἐνεχείρισα τὰς ἐπιστολάς τῆς Ὑ.Ε. καὶ μὲ καλὸν τρόπον τῷ εἶπα ὅτι κακῶς συνελήφθη καὶ ἐκρατήθη ὁ Σπύρος Κανδάρης, ἐπιλεγόμενος Μυλωνᾶς, ὑπῆκοος, ὁ ὁποῖος ὅμως μετ'ὀλίγας ὥρας ἀπελύθη. Δὲν παρέλειψα νὰ τῷ ἀναφέρω ὅτι ἡ Ὑ.Ε. εὐρέθη πάντοτε εὐδιάθετος νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰς Τουρκικὰς Ἀρχὰς εἰς πᾶσαν εὐλογον καὶ δικαίαν ὑπόθεσιν. Τοῦτο τὸ παραδέχεται καὶ τὸ ἀναγνωρίζει καὶ μὲ διεβεβαίωσεν ὅτι ἔχει μεγάλην ἐκτίμησιν πρὸς τὴν Ὑ.Ε. καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐπαναληφθῇ πλέον παρομοία πράξις καὶ ὅτι θὰ μὲ προειδοποιῇ εἰς κάθε περίστασιν ἵνα συνεννοῶμαι μὲ τὴν Ὑ.Ε.... ὁ Χαρατζίης Σουλεϊμάν μπέης καὶ ὁ ῥηθεὶς ἀναπληρωτὴς τοῦ Μεχμέτ μπέη μοῦ εἶπαν ὅτι ἀπὸ τὸ ποσὸν τῶν 55 τζεκινίων, οἱ ἀδελφοὶ Τρεβιζάνοι νὰ πληρῶσουν μόνον 42, διότι τὰ ἄλλα 13 τὰ κατέβαλεν εἰς αὐτοὺς ὁ σύντροφός των Πολυχρόνης Γραμματικὸς ἀπὸ τὴν Πρέβεζαν. Ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν ἄλλων 42 τζεκινίων, μοῦ γράφει ἡ Ὑ.Ε. νὰ εἴπω εἰς τοὺς Διοικητὰς νὰ στείλουν αὐτοὶ ἀνθρωπὸν των εἰς τὴν Ἁγίαν Μαύραν ἵνα τὰ εἰσπράξουν, ἀλλὰ μοῦ ἀπήντησαν δὲν ἔχουν κανένα διαθέσιμον, διότι ὅλοι κυνηγοῦν τοὺς κλέφτες καὶ παρακαλοῦν τὴν Ὑ.Ε. νὰ θελήσῃ νὰ τὰ εἰσπράξῃ καὶ νὰ τὰ στείλῃ εἰς χεῖρας μου ἵνα τὰ παραδώσω εἰς τοὺς ἰδίους καὶ λάβω τὰς σχετικὰς χρεωστικὰς ἀποδείξεις τῶν ἀδελφῶν Τρεβιζάνι ποὺ ἔχει ὁ Σουλεϊμάν Ἀγᾶς ἀδελφὸς τοῦ Μουσταφᾶ Ἀγᾶ. ».

Ἰδοὺ τὴν αἰτῆσιν ἐπιστολὴν τοῦ Βοεβόδα τῆς Ἄρτης πρὸς τὸν ἑκτακτον Προ-

βλεπτήν, γραφείσα τὴν 20 Μαρτίου 1731 ἀπὸ τὰ Γιάννινα ὅπου ὁ Μεχμέτ μπέης ἦτο Μουσελίμης: (ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ).

«Ἀπὸ ἡμᾶς τὸν Μεχμέτ μπέην Ἀσουλὰν μπέη Ἀζινδὲ Μουσελίμην τῶν Γιαννίων καὶ Βοεδόξαν τῆς Ἀρτης εἰς τὴν Υ.Ε. ἕνα φιλικὸν χαιρετισμόν.

Σᾶς διδομεν τὴν εἰδησιν ὅτι ὁ Γεώργιο Φουρλήκας εὐρισκόμενος πλησίον τῆς Σαλαώρας μὲ ἄλλους κλέφτες, ἐπῆρεν αἰχμάλωτον τὸν Χρήστον Συρρακιώτην, ἀπὸ τὸ χωριὸ Συρράκον, τὸν ὁποῖον ἐπρόδωκεν ἕνας Νικόλα Γαμόθεος, Κορφιάτης, ὅπως ἦτο μὲ τὴν θάρκαν, ἐκεῖ ἐφώναξε τὸν Συρρακιώτην νὰ ἀνέβῃ εἰς τὴν βάρκαν ἵνα κάμῃ ἐμπόριον μὲ διάφορα πρόσωπα ποὺ ἦσαν μέσα, ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆρε μερικὰ εἶδη ἀπὸ τὸν Συρρακιώτην καὶ τοῦ εἶπε ὅτι θὰ τὸν πληρώσῃ μόλις ἔλθῃ ἐπάνω εἰς τὴν θάρκαν. Ἀφοδὸς καὶ ἀμέριμνος ὁ Συρρακιώτης ἀνέβη, ἀλλὰ μόλις ἐπάτησε τὸ πόδι του, πετάχθηκε ὁ κλέφτης Γεώργιος Φουρλήκας ποὺ ἦτο κρυμμένος μὲ ἄλλους ἐντὸς τῆς θάρκας καὶ τὸν συνέλαβον αἰχμάλωτον, ἀφ’ οὗ προηγουμένως τὸν ἐλήστευσαν καὶ τὸν ὠδήγησαν πρὸς τὴν Βόνιτσαν, ὅπου ἔχουν τὰς οἰκογενεῖας των στὲς καλύδες.

Δι’ αὐτὸ διδομεν εἰς Σᾶς εἰδησιν νὰ ἀνεύρητε καὶ νὰ ἐλευθερώσητε τὸν Συρρακιώτην, ἐξασκοῦντες πίεσιν ἐπὶ τῶν οἰκογενειῶν τῶν κλεφτῶν καὶ νὰ ἀπαλλάγῃ ἀπὸ τοὺς κακοποιοὺς ὁ ὑπῆκοος τοῦ Μεγάλου Αὐθέντου. Νὰ κάμνετε τὴν ἐρευναν διὰ τὴν ἀγάπην ποὺ ἔχομεν.

Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ τὸν ἀφίσωμεν σκλάβον τῶν κακοποιῶν καὶ ἐν ἀνάγκῃ θὰ ὑποβάλλωμεν τὰ παράπονά μας εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην.

Ἐλπίζομεν ὅτι θὰ μᾶς κάμῃτε αὐτὴν τὴν χάριν καὶ ἡμεῖς φροντίζομεν ὥστε νὰ μὴ συμβαίνουν τοιαῦτα σκάνδαλα μεταξὺ τῶν ὑπηκόων σας καὶ τῶν ἰδικῶν μας, οἱ ὁποῖοι ἐνεργοῦν τὰς ἐμπορικὰς τῶν συναλλαγὰς μὲ τὴν Ἀρταν καὶ πρέπει νὰ τὰς ἐνεργοῦν μὲ πᾶσαν ἐλευθερίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Διὰ ταῦτα, ὡς ἐκ τῆς ἐξουσίης ποὺ ἔχετε, ἐνεργήσατε δραστηρίως ἐρεῦνας καὶ φροντίσατε ὥστε νὰ ἀπελευθερωθῇ ὁ Χρήστος Συρρακιώτης καὶ νὰ ἔχωμεν τὴν ἀγαπητὴν σας ἀπάντησιν εἰς τὴν παροῦσαν ποὺ γράφομεν ὡς φίλοι προσφιλεῖς ποὺ εἴμεθα καὶ θὰ εἴμεθα....»

24 Μαΐου 1731 Ἄδρια. (Ἐπιστολὴ τοῦ Μητροπολίτου Ναυπάκτου καὶ Ἀρτης Παρθενίου πρὸς ἑκτακτὸν Προβλεπτήν Ἀγίας Μαύρας Βαρβαρίον Μπάλμπη, περιεχομένη εἰς ἑγγράφον τοῦ τῆς 26 Ἰουνίου 1731 πρὸς τὸν Δόγην:

Ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ: Ἐξοχώτατε Κύριε Μπαρμπαρίο Μπάλμπη Ἐκτικτε Προβλεπτὰ Ἀγίας Μκύρας. Εἰρήνῃ ἐν Χριστῷ εὐλογοῦντι. «Καὶ πάλιν ἀπὸ μέσης καρδίας προσκυνῶ τὴν Ὑμετ. Ἐξοχότητα παρακαλῶ Κύριον τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἀρίστην σας ὑγείαν καὶ εὐτυχίαν καὶ διὰ πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμεῖ ἡ Υ.Ε. Προχθὲς δὲν παρελείψαμεν νὰ σᾶς ἀνακοινώσωμεν ἐπειγόντως δι’ ἐπιστολῆς μας πᾶν ὅτι ἦτο ἐνδιαφέρον καὶ σκόπιμον. Καὶ σήμερον πάλιν λαβόντες μερικὰς πληροφορίας δι’ ἐπιστολῆς παρὰ τοῦ σοφωτάτου διδασκάλου Ἀθανασίου, ἡμετέρου τοποτηρητοῦ σπεύδωμεν νὰ τὰς ἀνακοινώσωμεν εἰς Ὑμᾶς καὶ εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: Διεδόθη εὐρύτατα εἰς τὴν χώραν μας

ὅτι ὁ Καπουδάν Πασᾶς ἦτοι ὁ Γιανοὺν Χότζας ἐπαύθη καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ ἄλλου. Ὁ κ. Χριστόδουλος ἀδελφὸς τῶν κυρίων Σίμωνος καὶ Λάμπρου Μαρούτση μᾶς γράφει ἀπὸ τὰ Γιάννινα ὅτι ἀνεγνώσθη Βασιλικὴ διαταγὴ ὑπὸ τοῦ Ὁσμάν Πασᾶ ὅτι ὁ ἴδιος ὀφείλει νὰ κατέβῃ πρὸς τὰ κάτω ἐναντίον τῶν στασιαστῶν καὶ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Βασιλέως καὶ ὅτι ὅλαι αἱ ὑποθέσεις καὶ διαφοραὶ θὰ ὑποβάλλωνται εἰς τὸν Πασᾶν καὶ ὅχι εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην. Καὶ εἰς τὴν Ἄρταν ἀνεγνώσθη Βασιλικὴ διαταγὴ, ποὺ τὴν ἔφερεν ἓνας Τάρταρος, διὰ τῆς ὁποίας ἀπαγορεύεται ἡ ἐξαγωγή σιτηρῶν καὶ κάθε ἄλλου τροφίμου, ὅχι ἄλλων εἰδῶν. Αὐτὰ περιῆλθον εἰς γνῶσιν μου καὶ τὰ καθιστῶ γνωστὰ εἰς τὴν Ὑ.Ε. ὡς μοὶ ἐπιβάλλει τὸ καθήκον καὶ δὲν θὰ πρλαίψω ἅμα ὡς μάθω κάτι ἄλλο νὰ τὸ ἀνακοινώσω ἀμέσως εἰς Ὑμᾶς. Εἶμαι πάντοτε εἰς τὰς διαταγὰς Σας καὶ ἀναιμένων τὴν τιμιωτάτην Σας ἀπάντησιν, παρακαλῶ τὸν Θεὸν νὰ σᾶς χαρίξῃ μακρὰν ζωὴν.

1731 τῆ 24 Μαΐου (π.ῆ.).

τῆς Ὑμετ. Ἐξοχότητος

Πρόθυμος εἰς τὰς διαταγὰς Της

Ὁ Μητροπολίτης Ναυπάρχτου καὶ Ἄρτης Παρθένιος

ΠΟΥ ΤΟΥΣ ΧΑΛΑΕΙ ΑΛΗΠΑΣΑΣ

Μὲ γέλασε μιὰ χαραυγὴ τ'ἄστρι καὶ τὸ φεγγάρι
καὶ βγῆκα ὁ μαῦρος σταῖβουνά, νύχτα στὰ κορφοβούνια.
Ξέγειρα ν'ἀποκοιμηθῶ, γλυκὸν ὕπνο νὰ πάρω.
Μηδὲ ξέγειρα, μηδὲ πλάγιασα, μηδὲ τὸν ὕπνο πῆρα,
κι'ἀκούω τὰ πεῦκα νὰ βογγοῦν καὶ τίς ὀξιές νὰ τρίζουν,
κι'ἀκούω λαλιά ἀπὸ πέρδικα, λαλιά ἀπὸ χελιδόνι,
ποὺ τῷλεγε λυπητερά σὲ μαῦρο μοιρολόγι.
—Τὸ τ'ἔχεις περδικούλα μου, καὶ κλαῖς κι'ἀναστενάξεις;
Μὴν εἶν' τ' αὐγά σου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά σου μαῦρα;
—Δὲν εἶν' τ' αὐγά μου μελανὰ καὶ τὰ πουλιά μου μαῦρα,
μόν' κλαίω γιὰ τὴν κλεφτουριά, γιὰ τοὺς καπεταναίους,
ποὺ τοῦ χαλάει Αλήπασας στὰ Γιάννενα στὴ λίμνη.

ΑΡΤΙΝΕΣ ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

ΚΩΣΤΑ ΑΓΝΑΝΤΗ

I

Ἡ ἱδρυση τῆς Φιλαρμονικῆς « Σκουφᾶ »

Ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἱδρυση τῆς Φιλαρμονικῆς τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» ὑπῆρξε κυρίως ἡ μείωση ποὺ ἔνοιωσαν οἱ Ἀρτινοί, ὅτις τὸ καλοκαίρι τοῦ 1898 ἀναγκάστηκαν νὰ φέρουν στὴν Ἄρτα τὴν «Μουσικὴ» τοῦ Ἀγρινίου. Τὸ Βραχώρι, εἶπαν. νᾶχη «Μουσικὴ» κι' ἡ Ἄρτα ὄχι;

Τῇ μείωση αὐτὴ τὴν ἔνοιωσε περισσότερο ὁ Μουσικοφιλολογικὸς Σύλλογος «Σκουφᾶς» ποὺ εἶχε ἱδρυθῇ δυὸ χρόνια γρηγορώτερα.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ ὁ Σύλλογος πρωτοἰδρύθηκε τὴν 6ῃ Ἀπριλίου τοῦ 1896, «ἡμέραν Σάββατον καὶ ὥραν 5 μ. μ.» Τὴν τελευταία τούτῃ λεπτομέρεια μοῦ τὴν ἔδωκε ὁ ἔγκριτος πρεσβύτες Δικηγόρος καὶ πνευματικὸς πολίτης τῆς Ἄρτας Νίκος Κατέλλης. Ὁ ἴδιος μοῦ ἀνεκοίνωσε γραπτῶς καὶ τὰ ἐξῆς «ὁ Σύλλογος ἐν συνεδριάσει αὐτοῦ προεκήρυξεν ἀθλητικὸς ἀγῶνας διεξαχθισομένους ἐν τῷ τότε Γυμναστηρίῳ Ἄρτης (ἐνθα ἤδη τὸ Γυμνάσιον καὶ τὸ Ἀον Δημοτικὸν Σχολεῖον) ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς κατὰ τὴν 24ην Ἰουνίου 1881 ἀπελευθερώσεως τῆς Ἄρτης καὶ ἀπεφασίσαι τὴν συμμετοχὴν του εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Δήμου Ἀρταίων ἐορτὰς ἐκδοὺς τὴν οἰκείαν ἀπόφασίν του, κατὰ δὲ τὴν συνεδριάσιν του τῆς 14 Ἰουνίου 1898 ἐπρογραμματίσε τὴν συμμετοχὴν του.....

Τὸν Ἰουνίῳ, λοιπόν, τοῦ 1898 περὶ θὰ γιόρταζε ὁ Ἄρτιμος στὶς 24 τοῦ μηνὸς τὴν ἀπελευθέρωση, ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» ἔλαβε ἐνεργὸ μέρος. Προκήρυξε ἀθλητικὸς ἀγῶνας στὸ Γυμναστήριον καὶ γιὰ νὰ συντελέσῃ νὰ γίνουν αἱ γιορτὲς ποῖο ἐντυπωσιακὸς καὶ πανηγυρικὸς προσεκάλεσε ἀπὸ τὸ Ἀγρίνιον καὶ τὴ Φιλαρμονικὴ ποῦ εἶχε κι' ὅλας ἱδρύσει ὁ ἐκεῖ Σύλλογος «Ἡρακλῆς».

Ὁ Φιλόμουσος καὶ Προεδρευτικὸς ὁδοντογιατρός Δημήτριος Βαφιδᾶς εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μὲ ἐφοδιάσῃ καὶ μὲ τὸ κατωτέρω ἀντίγραφο τῶν πρακτικῶν τῆς συνεδριάσεως τοῦ Συλλόγου Σκουφᾶ τότε:

«Συνεδρία Βα τῆς 14 Ἰουνίου 1898

Προεδρία Κ. Ξανθοπούλου

Παρόντες 59

Ἐναρξίς ὥρα 10 1/2 π. μ.

..... Κατὰ τὴν ἐορτὴν καὶ τοὺς ἀγῶνας, ὡς ἠκούσατε, λέγει ὁ κ. Πρόεδρος,

θὰ παραστή καὶ ἡ Φιλαρμονικὴ Μουσικὴ Ἀγρινίου, ἣτις ἐδέχθη νὰ προσέλθῃ ὑπὸ τινας ὄρους, ὡς ἐδήλωσεν ἡμῖν τὸ Προεδρεῖον τοῦ ἐν Ἀγρινίῳ Συλλόγου «Ἡρακλέους» εἰς ὃν ἀνήκει ἡ Μουσικὴ καὶ μεθ' οὗ ἤλθομεν εἰς συνεννόησιν. Καὶ ὡς πρὸς μὲν τὰς δαπάνας τοῦ ταξιδίου τῶν Μουσικῶν οὐδόλως θὰ ἐπηρεασθῇ, ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Συλλόγου, ἐπειδὴ δὲ ἕτερος ὅρος τῆς συμφωνίας ἀπαιτεῖ, ὅπως διαθρέψωμεν αὐτοὺς καὶ παραχωρήσωμεν οἶκημα διαμνησὶ κατὰ τὰς ὀλίγας ἡμέρας τῆς ἐν ταῦθα διατριβῆς των, κρίνω καλὸν νὰ δεχθῶσιν οἱ βουλομένοι ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἀνὰ ἓνα ἐκ τῶν 24 ἀτόμων τῶν ἀπαρτιζόντων τὴν Μουσικὴν εἰς τὴν οἰκίαν των, προσφέροντες καὶ τὴν τροφὴν αὐτῶν διὰ δύο λόγους, πρῶτον μὲν διότι οὕτω δὲν θὰ ἐπιβαρυνθῇ ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ Συλλόγου μὲ προσθέτους δαπάνας, ἔπειτα δὲ διότι ἀξιοπρεπεστέρα ἀποβάνει ἡ φιλοξενία ...

Ὁ Πρόεδρος

Κ. Ξανθόπουλος

Ὁ Εἰδικὸς Γραμματεὺς

Κ. Ι. Μόραλης

Συνέχεια

«Εἶτα ὑποβάλλει ὁ κ. Πρόεδρος τὸ πρόγραμμα τῆς ἐορτῆς ἔχον ὡς ἑξῆς:

Πρὸ μεσημβρίας

1) Ὡρα 6.30 Συγκέντρωσις τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου ἐν τῷ Καταστήματι αὐτοῦ.

2) Ὡρα 7 π.μ. Μετάβασις ἐν Σώματι προηγουμένου τοῦ Λαβάρου τοῦ Συλλόγου καὶ παιανίζουσης τῆς Φιλαρμονικῆς μουσικῆς εἰς τὸν Ναὸν ἐν ᾧ θέλει ψαλῇ ἡ ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἀρτις δεξολογίᾳ ὅπου θὰ τελεσθῇ Λειτουργία ὑπὲρ τοῦ Συλλόγου....

Μετὰ Μεσημβρίαν

1) Ὡρα 6—8 Ἀγῶνες ἐν τῷ Γυμναστηρίῳ.

2) Ὡρα 8.30 Λαμπαδηφορέα τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου μετὰ τῶν βουλομένων ἐκ τῶν πολιτῶν περιελευσομένη τὰς κεντρικωτέρας ὁδοὺς τῆς πόλεως, προπορευομένης καὶ παιανίζουσης τῆς Μουσικῆς καὶ καταλήγουσα εἰς τὸ κατάστημα τοῦ Συλλόγου.

Πρῶτος ὡς μουσικοδιδάσκαλος δίδαξε στὴ νεοσυσταθεῖσα τότε, Μάιον 1898, Φιλαρμονικὴ τοῦ Σκουφᾶ ὁ Παναγόπουλος, ἓνας μουσικὸς ὁλο νεῦρο καὶ ζέση· εἶχε θυμῶν καὶ μούσι· τοῦτος μοροῦμε νὰ εἰποῦμε ὅτι τὴν ἴδρυσεν.

Ἡ Φιλαρμονικὴ στεγάσθηκε στὸν ἴδιον μεσαῖον ὄροφο πού τὸν κρατοῦσε ὁλόκληρο ὁ Σύλλογος στὸ μεγάλο τρίπατο σπῆτι τῆς Χρηστίνας Ἀντωνοπούλου σιτὴν ἀγορά. Στὸν τρίτον ὄροφο, ἀπὸ πάνω, ἔμενε ἡ χήρα Δημολίτσα ποῦχε τρεῖς γυιοὺς ὅλους γίγαντες ὡς ἐκεῖ ἀπάνω καὶ ποῦ τοὺς θαυμάσαμε ἡμεῖς ὡς πιτσιρίκοι τότε:

Προσῆλθαν καὶ ἐγγράφηκαν πολλὰ παιδιὰ στὴ »Μουσικὴ» ὅπως τὴ λέγαμε ὅλοι. Καὶ μαθηταὶ καὶ ἐργαζόμενα, ἰδίως στὰ τσαρχάτικα, ποῦ εἶχαν μεγάλῃ πέρασῃ σιτὴν ἐποχὴν ἐκεῖνη.

Υπῆρξε τέτοιος ὁ ἥλος καὶ γενικὰ ἡ ἐπίδοσις τῶν μαθητευομένων καὶ τέτοια ἡ ἱκανότης τοῦ μουσικοδιδασκάλου Παναγόπουλου, ποῦ μέσα σὲ λίγους κι' ὅλας μῆνες ἡ μπάντα βγήκε κι' ἐπαιξε τοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου 21 Μαΐου 1899 σιτὴν πλατεῖα Σκουφᾶ.

Τὸ τί κόσμος μαζεύτηκε γιὰ νὰ ἰδῇ καὶ νὰ ἀκούσῃ τὴ «Μουσικὴ» δὲ λέγεται. Ὁλὴ ἡ κοινωνία τῆς Ἄρτας κι' ὅλοι οἱ ξεχειμωνιάζοντες βουνήσιοι, Τζουμερκιώ-
τες καὶ Ραντοβιζινοί.

Ἐκεῖ, στὴν πλατεῖα Σκουφᾶ, γίνονταν τότε αἱ ὑπαίθριες κοσμικὲς συγκεντρώ-
σεις. Τὸν χειμῶνα γινόνταν στὰ σπίτια καὶ στὸ Θέατρο, ὅταν ἔρχονταν κανένας Θιά-
σος ποῦ πάντα χρησιμοποιοῦσε τὸ σπίτι τοῦ Φέζου. Σῶζονται μέχρι σήμερα τὰ
ἐρεῖπιά του, ἀπέναντι ἀπὸ τὸ σημερινὸ Ταχυδρομικὸ Κατάστημα, δεξιὰ ὅπως ἀνε-
βαίνομε τὸν δρόμο γιὰ τὴν Ἁγία - Σοφιά.

Ἐκεῖνο ὅμως ποῦ ἀξίζει νὰ τονισθῇ εἶναι ὅτι ἀπὸ τὰ πρῶτά της βήματα ἡ
«Μουσικὴ» ἔπαιζε καὶ κομμάτια ἀπὸ ὅπερες. Φυσικὰ ὅταν ἔπαιζε ρυθμοὺς ὑπὸ
Δημοτικὰ καὶ κλέφτικα τραγούδια ἡ ἀπόλαψη τοῦ περισσότερου λαοῦ γινόνταν με-
γαλύτερη ὅπως καὶ ὅταν ἔπαιζετο ὁ Χορ Χόρ Ἀγᾶς ἡ τὸ κομμάτι «ἡ ἐξοχικὴ Δια-
σκέδαση» ποῦ τῷχε τονίσει ὁ ἴδιος ὁ Παναγόπουλος. Ἀλλὰ ἄς μὴ νομισθῇ, καθό-
λου μάλιστα, ὅτι δὲν ὑπῆρχε κόσμος ποῦ νὰ καταλαβαῖνῃ ἀπὸ ὅπερες καὶ «Βρω-
παϊκὴ Μουσικὴ» ὅπως τὴν ἀποκαλοῦσε ὁ Λαός. Ἡ Ἄρτα τῶν ἐξήμισυ - ἐπὶ χι-
λιάδων κατοίκων στὴν ἔναρξη τοῦ αἰῶνος μας εἶχε τὴν καλὴ της κοινωνία. Εἶχε
μάλιστα καὶ ἀριστοκρατία. Ἦταν μὲν μικρὴ, ἀλλ' ἀπαρτίζονταν κατὰ τὸ πλεῖ-
στον ἀπὸ ἀστούς κατ' ἀντίθεση πρὸς τὴ σημερινὴ ποῦ εἶναι μὲν διπλάσια καὶ
πλέον, ἀλλ' ὅμως κατὰ τὴν μεγαλύτερη ἀναλογία εἶνε πόλη ἀγροτῶν. Οἱ περισσό-
τερες οἰκογένειες τῆς τότε ἀστικῆς κοινωνίας ἢ ἐξέλιπαν ἢ ἔφυγαν κι' ἐγκατεστά-
θηκαν ἄλλοι.

Καὶ δὲν ἦταν τότε ἡ Ἄρτα μόνον πόλη ἀστῶν ἀλλὰ καὶ κέντρο Στρατιωτικῶ.
Ἦταν ἔδρα τοῦ τρίτου Τάγματος Εὐζώνων, ποῦ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, ἂν λάβῃ
κανένας ὑπ' ὄψη ὅτι ὁλος κι' ὁλος ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀριθμοῦσε τρεῖς μεραρ-
χίες, δὲν ἦταν μικρὴ μονάδα ἓνα τάγμα Εὐζώνων ποῦ ἦταν καὶ ἀνεξάρτητο.

Βροντοῦσαν κι' ἀντιλαλοῦσαν στὰ πεζοδρόμια τῆς μικρῆς Ἄρτας τὰ συρνά-
μενα σπαθιὰ τῶν Ἀξιωματικῶν κι' ὁ χαμηλοτάβανος καφενὲς τοῦ Γεώργη Βήχα, κάτω
ἀπ' τοῦ Ἀλεξάκη τοῦ γιατροῦ τὸ σπίτι, ποῦ φθειανε τοὺς ἐκλεκτοὺς σπιτίσιους μπακλα-
βάδες καὶ τὰ ὀνομαστὰ τρίγωνα, σείωνιαν τὰ βράδυα ἀπὸ τὸν κρότο τῶν σπαθιῶν
καθὼς μπαινόβγαιναν οἱ Ἀξιωματικοὶ κι' ἀπ' τὶς φωνὲς τῶν κομματάρχηδων ποῦ
συζητοῦσαν πολιτικά, Καραπανικοὶ οἱ μὲν, Γαρουφαλικοὶ οἱ δέ.

Ἀλλ' ἄς ἐπανέλθωμε στὸ ζήτημα τῆς συγκρότησης τῆς Φιλαρμονικῆς.

Γρηγόρα, πολὺ γρηγόρα ἀρχισαν ν' ἀναδεικνύονται τὰ μουσικὰ ταλέντα ἀνά-
μεσα στοὺς μαθητές. Μεταξὺ τῶν πρώτων ποῦ διακρίθηκαν ἦταν ὁ Ἀλέκος Λαλά-
κος στὸ κλαρίνο, ὁ Σπύρος ὁ Μάγγος στὸ φλάουτο καὶ πῖφερο, ὁ Γεώργος ὁ Κομ-
ποροζὸς στὴν κλαυδύρα, ὁ Μῆγος ὁ Ράγγας στὴ κορνέτα, ὁ Ἡρακλῆς ὁ Γῶγος
στὸ κουαρτῖνο καὶ ὁ Χαρίλαος ὁ Δημόπουλος στὸ τρουμπῶνι. Στὸ μεγάλο χάλκι-
νο μπάσο ποῦ μὲ τὸ μέγεθός του καὶ τὸ τύλιγμα στὸ κορμὶ ἔκανε τρανὴ ἐντύπωση,
διακρί- ὄνταν ὁ ἐπίσης τρανὸς καὶ τεράστιος Γεώργος Τζίμας.

Ἀπὸ τοὺς ἀνωτέρω μνημονεύω ὅτι ὁ μὲν Ἀλ. Λαλάκος ἐξειλίχτηκε σὲ ἀρχι-

μουσικὸ καὶ τὸ 1908 προσκλήθηκε στὰ Γιάννενα ὅπου διηύθυνε τὴ Φιλαρμονικὴ τοῦ Ὁρφανοτροφείου τοῦ Γεωργίου Σιαύρου ἴσαμε τὴν ἀπελευθέρωση, τὸ 1912, ὃ δὲ Σπῦρος Μάγγος μὲ τὰ ὄμορφα σγουρὰ μαλλιά ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν ἔταιζε στὴν Ἀθήνα, στὰ καλὰ κέντρα, μαζί μὲ τοῦ ὀνομαστοῦς Κρασσάδες. Ἀπάρτιζαν τότε τὴν καλλίτερη ὀρχήστρα τῆς Ἀθήνας.

Ἀργότερα, στὰ μετέπειτα χρόνια ἀναδείχτηκε ὁ Ἀποστόλης ὁ Μανάντερος, θαῦμα ἐπιμονῆς, ὑπομονῆς καὶ ἐπίδοτης στὸ κλαρίνο, γενόμενος καὶ τοῦτος ἔπειτα ἀρχιμουσικός. Κι' ἀκόμα ἀργότερα ἄλλος ὅπως ὁ Ντίνος, ὁ Μποῦλκος κ. ἄ.

II

Τὸ Γυμναστήριο. Γιὰ τὴν ἐποχὴ πού μιλοῦμε (1896—1903) τὸ Γυμναστήριο τῆς Ἄρτας ἦταν ἀπὸ τὰ πολλὰ καλὰ καὶ διατηρήθηκε σὲ ἀκμὴ καθ' ὅλην τὴν πρώτη εἰκοσαετία τοῦ αἰῶνα μας.

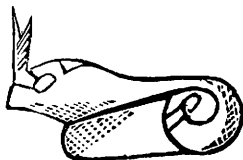
Βρισκόταν στὸ «Μουχοῦστι» στὴ νότια πλευρὰ τοῦ περίβολοι τοῦ σημερινοῦ ἐκεῖ Γυμνασίου. Ἦταν περιτοιχισμένο μὲ στέρεο ἀσβεστότοιχο πού στὴ μπροστινὴ πλευρὰ, στὸ δρόμο, εἶχε κάγκελα σιδερένια. Ἡ ὅπισθεν, δυτικὴ, πρὸς τὸ ποτάμι δηλαδή, πλευρὰ τοῦ περιβόλου ἔφτανε σχεδὸν μέχρι λίγο πρὶν δῶθε ἀπὸ τὸ ἐκκλησιδάκι τῶν Ἀη—Πάντες πού σώζεται καὶ σήμερα. Θὰ μιλήσωμε παρακάτω γι' αὐτό.

Ὅπως μπαίναμε. ἀριστερὰ ὑπῆρχαν διὸ δωρατικίγια. Τὸ ἓνα χρησίμευε γιὰ ἀποδυτήριο καὶ τὸ παραπλεύρως γιὰ ἀποθήκη. Ἐκεῖ τοποθετοῦσαν τοὺς ἀλτήρες καὶ τὶς κορίνες.

Στὸ μέσον τοῦ ὅλου χώρου βρισκόνταν οἱ «κρίκοι» καὶ ἀριστερὰ τῶν τὰ μὲ νόζυγα καὶ τὰ δίζυγα. Λίγο ποῖο κάτω ἀπ' αὐτὰ ἦταν μπηγμένος ὁ μεγάλος «Ἰστός» μὲ τὸν χονδρὸ ἰὸν κάλο. Σὲ τοῦτον μόνον τὰ δυὸ τὰ δέξερια, οἱ Δημολιτσαῖοι, ὁ Γιάννης κι' ὁ Πιπης, μπορούσαν ν' ἀναρριχηθοῦν μὲ ἔλξη μόνον μὲ τὰ χέρια, κανένα; ἄλλος. Τοῦτοι ἐπίσης οἱ δυὸ ὑπῆρξαν ἄσσοι ὃ μὲν ἓνας στὰ δίζυγα κι' ὁ ἄλλος στὸ μονόζυγο.

Στὸ ὑπόλοιπο τμῆμα τοῦ Γυμναστηρίου πού ἦταν ἐλεύθερο γινόνταν οἱ ἀσκήσεις τῶν μαθητῶν, Σουηδικὴ κλπ.

(Συνεχίζεται)

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΧΡ. ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ

Βάσει τῆς παραδόσεως.

Ο ΑΓΙΟΣ ΜΑΡΚΟΣ

(Μελισσουργῶν)

Ὁ ἐπισκεπτόμενος τοὺς Μελισσουργοὺς, μετὰ κοπιώδη πεζῇ ἢ ἐπὶ ἡμῖνου πορείαν ἀνὰ τὰς ὑπωρείας τῶν ἀποκρήμων, ἀλλὰ δροσολούστων Τζουμέρκων φθάνει εἰς τὴν Βορειο—Δυτικῶς τοῦ χωρίου κορυφογραμμὴν «Ράχη—Μεγάλη» ἔνθα καὶ προσκύνημα. Ἐκεῖθεν καὶ ἀμέσως ἀπέναντι ἀντικρύζει τὸ Χωρίον, τὴν Βόρειο—Δυτικὴν ὄψιν καὶ δὴ τὸ ἐν τῷ κέντρῳ αὐτοῦ ἐμφανέστερον μέρος. Προσπίπτει εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ λόφος κατάφυτος, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἅγιος Μάρκος». Δένδρα ἄγρια, αὐτοφυῆ, παλαιά, ἐλάται πανύψηλοι, πρῖνοι (1), γαῦροι (2), μεράτζαι (3), λαῦροι (τὸ σπάνιον τοῦτο κόσμημα τῶν δασῶν), ἀλλὰ καὶ κρανέαι, συγκροτοῦσι τὸ ὠραῖον καὶ ἐλκυστικὸν δασύλλιον. Ἄλσος ἱερὸν, ἐμπνέον εἰς τὸν ἐπισκέπτην ρωμαντισμόν, πρὸς τὸν διαβάτην καὶ πάντα ἄλλον τὴν εὐεργετικὴν σκιάν τοῦ πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν ἐκ τῆς πορείας κουρασμένων μελῶν του, ἀλλὰ καὶ διαυγὲς—ψυχρὸν ὕψωρ ἐκ τῆς παρακειμένης κρήνης νὰ δροσίση τὴν γλῶσσάν του κατὰ τὰς θερμὰς ὥρας τοῦ ἔτους.

Γίνοι ἀληθές, ὅτι ἡ πάροδος τοῦ χρόνου ἔφθειρεν, ἡραίωσεν, κατέρριψε τὰ πλεῖστα τῶν δένδρων. Ἀλλὰ πῶς ἐσώθη τὸ ἄλσούλλιον τοῦτο; Πῶς δ' ἐφυγε τὸν ἐγκληματικὸν πέλεκυν τοῦ ξυλοκόπου, καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ δοιμέος χειμερινοῦ ψύχους, κατὰ τοὺς παγεροὺς μῆνας, παραχειμαζουσῶν οἰκουγενεῶν; καὶ πῶς δὲν ἀπεγυμνώθη τῶν κλάδων τοῦ πρὸς κορεσμόν τῆς πείνης τῶν ζώων ἐκείνων, τὰ ὅπλῃ φύσει ἐπλάσθησιν λυμεῖνες τῶν δασῶν; Εὐεξήγητον. Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ Ἕλληνες ἐσέβοντο τὰ ἄλση, ἀλλὰ καὶ οἱ Χριστιανοί, καὶ ἰδίᾳ οἱ Ἡεῖρωται, ἀπόγονοι ἐκείνων, σεβόμενοι ἀποφεύγουσι τὴν βλάβην τῶν εἰς τὰ ἱερὰ ἀνηκόντων· καὶ διὰ τοῦτο ὁσάκις ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ὁδοιπόρου εἰς γυμνά καὶ αἰχμηρὰ μέση τῆς πατρίδος μας θέλει ἀντικρύσει ὁμοῖα δένδρων, θὰ ἀναπολήσῃ ἀμέσως τὴν παράστασιν, ὅτι συνοδεύουσι ναὸν, ἢ καὶ μόνον προσκύνημα.

Καὶ ἐν ταῦθα ὁ ἐπισκέπτης βτδίζων τὴν πρὸς τὴν πλατεῖαν καὶ τὸ κέντρον τοῦ χωρίου ἄγουσιν ὁδὸν καὶ φθάνων εἰς τὸ ἄλσος αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην μικρᾶς ἀναψυχῆς. Γοητευμένος δὲ ἐκ τοῦ τοπίου κάθηται. Πρὸς στινμὴν φθάνουν εἰς τὰ ὧα τοῦ γλυκεῖς ἥχοι κώδωνος· στρέφει τὴν κε-

φαλήν, καὶ διὰ μέσου τῶν κορμῶν τῶν δένδρων διακρίνει ἐκκλησίαν. Ἡ περιέργεια ἐκλύει αὐτόν· τὸν ἀναγκάζει νὰ παρακάμψῃ, νὰ λοξοδρομήσῃ περὶ τὰ ἑκατὸν μέτρα καὶ νὰ πλησιάσῃ· εὐρίσκεται τότε πρὸ εὐπροσώπου κτιρίου, ἱεροῦ, τιμωμένου εἰς μνήμην τοῦ Ἀγίου Ἀποστόλου—Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου.

Ἡ εἴσοδος εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν του, ἡ θύρα ἀνοικτὴ. Εὐσεβὴς γυνὴ προσευχηθεῖσα ἀνεχώρει· εἶχεν ἀνάψῃ τὸ «κηράκι» τῆς, συνάμα δὲ καὶ εἶχε κρεμάσῃ τὸ «τάμα» (*) τῆς εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Θεωματοουργοῦ Ἀγίου. Ἐκκλησία, γενικῶς εὐκόσμου κατασκευῆς, ἐσωτερικῶς δὲ κατὰ πάντα ὡς εὐλαβὲς προσκύνημα εὐτρεπισμένη. Χῶρος ἱερός, ὑποβλητικός.

Εἰσέρχεται . . . Ἡ ψυχὴ του αἴρεται εἰς ὑψηλότερα ἐπίπεδα Θεογνωσίας, ἐγγίζει πρὸς τὸ Θεῖον, καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀμέσου ἐπιθυμίας προσευχῆς πρὸς τὸν Πλάστην· ἡ καρδία του αἰσθάνεται κατὶ, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνήκει εἰς τὰ ἐπίγεια. Καὶ ἔτι πλέον· περιβάλλον καθ' ὅσον, ἀγνόν, θελκτικόν· ὁ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπιπέδου αὐλῆς του ἀπὸ δένδρου κρεμάμενος κώδων με τοὺς σαγηνευτικούς ἤχους του ἀνακαλεῖ εἰς τὸν νοῦν, τὸν νοῦν τῆς ψυχῆς, ἐμπνευσμένους στίχους τοῦ ποιητοῦ:

Στὸ δάσος μέσα στὸ χλοερὸ

Εἶν' ἐκκλησάκι ἐρημικὸ,

.

ντίν—ντιν,—ντίν—ντιν,—ντίν—ντιν..

Ὡ, μὴ περνᾶτε ἀπ' ἐκεῖ θνητοὶ βιαστικοί,

ἢ καμπανούλα σᾶς καλεῖ, εἰσέλθετε πιστοί.

ντίν—ντιν,—ντίν—ντιν...

Ὡς σπουδαιότερον ὅμως ἐρώτημα τίθεται: τὸ πῶς, καὶ διατί, καὶ πότε ἐκτίσθη ὁ ἱερός οὗτος ναὸς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀγίου Μάρκου, δεδομένου δις πανίως—πλήν τοῦ ἐν τῇ πόλει Ἄρτης ἐκκλησιδίου—σχεδὸν οὐδαμῶς τῆς Ἡπείρου ὑπάρχει εἰς μνήμην αὐτοῦ.

Ὁ τὸ πρῶτον θεμελιώσας τὸ ἐκκλησιδίου ἀνήκει εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Σταυροφοριῶν (*), ἢ ἄλλος τις εὐλαβὴς χριστιανὸς ἔκτισε τοῦτο κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους, ὅτε οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τῆς περιφερείας Ἄρτης, ἐν οἷς καὶ τῶν Μελισουργῶν (1650—1700 μ. χ.) ἀμυνόμενοι κατὰ τῆς Τουρκικῆς θηριωδίας, ἢ κατὰ τῶν ὀλεθρίων ἐπιδρομῶν (**) πολυχρίθμων ἀτάκτων στοιχείων ἐζήτουν τὴν ὀριστικὴν, καὶ ἐπὶ—εἰς Ρεάλια (***)—συμπεφωνημένη ἀμοιβή, στρατιωτικὴν συνδρομὴν καὶ προστασίαν τῶν Ἑνετῶν;

Πολλὰ ἔτη—αἰῶνες ἴσως—παῤῃλθον ἀπὸ τῆς οἰκοδομήσεώς του· ἐπανειλημμένας ἔκτοτε καὶ μέχρις ἐρημώσεως καταστροφὰς ὑπέστη τὸ «χωριό», καὶ τὴν σκληρὰν του τύχην ἔλαβον ἅμα καὶ τὰ ἅγια καὶ ἱερά. Εἰς ἐρείπια κατέκειτο καὶ τὸ ναΐδιον, ἢ εἰς ἴχνη διακρινομένων ἐρειπείων; ἢ μήπως ἡ παράδοσις ἔφερε τὸ μέρος τοῦτο ὡς τέμενος τοῦ Ἀγίου Μάρκου; Ἀλλὰ

πότιε ανοικοδομήθη; Εἰς τὴν ἐρώτησιν θὰ ἀπαντήσῃ ἡ παράδοσις.

“Ὡς τὴν ἀκούσωμεν.

« Ἐκείνη τὴ χρονιά, σιμά—κοντὰ τὸ 1770, τὰ πρωτοβρόχια ἔπεσαν στὸν καιρὸ τοὺς· στὶς πρῶτες ἡμέρες τοῦ Τρυητιοῦ (7) εἶχε βρέξῃ βροχὲς σιγαλές, χορταστικές, πού πότισαν καλὰ τὴ διψασμένη γῆς· ἡ βροχὴ ἦταν γενικὴ, ἀπ’ ἄκρῃ—σ’ ἄκρῃ στὸ καυκί (8) τῆς Ἀρτας. Βροχὴ εὐεργετικὴ γιὰ τὰ χινοπωρινά (9), γιὰ τοὺς γεωργοὺς νὰ σπείρουν τὰ χινοπωρινὰ σπαρτά τοὺς. ἀλλὰ καὶ τὸ καλύτερο γιὰ τὸν κόσμον τοῦ χωριοῦ μας, γιὰ τὴν κτηνοτροφία του. Ὁ γλυκὸς καιρὸς ποὺ ἀκολούθησε—χωρὶς ἀέριδες— ἔκράτησε τὴ νότια (10) ὁ τόπος ἔβγαλε χορτάρια, σὲ κάμπους καὶ βουνά· προμηνύονταν ἡ χρονιά εὐτυχισμένη καὶ γιὰ τοὺς τσελεγκάδες.

Οἱ χωριανοὶ τοιμάζονταν γιὰ τὰ χειμαδιά, οἱ περισσότεροι, γιατί πάντα λίγες οἰκογένειες ἔμειναν στὸ χωριὸ τὸ χειμῶνα, καμμιὰ ὀγδοηνταριά, ὅλο γεωργοί, μὲ τὰ λίγα μπακάκια (11) τοὺς, τὰ γιδοπρόβατά τοὺς. Αἱ πολλὲς τρακόσιες ἀπάνω—κάτω φαμελές, κατέβαιναν στὰ χειμαδιά· ἰδίως στὸν κόμμο τῆς Ἀρτας, ὅπου δὲν ἦταν δουλεμένος (12) τότε, γιατί δὲν ἐστράγγιζε ἀπὸ τὰ νερά τῶν βροχῶν, καὶ ἀπὸ τὰ νερά ποὺ ἔβγαζε ὁ ἴδιος ὁ τόπος· ἀλλὰ καὶ λίγα λειβάδια ἦταν στραγγερά· τὰ περισσότερα ἦταν βαρκὰ (13) κρατοῦσαν νερὸ πολὺ, ἂν αἱ βροχὲς ἔπεφταν στὸ τέλος τοῦ χινόπωρου ἢ στὶς ἀρχὲς τοῦ χειμῶνα. Τότε φόβος καὶ τρόμος γιὰ τοὺς προῖ ατραίους (14) τὸ βιό τοὺς εἶχε κίντυνο ἀπ’ τὴ γκλαμπάτσα (15) —ἀβδέλειαζε. Καὶ μὴπως μιὰ φορὰ οἱ χωριανοὶ μας ἔμειναν χωρὶς πρόβατα, μοναχὰ μὲ τίς κλίτσες;

Πρὶν τελειώσῃ ὁ μῆνας ὁ Ἀῖ—δημήτρις (16) τοιμάστηκε καὶ ὁ Παπα—Δῆμος (17), τσελιγκας καὶ αὐτὸς μὲ πολὺ ζωντανὸ βιό (18), καὶ μιὰ θράκα (19) παιδιῶν· παιδιὰ ὅλα στὴ δουλειά· στὰ πρόβατα, στὰ μουλάρια, στὰ κτήματα ποὺ εἶχαν στὸ χωριό, ἀλλὰ καὶ στὸ ζωεμπόριο; Καὶ εἶχαν ἀρκετὰ χωράφια κι ἀμπέλια· τὰ δούλευαν τὸ χινόπωρο, καὶ τὴν ἄνοιξι, πού δυὸ τρεῖς ἀπ’ τὴν οἰκογένεια ἀνέβαιναν γλιγώρα στὰ βουνά, ἀμέσως μετὰ τὴ Λαμπρή (20).

Καιρὸς τῶσα ἦταν νὰ κατεβοῦν στὰ χειμαδιά· μετὰ τὴ γεορτὴ τοῦ Ἀῖ—Δημητρί κατέβηκαν στὸ «Μαρατιοῦ» (21) —Ἀφ’ οὗ ἔφκισαν τίς καλύβες τοὺς καὶ τὰ μαντριὰ γιὰ τὰ πρόβατά τοὺς, ἡσύχασαν. Λευτερωμένος ὁ Παπα—Δῆμος ἀπὸ ἄλλες σκουτοῦρες (22) εἶχε τὴν ἔγνοια καὶ τὸ κουμανιάρισμα (23) τῆς στάνης, γιατί εἶχε πολλοὺς σμίχτες (24) μὲ τὰ πρόβατά τοὺς· ὁλόκληρη ἐνόηξ, σωστὸ χωριό· ἦταν αὐτὸς ὁ ἐφημέριος ὁ παπᾶς ἀλλὰ καὶ ὁ δάσκαλος· ἐδιάβαζε τὰ παιδιὰ τῆς στάνης του, τὰ μάθαινε γ’ ἀμμῖτα· νὰ λογαριάζουν (25), νὰ γράφουν, νὰ διαβάζουν τὸ Φατῆχι (26), στὸ ψαλτήρι, καὶ σὲ ἄλλα.

Διάβαζε ὅλα τὰ παιδιὰ καὶ τὰ παιδιὰ τῶν τζουμπναραίων τῆς στάνης τὰ

μάθαινε καί νά ψέλνουν(27), νά ξέρουν νά τὸν ξελειουργᾶν.

Ὁ Θανάσης, τὸ παιδί του τὸ μεγαλύτερο ἤξερε καλὰ γράματα, ἦταν καὶ Ἀναγνώστης(28) κράταε καὶ τοὺς λογαριασμοὺς τῆς στάνης, καὶ μάλιστα τὸν καιρὸ ποὺ ἔδιναν τὸ γάλα σιὸ Φράγκο (29), σιὸ μπάτζιο. Ἦταν πολὺ ἐπιτήδειος· ἔκανε καὶ τὸ ζωέμπορο· ἤξερε καλὰ νά ἐκτιμᾷ σιὸ βάρους καὶ στὸν πάχο τὰ γιδόπρόβατα. Ἐρχονταν σὲ συνεννοησι μὲ τοὺς χασάπηδες τῆς Ἀρτας, τάβαιναν στὰ ὄρεινὰ τοῦ Ραντοβυζιοῦ καὶ προαγόραζε· τὰ βιτούλια (30) καὶ τὰ τραγόπουλα εἶχαν πέρασι τὸ χειμῶνα· τὰ συμφωνοῦσε, τὰ καπάρωνε, καὶ οἱ ἴδιοι οἱ νυκοκυρχιοὶ τὰ ῥερναν στὴν Ἀρτα· καὶ παραδίνοντάς τα στοὺς χασάπηδες αὐτοῖνοι ἔπαιρναν τὴν ἀξία τους, κι' ὅ ἐμποροεσίτης, ὁ Θανάσης, τὰ συμφωνημένα μεσιτικά του.

Ἦταν ἔβγα Φλεβαριοῦ· σήκωσαν τὴ στάνη τὰ πρόβχτα τ'ἔφεραν σὲ ξανοιεῖο (31), σιὸ Γκρίμποβο (32). Μιὰ μέρα παίρνοντας τὰ μουλάρια πῆγε στὴν Μπρένιστα (33) ν' ἀγοράσῃ καλαμπόκι γιὰ τὶς φριμελιές ὅλης τῆς Στάνης, γιατί—ὅπως ξέρουμε— ὁ τσέλιγκας φρόντιζε γιὰ ὅλους, καὶ σιὸ τέλος, ὅταν ἔκαναν τὸ λογαριασμὸ, τί πῆραν ἀπὸ τὸ γάλα, καὶ τί ἐξόδεψαν, ἔβγανε καὶ τοῦ καθενοῦ, τὸ ἀνάλογο, ποῦ δικαιοῦνταν, μερίδιο.

Ἐκεῖ στὴν Μπρένιστα κατὰ τύχην ἀνταμώθηκε μὲ τοὺς χασάπηδες· τὰ συμφώνησε μ' αὐτοὺς νά παῇ σιὸ Ραντοβύζι γιὰ τραγόπουλα· ἐπῆρε καὶ καπάρο(34), Γυρίζοντας ἄλεσε τὸ καλαμπόκι σιὸ μύλο καὶ τὸ πῆγε στὰ καλύβια. Εἶπε στὸν πατέρα του τὴ συμφωνία ποὺ ἔκαμε. Ὁ Παπα—Δῆμος ἔμεινε σύμφωνος· γιατί δὲν τοῦ χάλαε καμμιά δουλειά, ἂν ἔλειπε καὶ κάμποσες ἡμέρες ὁ Θανάσης, ποῦ ἦταν τὸ δεξί του χέρι, τίς εἰχεὼλες σιασμένες (35). Καὶ τὴν ἄλλη ἡμέρα ἔφυγε· πῆρε τὸν ἀνήφορο κα—τὰ χωριὰ τοῦ Ραντοβυζιοῦ, ὅπως ἔκανε καὶ ἄλλες χρονιές. Μὰ πρὶν προφθάσῃ νά ἰδῇ κανένα ἀπ' τοὺς γιδαράιους ἔπεσε στὰ χέρια τῶν κλεφτιῶν. Τὸν ἔπιασαν Ὁ καιρὸς εἶχε γιρίση στὴ βροχή· βροχή κατακλυσμός. Χρόνος κακοὶ τότε· ἀνωμαλίες· ἀσφάλεια πουθενά· κλεφτουριά ἀπ' ἄκρη—σ' ἄκρη ὅλον τὸν ἔξω τόπο, ὅλα τὰ βουνὰ τᾶχαν οἱ κλέφτες. Τοιμάζονταν γιὰ ἐπανάστασι οἱ Ἕλληνες· οἱ Τοῦρκοι δὲν κόταγαν (36) νά βγοῦν ἀπὸ τὴν Ἀρτα· οἱ ἀρματωλοὶ, ποῦ τοὺς ἔβαναν οἱ Τοῦρκοι γιὰ φύλαξι, τᾶχαν ἕνα μὲ τοὺς κλέφτες· ὅσο μπορούσαν κρυφά, χάλαγαν τὶς τούρκικες δουλειές· καταλαβαίνετε

Πιάνοντας τὸ Θανάση οἱ κλέφτες τὸν ἔψαξαν μὴ ἔχη κἀνα πολεμικὸ(37), τοῦ βρῆκαν τὰ χρήματα, τοῦ τὰ πῆραν. Τὸν ἀνάκριναν πρόχειρα· γιατί ἦθε σιὸ Ραντοβύζι; τί δουλειὰ εἶχε ἐκεῖ; καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι καὶ ποῦθε ἔρχεται. Αὐτὸς τοὺς εἶπε, τὸ τί καὶ πῶς. Οἱ κλέφτες ὁμως δὲν μπορούσαν νά καταλάβουν, πῶς ἔ-ας νέος ἕνα παλληκάρι πᾶσινε νά ἀγοράσῃ γίδια χωρὶς νάχη καὶ ἀνάλογα χρήματα. Τὸν πέρσων γιὰ τσασίτη (38). Τὸν ξαναξέταξαν· τὸν φοβέρισαν πῶ, θὰ τὸν σκοτώσουν, ἂν δὲν τοῦ, πῆ τὴν

ἀλήθεια· εἶχαν αὐτὴν τὴν ὑποψία, γιατί οἱ Τοῦρκοι γιά νά μάθουν τί γίνεται ὅξω⁽³⁹⁾, πολλές φορές ἔστελναν τσασίτες. Τοὺς τὰ εἶπε τοὺς τὰ ξαναεἶπε ὁ Θανάσης· αὐτοῖνοι δὲν ἤθελαν ν' ἀκούσουν τί τοὺς ἔλεγε· δὲν ἤθελαν νά τὸν πιστέψουν· τὰ λογάριαζαν ὅλα γιά ψέματα.

Κόντευε⁽⁴⁰⁾ νά νυχτώσῃ· δὲν εἶχαν καιρὸ νά τὸν ἀνακρίνουν καλύτερα· τὸν κράτησαν, τὸν ἔδεσαν, τὸν ἔφεραν στὸ λημέρι τους· Ἦταν βαθεῖα μέσ' στὸ λόγγο· λόγγο πού δὲν ἔσπαε γουρούνι· ἕνα μονοπάτι ἔφτανε σὲ πολὺ πυκνὰ καὶ ψηλὰ δένδρα. Θεόρατα πουρνάρια φουντωμένα πού δὲν τὰ περνοῦσε οὔτε σταλαματιά βροχή· ἀνάμεσα ἀπὸ δένδρα μὲ πολὺ χονδρὸ κορμὶ φαίνονταν σὰν πόρτα ἀνοιχτή· ἀπὸ ἐκεῖ ἔμπαιναν, καὶ μὲ δυσκολία· ἀπὸ μέσα ἦταν ἕνας πλατὺς τόπος σὰν νοντᾶς⁽⁴¹⁾ ἀπὸ σπίτι· ἐκεῖ ἔκαιε φωτιά μὲ πολλὰ ξύλα· μπῆκαν οἱ δύο, μαζί μὲ τὸ σκλάβο, κι' οἱ ἄλλοι τρεῖς στάθηκαν ἀπ' ὄξω, καὶ κηκώνοντας ἕνα πολὺ τρανὸ καὶ βαρὺ ντιχαλωτὸ κούτσουρο τὸ σφήνωσαν στὴν πόρτα, πού ἦταν δύσκολο, ἀδύνατο νά τὸ σηκώσῃ ἕνας ἄνθρωπος. Τὸ σκλάβο, καθὼς ἦταν δεμένος μὲ γερὸ σετζήμι⁽⁴²⁾, τὸν ξανάδεσαν στὴν ἄκρη ἀπὸ ἕνα δέντρο, πού ἔτσι δὲ θά μπορούσε οὔτε καὶ σιτὴ φωτιά νά ζυγώσῃ⁽⁴³⁾. Οἱ ἄλλοι δύο, χωρὶς νά τοῦ ξαναποῦν τίποτε, ξαπλώθηκαν παρασιτιά, καὶ πυρώνοντας ζεστάθηκαν, ἡσυχάσαν.

Ὁ Θανάσης, ὅπως κι' οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς παποῦδες μας, στὸν καιρὸ τῆς σκλαβιάς, ἦταν Θεοφοβούμενος καὶ κάτι παραπάνω ἀπὸ φιλόθεησκος, ἀφ' οὗ ὕστερα ἀπὸ δύο—τρία χρόνια χειροτονήθηκε παπᾶς· εἶχε πολλὴ πίστι στὸν Θεὸ καὶ σιτὴ βοήθεια τῶν ἁγίων. Ἐκείνην τὴν ὥρα, ἀπάνω στὸν κίντυνο καὶ στὴν ἀγωνία, σκέφτηκε τὰ ἐρείπια. Θυμῆθηκε, ὅτι στὸ χωριό, ἀποκάτω ἀπὸ τὸν μεγάλο πατρικὸ τοῦ κῆτο, πού εἶναι ἐκεῖνο τὸ μαγούλι⁽⁴⁴⁾, μὲ τὰ πολλὰ δέντρα, φαίνονταν λίγα λιθάρια· ἔλεγαν πῶς τὸν παλὸν καιρὸ, ἐκεῖ ἦταν ἐκκλησιά τοῦ Ἀἱ Μάρκου. Γύρισε τὸ νοῦ τοῦ στὸν Ἅγιο καὶ ὁλόψυχα εἶπε ἀπὸ μέσα του. «Ἀφέντη μ' Ἀἱ—Μάρκο, νά μὲ γλυτώσῃς ἀπ' τοὺς κακούργους κι' ἐγὼ θάρῶ νά σέ φκιάσω . . .» Μ' αὐτὴν τὴ σκέψι καὶ μὲ τὸ φόβο περνοῦσαν αἱ ὥρες. Ἀποσταμένος⁽⁴⁵⁾, ὅπως ἦτον, ἀποκοιμήθηκε νησιτικός. Ἀπάνω στὸν ὕπνο, τοῦ φάνηκε πῶς κάποιος τὸν ἄγγισε σιτὴν πλάτη· ξύπνησε· ὦ τοῦ Θεύματος! Βρέθηκε λυτὸς· αἱ φλόγες τῆς φωτιάς εἶχαν χαμπηλώσῃ· οἱ δύο κλέφτες φαίνονταν κοιμισμένοι· τὸ ντιχαλωτὸ κούτσουρο δὲν ἦτον σιτὴν πόρτα, ἦτον ἀνοιχτή. Σιτὴν ἀρχὴ φοφήθηκε νά κινηθῇ· κράτησε τὴν ἀνάσα του⁽⁴⁶⁾· σὲ λίγη ὥρα οἱ κλέφτες ροχάλιζαν· αἱ φλόγες εἶχαν σβύσῃ, καὶ μόνο τὰ κάρβουνα λιαγκούριζαν⁽⁴⁷⁾· ἀφιγκράστηκε, δὲν ἄκουε τίποτε. Σηκώνεται, καὶ πατώντας στὰ νύχια ξυπόλυτος, βγαίν' ἀτ' τὸ λημέρι· ἀλλὰ ποῦ νά πάη; σκοτάδι πίσσα· δὲν πῆρε τὸ μονοπάτι πού τὸν εἶχαν φέρῃ, μὴν τοὺς ἀπαντήσῃ⁽⁴⁸⁾· χώνεται μέσ' στὸ λόγγο, καὶ μέσ' στὰ χαμόδεντρα, στὰ βᾶτα, στὰ ρέμα-

τα, δύσκολα προχωρούσε· έδω κι' εκεί πέφτοντας ξεσκισμένος πόδια, χέρια, ροῦχα, πρόσωπο, κατὰ τὰ χσράματα (49), φτάνει σ' ένα ποτάμι· ἦτον κατεβασμένο, πλημμυρισμένο ἀπ' ἄκρη-σ' ἄκρη· μπορεί νὰ ἦταν ἡ Καλε· ντίνη ἢ τὸ Σαραντάπορο, ένα ἀπὸ ἐκεῖνα πού πέφτουν στὸ ποτάμι τῆς Ἑλλάδας. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν τὸν πάρῃ καλὰ ἡ ἡμέρα, καὶ γυρεύοντάς τον τὸν πιάσουν οἱ κλέφτες. μπαίνει στὸ ποτάμι κι' ἔνα ξύλο ἀκουμπώντας προσπαθαίνει νὰ μὴ τὸν πάρῃ τὸ ρέμα, βάνει ὅλα τὰ δυνατὰ (51) του νὰ περάσῃ. Δὲν τὸ κατάφερε· ὅλο καὶ τὸν ἔσερνε κάτω· κι' ἐδῶ-κι' ἐκεῖ νὰ μὴν πέσῃ νὰ κρατηθῇ τοῦ ἔφυγαν τὰ πόδια, καὶ ἰὸν πῆρε. Δὲν εἶχε χάσῃ ἀκόμα τὸ κουράϊο του· καὶ γιὰ κωλὴ του τύχη τὸν πῆγε ἡ σοῦδα (52) ἀπάνω σ' ἕναν πλάτανο μὲ πυκνὰ κλωνάρια· σκάλωσε, ἀδράχτηκε ἀπ' αὐτὰ· κρατήθηκε· γλύτωσε. Μουσκεμένος (53), παγωμένος, νηστικός, ψηλὰ στὸν πλάτανο, στὴ μεσ' ἀπ' τὸ ποτάμι! Ποῦ νὰ ἰδῇ ἄνθρωπο, ἔπειτα ἀπὸ τέτοιο κατακλυσμὸ, καὶ μεσ' στὴν ποταμιά; Νὰ φωνάξῃ, δὲν κόταε (54), μὴν τὸν πάρουν χαμπέρι (55) οἱ κλέφτες· ἔμεινε στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ εἶχε πεποίθησι καὶ στὴ βοήθεια τοῦ Ἀγίου. Ἐπερίμενε. . . . Πέρασε τὸ μεσημέρι. . . ἐπερίμενε. . . . Σὲ κάποια ὥρα τὸ ἀπόγευμα ἄκουσε σιουρίσματα· κάποιος βοσκὸς σαλάγαε τὰ γίδια του ἐκεῖ σιμὰ (56) στὶς πλατιές, πέρα ἀπὸ τὸ ποτάμι. Ἐσιούρισε, καὶ αὐτὸς φώναξε. Στὸ ἄκουσμα ὁ Τσουμπάνος πλησίασε στὸ ποτάμι νὰ ἰδῇ· σταυροκοπήθηκε· «μεγάλονο τυχερὸ εἶχες, τοῦ λέει, νὰ ἰδῇς ἄνθρωπο ἐδῶ σιτὴν ἐρημίαν· ἂν δὲν μῶρευγαν καὶ δὲν ἔρχονταν πρὸς τὰ ἔδω τὰ γίδια, δὲν ξέρω τί θὰ γένονταν· τί ἔπαθες; τί σοῦ συνέβηκε; «Ἡ ἀπάντησι τοῦ Θανάση ἦταν, ὅτι θέλοντας νὰ περάσῃ τὸ ποτάμι ἐπνίγηκε, καὶ ὁ Θεὸς τὸν γλύτωσε σ' αὐτὸν τὸν πλάτανο. Δὲν χάνει καιρὸ ὁ τσουμπάνος, βγάνει ἕνα λυτάρη (57), πού εἶχε κρεμασμένο στὴ μέση του, τὸ ξετυλίει· κι' ἐπειδὴ εἶδε ὅτι ἦτον κοντὸ καὶ δὲν ἔφτανε, ἔκοψε ἕνα μακρὸ κλωνάρι ἀπὸ πλάτανο, τὸ καθάρσε, ἔδεσε κλαὰ στὴν ἄκρη του τὸ λυτάρη καὶ στρεφογυρίζοντας ἔρριξε τὸ σκοινὶ στὸν πλάτανο. Τὸ ἔπιασε ὁ Θανάσης, τὸ ζώστηκε στὴ μέση του· καὶ τραβώντας τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ κλωνarioῦ ὁ σωτήρᾶς του, τὸν ἔσυρε στὴν ἄκρη, τὸν πέρασε. Κάθισαν γιὰ λίγη ὥρα· τοῦ ἔδωκε ψωμὶ καὶ ἔφαγε· τῷ ἔδειξε ἀπὸ ποῦ νὰ κατεβῇ γιὰ νὰ βρῇ τὸ δρόμο γιὰ τὴν Ἑλλάδα, γιατί μόνον ἀπ' ἐκεῖ εἶχε γεφύρι γιὰ νὰ πάῃ στὴ στάνη. Ἀἶντε (58) στὸ καλὸ, τοῦ εἶπε, καὶ νὰ δοξάζῃς τὸν Θεό. . . ».

Ὁ Θανάσης, «σ'εὐχαριστῶ» τοῦ εἶπε, «ἀλλὰ τώρα μὲ τί νὰ σ' εὐχαριστήσω; σὲ παρακαλῶ ὅμως διπλοτε ἐφοκλυθῇς τώρα τὴν ἀνοιξὶν' ἄρθης, χωρὶς ἄλλο (59), στὴ στάνη μου, στὸ Γκρίμποβο, νὰ σ' εὐχαριστήσω ὅπως πρέπει, γιατί σὲ σένα χρωστάω τὴν ζωὴ μου». Ἐφυγε, καὶ κατὰ τὸ σούρουπο (60) ἔφτασε στὰ καλύβια. Σὴν τὸν εἶδαν ἔτσι οἱ γονεῖς του, κι' οἱ δικοὶ του ξεφνίστηκαν. Τοὺς μολόγησε (61) τί τοῦ συνέβηκε. Δόξαζον τὸν Θεό.

καὶ τὸν "Ἄγιο, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ φκιάσουν τὸν "Αἰ—Μάρκο. Τὸν ἐγοίμασαν, μὲ ἔ,·ι χρειάζονταν καὶ σὲ λίγες ἡμέρες ἔφυγε γιὰ τὸ χωριό. Περωνώνας ἀπ' τοὺς Ραφιαναίους (60) κι' ἀπὸ τὴν Πράμαντα συμφώνησε μα οτόρους (61) καὶ τεχνίτες, κι' ἀπάνω σὲ δυὸ μῆνες τὰ ἐρείπια ἔγιναν ἐκκλησιαῖα· καὶ στίς 25 τ' Ἀπριλίη, ἡ μέρα τῆς μνήμης τοῦ Ἁγίου, λειτουργήθηκε. Δὲν ἔλειν' ἄνθρωπος σ'ὸ χωριὸ ποὺ νὰ μὴν πῆγε στὴ λειτουργία. Ἐδόξασαν τὸν Θεὸ καὶ τὸν "Ἄγιο γιὰ τὸ Θῦμα, καὶ πάντα κάθε χρόνο, τὸ ἴδιο. Τὸ ἐκκλησάκι μὲ τὸν καιρὸ, σιγὰ σιγὰ, τὸ ἐυρέπισαν, καὶ τὸ ἐφωδίασαν μὲ ὅ,τι ἔπρεπε· δισκοπότηρα, εἰκόνες, καντήλια, μανάλια. . .

Ἐπέρασαν, πάνω - κάτω, ἑκατὸ χρόνια ἀπὸ τότε. Κατὰ τὸ 1870 τὸ χωριὸ ἦταν σὲ ἀκμὴ· οἱ χωριανοὶ στέκονταν καλὰ «ἀπὸ ἔχει» (62). Οἱ Δημογέροντες τοῦ χωριοῦ καὶ οἱ Ἐπίτροποι ἦταν ἄντρες μὲ ζωὴ καὶ μὲ θέλησι. Ἀνακαίνισαν τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ κατὰ τὸ 1877 ἔφεραν ἀγιογράφους καὶ τὴν ζωγράφισαν· αἱ εἰκόνες στὴν τοιχογραφία ἔγιναν μὲ συνδρομὴ κιλῶν χριστιανῶν, ὅλο χωριανῶν· γι' αὐτὸ βλέπομε κάτω ἀπ' τὴν κάθε εἰκόνα Ἁγίου, «Δέσεις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ ... (δεῖνα)»· καὶ μέσα ἀπάνω ἀπ' τὴ μεγάλη πόρτα ποὺ εἶναι γραμμένο: «ΙΣΤΟΡΗΘΗ Ο ΘΕΙΟΣ ΚΑΙ ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΑΡΚΟΥ, ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ (73) ΗΜΩΝ ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ ΚΑΙ ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΟΝΤΟΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΟΥ ΤΣΟΥΜΠΑ, 1877 Αύγουστου 13».

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

Αη—1) Ποινάρια. 2) γράβου. 3) φυτολ. Ὁστρύχ η καρπινέφυλλος. 4) ὑπεσχημένον ἀφιέρωμα. 5) Αἰς 10'4, ἡ Δις 12'1 μ.Χ. 6) ὡς ἡ τοῦ Λυμπεράκη Γερικάκη 7) Σεπτεμβρίου. 8) Περιοχή. 9) Φθινοπωρινὰ 10) ὕγκισα. 11) μικρὰ πόμυια. 12) καλλιεργημένος. 13) ἑλώδη. 14) κτηνοτρόφοι. 15) δ.στομίτις 16) Ὀκτώβριος. 17) Ἱερεὺς Δημήτριος, Πατὴς τὸ οἰκογενειακόν του ἐπάνωμυον· ἡ οἰκία του ἦτο Ἀνατολικῶς καὶ περὶ τὰ 130 μέτρα ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγ. Νικολάου, ὅπου σήμερον ἡ οἰκία Σιαμέτη. 18) ἡ εἰς ζῶα περιουσία. 19) πολλὰ. 20) Πάσχα. 21) χωριὸν καὶ λιβάδι ἐν τῇ πεδιάδι Ἀρτης. 22) φροντίς. 23) διοικήσεις. 24) οἱ μετὰ τῶν μικρῶν ποιμνίων των προσκολώμενοι εἰς τὸ ποίμνιον τοῦ Τσέλιγκα εἰς συμπλήρωσιν ἀριθμοῦ προβάτων ἀπαιτουμένων διὰ τὴν ὁλοκληρωσιν πρὸς βοσκήν τοῦ λιβαδιοῦ. 25] Ἀρ.δημητικῇ. 26] Ὀκτώγηρος. 27] ψάλλουν. 28] βοήθῃ· εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἱερέως, ὁ κανοναρχῶν τὸν ψάλην. 29] Οὕτω ἐκαλοῦντο γενικῶς οἱ ἐξ Ἑπτανήσου γαλακτέμπεροι, ὡς φοροῦντε· εὐρωπαϊκὰ—φράγκικα—ἐνδύματα. 30] Ἐρίφια συμπληρώσαντα ἡλικίαν ἐνὸς ἔτους. 31] λιβάδι ἀβδασκίον, παρρηζόμενον πρὸς βοσκήν τὴν αἰεῖν. 32) τὸ ἱστορικὸν Γκρίμπορο—Ἀρτης. 33] χωριὸν Ἀρτης, πέραν τοῦ Ἀράχθου. 34] ἀροσθῶν. 35) διὰ θαμνένος ἐν τάξει. 36) τολμοῦσαν. 37) οἰσυδίητος εἶδος ὄπλον. 38) κατάκοπος. 39] ἔξω. 40] ἐπλησίαζε. 41] δωμάτιον ὑποδοχῆς. 42) σχοινίον λινόν, μερλίνο. 43) πλησίαση. 44) ὑψωμαγῆς, λοφίσκος. 45) κατάκοπος. 46) ἀνιπνοή. 47) μόλις ἐφώτιζον. 48) συναντήση. 49) ἐξημερώματα—λυκαίνες. 50] τὰ δυνάμεις του. 51) τὸ κύριον ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ. 52) τελείω· διὰ βροχῆς. 53] ἴσους. 54] πλησίον. 55] σχοινίον, ἰδὲ 42. 56] πηγαινέ. 57] ἀνυπερθέτω. 58] λυκόφως, νύκτωρ. 59] διηγήθη. 60] χωρία τῶν Τζουμέρκων. 61] κτίστας. 62) οικονομικῶς. 63] τῶν Ἰωαννίνων, εἰς δὴ τότε ὑπήγοντο ἐκκλησιαστικῶς οἱ Μελισσοβυγοί. 64] Ἰσπανικὰ χρυσὰ νομίσματα.

Βα. Πρὸ τῆς ἀνακαινίσεως καὶ μετ' αὐτὴν ἐπὶ 63 ἐτίαν ὅλην ἐτελείτο Θεία λειτουργία οὐκ μόνον τὴν 25ην Ἀπριλίου, ἐρρτὴν τοῦ Ἁγίου, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅταν ἴσποτε ἄλλην ἡμέραν ἀκωλύτως· περὶ δὲ τὸ 1930 Σ'·τατος Ἀρχιερέως ἐν τῇ ἐρέυνῃ τινι διὰ τὰς παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας τελείσεις μυστηρίων, εὗρεν ὅτι δὲν ὑπῆρχον

ΤΟ ΠΑΤΡΙΚΟ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

Στὴ μνήμη τῆς μητέρας μου.

Σκαλί - σκαλί τ' ἀνέβηκα
τὸ πατρικὸ τὸ σπίτι
καὶ γένηκε ὄνειρ' ὁ καημὸς
καὶ φῶς τ' ἀποσπερίτη.

Κάθε σκαλί καὶ λογισμὸς,
κάθε σκαλί καὶ κλάμα,
μιὰ φλόγα ποὺ μὲ πύρωνε
καὶ μ' ἔκαψε ἀντάμα.

Τὰ χελιδόνια τῆς αὐλῆς
ἀνεμοφέρναν γύρα,
μὰ ἔ,τι ἡ καρδιὰ ἀρώτησε,
ἀπόκριση δὲν πῆρα.

Τὸ γίασεμι ἀπόμεινε
νὰ μὲ καλωσυνέψει
καὶ κάποιες ὥρες μου παλιές
νὰ μὲ πικροφιλέψει.

Ἡ Βαγγελίστρα ἡ Κυρά
δές, μὲ τηράει ἀκόμα
σὰν ὄντας με παιδόπουλο
φιλοῦσα τὴν εἰκόνα.

Τ' Ἀράχθου δολοῖδια τὰ νερά
στραφτοκυποῦν στὸ θάμπο,
μόν' ἡ καρδιὰ μ' ἀπόμεινε,
σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.

Σκαλί - σκαλί τ' ἀνέβηκα
τὸ πατρικὸ πρὶν κλείσει,
μὰ τώρα ἡ Μάνα μ' ἔλειπε
νὰ μὲ γλυκοφιλήσει.

Κάθε σκαλί κ' ἕνας λυγμὸς,
κάθε σκαλί καὶ κλάμα,
μιὰ φλόγα ποὺ μ' ἐπύρωνε
καὶ μ' ἔκαψε ἀντάμα.

ΜΑΡΙΑ ΑΡΚΑΔΙΟΥ

ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης τοῦ Ναοῦ σημεῖα τελέσεως ἐγκαινίων, δι' ὃ καὶ ἐπέβαλε τὴν τέλεσιν οὐτῶν, ψαλεῖσαν ἀθύμερόν.

Γη. πατὰ τὸ 1910 ἐγένετο περίφραξις τοῦ ἁλσους δι' ὁδοντωτοῦ σύρματος. Δὲν ἐσεβάσθη ὁμως τὸν σκοπὸν ἡ κτηνοτροφία. Ἦδη, ὡς πληροφοροῦμαι, πρὸς περίσσωιν τῶν ἐνοπομεινάντων δένδρων ἡ ἀρμοδία Δασικὴ Υπηρεσία ἀναλαβοῦσα, νόμῳ ἀνέθεσε τὴν προστασίαν αὐτῶν εἰς τὰ ὑπ' αὐτὴν ὄργανα (δασοφύλακας, ἀγροφύλακας) ἀπαγορεύσασα τὴν βοσκήν. Ἀλλ' καὶ τὸ Σχολεῖον διὰ τῶν μαθητῶν του ὀφείλει ν' ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν ἀναδασώσεως [πυκνώσεως αὐτοῦ] διὰ δενδρυλλίων πεύκης (χορηγούμενων ὑπὸ τῆς Δασ. Υπηρεσίας) ἀποτελούσης ἅμα οὐχὶ προκλητικὴν τροφὴν τῶν αἰγῶν. Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ οἱ κάτοικοι σεβόμενοι τὸν σκοπὸν καὶ τὴν ὀφείλειαν ὑποχρεοῦνται νὰ προστατεύσῃσι τὸ ἱερὸν ἅλσος μὲ τὴν πεποιθῆσιν, ὅτι θὰ ἔχουσι τὴν εὐχὴν καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεομητοργοῦ Ἀγίου Μάρκου.

Ὁκτώβριος 1957

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

ΣΩΚΡ. ΠΑΝΤΟΥΛΑ

Φοιτητοῦ Φιλ. Σχολῆς

ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ

(αισθητική ἀνάλυσις)

» Σαράντα πέντε μάστοροι κι' ἐξήντα μαθητάδες
γιοφύρι ν' ἐθεμέλιωναν 'ς τῆς Ἀρτας τὸ ποτάμι.
. ».

Δημῳδὸς παραλογή.

Τὸ πολυθρύλητον τραγοῦδι τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἀρτας εἶναι τὸ πανώριον ἀνθοκλάδι τοῦ δημοτικοῦ λόγου, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι ἔχει τὴν ἀφορμὴν του εἰς τὸ δαιμόνιον. Τὸ δαιμόνιον εἶναι ἐκεῖνο τὸ σημάδι, τὸ ὁποῖον συνηθίζει νὰ ἔρχεται καὶ νὰ ἐμποδίζει τὸν ἄνθρωπον νὰ κάμνῃ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ νὰ κάμνῃ. Εἶναι ἡ καταστροφικὴ δύναμις κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία ἐμφανιζομένη μέσα εἰς τὸ σκότος τῆς νυκτὸς ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ ἐκριζώσῃ τὸ ἔργον τῆς ἡμέρας.

Κτίζουν οἱ μαστόροι καὶ οἱ μαθηταὶ των, ἀλλὰ τοῦ κάκου. Κόποι χαμένοι. Δημιουργεῖ ὁ ἄνθρωπος χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν δυνατότητα νὰ ὑπερνικήσῃ καὶ τὰ φυσικὰ στοιχεῖα. Δρᾷ, προσκρούει εἰς τὴν ἀντίδρασιν. Δραῖσις δὲν ἐννοεῖται ἄνευ ἀντιδράσεως. Καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι ζωὴ. Τὸ νὰ δέχεται ὁ ἄνθρωπος τὰς ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος καὶ νὰ ἀντιδρᾷ καταλλήλως εἶναι ζωὴ. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἡ ὁλοπύρφυρος ζωὴ μὲ τὰς πολυδιαστάτους κινήσεις του, ἐν ᾧ τὸ ἀντικείμενον εἶναι τὸ ἀκίνητον νόημά της.

Μέσα εἰς τὴν πολύχρωμον ἀποφεγγιὰ τοῦ κόπου καὶ τοῦ μόχθου, τὸν ὁποῖον καταβάλλουν οἱ μαστόροι καὶ οἱ μαθηταὶ εἶναι ἡ ἰδίᾳ ἡ ζωὴ. Εἶναι ψυχὴ ἐνὸς νέου κόσμου, ὁ ὁποῖος παλείνει εἰς τὸν τιτᾶνα αὐτὸν τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, διὰ νὰ ἀπολυτρωθῇ ἀπὸ τὰ δεσμὰ καὶ τὰς ἀντιξοότητας τοῦ φυσικοῦ κόσμου.

Ὁ νεόλλην γυρεύει πολὺ ὀρθῶς πέραν ἀπὸ τὸ κάλλος τῆς μορφῆς καὶ ἕνα κάλλος οὐσίας. Καὶ κάλλος ὑπάρχει καὶ οὐσία. Κάλλος εἶναι ἡ ἐξωτερικὴ μορφή τῆς οὐσίας καὶ οὐσία αὐτὸ τὸ γίνεσθαι, τὸ εἶναι. Καὶ ἡ αἰτία ἡ ὁποία κάμνει τοὺς μαστόρους καὶ τοὺς μαθητὰς νὰ θλίβωνται καὶ εἰς τὴν ἀπρόγνωσίν των νὰ πελαγώνωνται μέσα εἰς μίαν δαιμονιώδη εἰδωλολατρικὴν κόλασιν.

Οἱ ἄνθρωποι αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκην τῆς φυγῆς μέσα ἀπὸ τὸν λαβυρινθώδη κόσμον τῶν φυσικῶν στοιχείων καὶ ἐπιζητοῦν τὸν ἀπάνεμον λιμένα, διὰ νὰ ἀγκυροβολήσουν εἰς τὸν φυσικὸν καὶ πραγματικὸν κόσμον. Εἰς τὸν κόσμον τῆς δημιουργίας. Δονίζεσιν ἡ ψυχὴ των καὶ ξεποῦν εἰς θρήνους καὶ μοιρολόγια. Ἀναθεμα-

σκοπόν του. Τὸ δρᾶμα ἀρχίζει. Πρωταγωνιστοῦν αἱ δύο ψυχαί, αἱ ὁποῖαι παλαίουν μέσα εἰς τὸν τιτᾶνα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Εἶναι δύο κόσμοι, οἱ ὅποιοι πρόκειται νὰ σταθοῦν ἀντιμέτωποι ὁ ἓνας ἀπέναντι τοῦ ἄλλου μέσα εἰς τὸν διάλογον τοῦ ζεύγους. Ἡ ζωὴ παλαίει μὲ τὸν θάνατον. Ὁ Ὁδῆς κῆτω εἰς τὰ τέταρτα τῶν θεμελίων προσμένει τὸ θῦμα. Ὁ θύτης ἀποστέλλει εἰς τὸν Κέρβερον μίαν ἀθόφαν καὶ ἀνυποψίαστον ψυχὴν.

Τὸ ἐγώ, τὸ ὁποῖον ἡθιάνθη τὸν πόνον καὶ τὴν φοβίαν τοῦ θανάτου ἐτραβήχθη εἰς τὸ βάθος κάτω ἀπὸ τοὺς κτύπους τῆς μαστορικῆς καὶ ἄφησε τὴν φωνὴν του ἐπάνω εἰς τὴν σκηνήν, διὰ νὰ ἱστορήσῃ τὰ δεινὰ του καὶ κάτιτι ἀπὸ τὸν ἕξω κόσμον. Πολλάκις ἡ φύσις γίνεται ὁ κληρονόμος τοῦ πόνου δι' ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος πεθαίνει καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοιώσῃ τὸν πόνον. Διότι τὸ νὰ ποιοῦν οἱ ἄνθρωποι εἶνε κάτι τὸ φυσικόν. Τὸ νὰ πονᾷ ἡ φύσις καὶ τὰ ἄψυχα εἶναι μία συμβολοποίησις. Καὶ ἡ συμφωνία τοῦ ἕξω μὲ τὰ μέσα, τὰ ἐσωτερικά, εἶναι ἓνας πανθειστικός συμβολισμός. Ἐνας βαθὺς πόνος διὰ μίαν συμφορὰν γίνεται ἀφορμὴ κοσμογονίας. Ἡ ἀρμονία καὶ ὁ μελωδικὸς σκοπὸς τοῦ τραγουδιοῦ τῆς Ἄρτας ἐγγίζει κατὰ τὸ ὑπερφυσικόν, τὸ θεῖον, τὸ ὁποῖον τείνει νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸ ἰδεατὸν στοιχεῖον, τὸν Θεόν, τὴν ἀπόλυτον συνειδησιν ἣ ὅπως θέλει ἡ φιλοσοφία τὴν ἔννοιαν τοῦ παγκοσμίου πνεύματος.

Ἡ ψυχὴ τῆς «γυναικας τοῦ πρωτομάστορα» ἐνδύεται μὲ τὸ πένθος τῆς θλίψεως. Ὁ πόνος τὴν ὠθεῖ εἰς βαρείας κατάρας. Διότι αὕτη εἶναι ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἐποχῆς τὸ μοναδικὸν ὄπλον τῶν ἀδυνάτων καὶ ἀδικουμένων κατὰ τῶν ἰσχυρῶν καὶ ἀδίκων. Ὁπλον πανίσχυρον κατὰ τὴν γνώμην τοῦ λαοῦ. Διὰ νὰ ἐλαφρώσῃ τὸ βάρος τῆς ψυχῆς της θέλει νὰ ἐκδικηθῇ. Τὸ γεφύρι πρέπει νὰ τριῖξῃ ὥς τὰ φύλλα τῆς πλατάνου Ἀκόμη μεγαλύτερος γίνεται ὁ πόνος, ὅταν ἀναλογίζεται τὰς ἀδελφάς, αἱ ὁποῖαι εἶχον τὴν ἰδίαν τύχην εἰς τὸν Δούναβιν καὶ τὸν Εὐφράτην. Αὐτομάτως ἡ κατὰρα μετατίθεται εἰς εὐχήν. Τὸ συναίσθημα τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης ὑπερνικᾷ τὸν πόνον Ἡ ζωὴ τὸν θάνατον. Τώρα τὸ γεφύρι πρέπει νὰ στερεωθῇ ὅπως τὰ ἀκίνητα βουνά, διότι ἔχει ἀδελφὸν εἰς τὴν ξενιτειάν, μήπως τύχη καὶ περάσῃ. Τὴν τραγικότητα διαδέχεται ἓνα ἀπέραντον συναίσθημα ὀδελφικῆς ἀγάπης, ἀκολουθούμενον ἔπειτα ἀπὸ τὴν πάγκοινων ἀγάπην πρὸς τὸν κόσμον, πρὸς τὴν ζωήν.

Ἡ ἐπιτακτικὴ ἀκτινοβολία τῶν παθῶν θὰ ἡδύνατο νὰ ἐρμηνευθῇ μόνον ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀτόμου νὰ σηκώσῃ μόνον του τὸ βάρος τοῦ πόνου τοῦ ἡρωϊκοῦ. Νὰ κλεισθῇ δηλαδὴ εἰς τὴν αὐτάρκειαν τοῦ ἑαυτοῦ του.

Τὸ νὰ σκορπᾷ ἀφθύνως εἰς τὸ περιβάλλον τὰ ἐσωτερικά γεγονότα δὲν εἶναι παρὰ μία ἐγκατάλειψις αὐτῶν καὶ ἀνάτασις τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ὑπερέραν. Ὁ εἰδωλολατρικὸς ἄνθρωπος γίνεται συντριμμία μέσα εἰς τὰς Συμπληγάδας, διὰ νὰ γεννηθῇ ἓνας νέος ἄνθρωπος περισσότερον πολιτισμένος καὶ θρησκευτικώτερος, ὁ ὁποῖος θὰ καταδικάσῃ τὴν ἀνθρωποθυσίαν ὥς μέσον βάρβαρον.

ΤΑ ΤΡΙΑ ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ

—1—

Στὴ φτωχικὴ μου κάμαρα, —ποῦ φώλιασα καὶ ζῶ
ἄρρωστος, μοναχὸς χινόπωρο χειμῶνα,—
μὲ παραστέκουν συνοδεῖα τρία πορτραῖτα.
Κι ἡ στρατοκόλο στῆς ζωῆς τὸν κάμαρο πεζὸ
ἡ ὄνειροκυνηγὸ στῆς Μούσας τὸ λιμῶνα
οἱ τρεῖς ματιὲς χαϊδεύουν με, τρυποῦν—φιλιά, στιλέτα!—.

—2—

Εἰκόνα πρώτη: Δάσκαλε—Πατέρα Στοχαστή,
Γέρο ἀγαθὲ, ἀπονήρευτε κι Ἄρνι μ' ἀθῶο βλέμμα,
μὲ καλαμάρι Ἀγωνιστὴ κι ἥρωα μὲ κοντύλι,
Στωικὲ μὲ τὴν κλαυσίγελη γκριμάτσα ιατροαστή,
βουνὸ μὲ χιόνια στὰ ριζά, Κρανίον μὲ φῶς γιὰ στέμμα,
—δομήνεια, μάλωμα; - αἶνιγμα σφραγίζει σου τὰ χεῖλη.

—3—

Καὶ καθρεφτίζει ἡ δεύτερη τὸν ἄντρα τὸ νταῖ,
τὸν αἰτιομάτη, μαυρομούστακο λεβέντη,
καμαρωτό, ψηλόλιγνο σὰν κυπαρίσσι.
Ρῶβας στὴ νύχτα τῆς σκλαβιάς γιὰ τὸ πικρὸ φαι
τὸ Χάρο ἂν συναπάντησε στὸ φονικὸ τὸ γλέντι,
γαμπρὸς φαντάζει, στὸ χορὸ νὰ μπῇ, νὰ τραγουδήσῃ.

—4—

Κι ἡ Χήρα ἐσὺ βαρύνεπνθη στ' ἀντρός σου τὸ πλευρό,
ποῖν ὁ πάγος πρῶμια σ' ἔδειρε βουνήσιο κρίνο,
ὡς ταπεινὴ καὶ ντροπαλὴ γυναῖκα - μάνα
σκύβεις, θαρρῶ πῶς προσκυνᾷς Εἰκόνομισμα, Σταυρὸ
καὶ σὰν μοιρολογίστρα σ' Ἐπιτάφιο Θοῖον
ἄκοῦς νεκρώσιμα πὺν κροῦνται καμπάνα..

—5—

Συμπαραστάτες μου κι ἀσώματοι καὶ ζωντανοί,
ἥσκιοι, ψυχὲς κι ἂν εἴστε, εἰδῶλα τρία,
στὸ Γολγοθᾶ μου ἀνάσα τὴν πνοή σας νοιώθω...
—Πατέρα, βόηθα ὅπου τὸ Νοῦ δέρνουν ὠκεανοί!
—Ω DCLCROSA, δός μου ἐσὺ τὴν Καρτερία!
—Κι ἐσύ, Ἀντρεῖε, Θρέψε μου τὸ ζεῖδωρο τὸν Πόθο!..

Η ΑΡΧΑΙΑ ΑΘΑΜΑΝΙΑ

ΥΠΟ ΦΙΛΙΠΠΟΥ Δ. ΚΟΛΟΒΟΥ

Μιά διαρκής παλίρροια μετατοπίσεων, ή οποία είχεν άφορμήν τήν έκανοποίησιν τής αὐτοσυντηρήσεως τῶν πρωτογόνων λαῶν, ἔφερεν καί εἰς τήν Ἑπειρον κατὰ τοὺς πολὺ μακρυνοὺς προϊστορικοὺς χρόνους διαφόρους φυλάς ἀνθρώπων.

Τὰ πολλὰ ὄρη τῆς Ἑπέρου μὲ τήν βραχῶδη των οὐστασιν, ἔκρυδον ἰδανικά δι' αὐτοὺς σπήλαια καὶ τὰ παρθένα καὶ πολλὰ δάση τῆς, τοὺς παρεῖχον πλουσίους τοὺς καρποὺς καὶ ἄφθονα τὰ θηράματα.

Οὕτω ἡ έκανοποίησις τῶν ἀναγκῶν, τῶν περαστικῶν τούτων λαῶν, ἔγινεν άφορμὴ νὰ παρατείνουσι τήν προσωρινήν των στάθμευσιν εἰς τὰ ἐδάφη τῆς Ἑπέρου καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἠγάπησαν τὰ ἀγαθὰ τῆς νέας των πατρίδος, καὶ ἔμειναν μόνιμως εἰς αὐτήν. Αὐτοὶ εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι συνεκρότησαν τήν πρώτην μορφήν τοῦ Ἑλληνικοῦ έθνους. Ἀρχέγονος Ἑλλὰς Ἑπειρος, εἶπεν ὁ Πτολεμαῖος.

Εἰς τήν ἡπειρωτικὴν αὐτὴν ἔκτασιν, ἔζησαν καὶ ἐμεγάλωσαν τεσσαράκοντα τέσσαρα ἔθνη⁽¹⁾, τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα μᾶς διασώζει ἀνυπόγραφος πανηγυρικὸς γραφεὶς μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1427—1446 μ.Χ. καὶ τοῦ ὁποίου ἀπόσπασμα ἔχει οὕτω:

«νῦν (Κάρολος)⁽²⁾ ἄρχει ξυμπάσης (Ἑπέρου), ἐν ἣ τὰ παλαιὸν τοσάδε διανε- νέμητο τὰ γένη, Αἰτωλῶν, Ἀκαρνάνων, Ἀμφιλόχων, Κασσιοπαίων, Δολόπων, Ἀμπρακιωτῶν, Ἀθαμάνων, Θεσπρωτῶν, Μολοττῶν καὶ Χοάνων τῶν καὶ ἀνηκόντων ἐς Ἀκροκεραυνία ὄρη. Ταῦτα, γένη παλαιὰ καὶ πολλὰ εὐανδροῦντα καὶ ποικυανδροῦντα τὸ πάλια νῦν ἀπορίᾳ μεγάλῃ κατεῖληπται καὶ προσαπολωλὸς ἔλαττόν ἐστι. Χρόνος γὰρ ὁ μακρὸς λήθην καταχέει πάντων μακράν»⁽³⁾.

Ἄλλο ἔθνος ὑποτεταγμένον ἀργότερον εἰς τοὺς Μολοσσοὺς ἦσαν οἱ Αἰθίαιες. Οὗτοι, κατὰ Στέφανον Βυζάντιον, κατέκουν εἰς τήν ὄρεινὴν περιοχὴν, «ᾧκουσι ἐν τῷ Πίνδῳ ὄρει. Τὸ δὲ ἔθνος θάρβαρον καὶ ληστεῖαις ἐπιεικῶς προσκείμενον» (Βλέπε: Ἀμ βρακία Μιχ. Περάνθη σελ. 38) Ἐὰ φύλα ταῦτα λόγῳ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδά- φους συνεπτύχθησαν εἰς 14 φύλα καὶ ἐκ τούτων τὰ πλέον σπουδαῖα ἦσαν τρία, οἱ

1. Βλέπε: Μιχ. Περάνθη «Ἀμβρακία» σελ. 35 Ἀθῆναι 1954.

2. Κάρολος Α'. Τόκκος, κόμης Κεφαλληνίας ἀναγ. ωρισθεὶς τὸ 1418 ὑπὸ Μινουήλ Β', Παλαιολόγου ὡς «Δεσπότης Ρωμαίων»,

3. Βλέπε: Ι. Κ. Βογιατζίδου «Συμβολὴ εἰς τὴν Μεσαιωνικὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑπέρου» Ἑπειρωτικὰ Χρονικὰ Τόμος Α', 1926

Μολοσσοὶ εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Ἠπείρου, οἱ Θεσπρωτοὶ εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ καὶ οἱ Χάονες εἰς τὰ θόρεια. Δευτερευούσης; δυνάμεως ἦσαν οἱ Ἀθαμᾶνες, οἱ Αἰθίκες, οἱ Γυμφαῖοι, οἱ Ἀτιντᾶνες καὶ ἄλλοι. Οἱ λαοὶ οὗτοι κατέκλουν τὴν ἑκτασιν τῆς ἀρχαίας Ἠπείρου τῆς ὁποίας κέντρον ἦτο τὸ μαντεῖον τῆς Δωδώνης. Ὁ ἱστοριογράφος Θεόπομπος (Δ'. αἰὼν π.Χ.) ἀναφέρει ὅτι τὴν Ἠπειρον κατέκλουν δεκατέσσαρα ἔθνη ὃ δὲ Στράβων ἀναφέρει ἑνδεκα τὰ ἐξῆς: Χάονες, Θεσπρωτοὶ, Κασσωπαῖοι, Ἀμφίλοχοι, Μολοσσοί, Ἀθαμᾶνες, Αἰθίκες, Τυμφαῖοι, Ὀρέσται, Παρωραῖοι, καὶ Ἀτιντᾶνες.

Περὶ τῆς ἀφορμῆς τῆς παρακμῆς τῶν Ἠπειρωτικῶν τούτων λαῶν ἡ ἱστορία ἀναφέρει ὅτι περὶ τὰ τέλη τοῦ 167 π.Χ. Ρωμαϊκὸς στρατὸς κατὰ διαταγὴν τοῦ Αἰμιλίου Παύλου καὶ πρὸς ἐκδίκησιν διὰ τὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ Πύρρου κατὰ τῆς Ρώμης, κατέστρεψεν 70 πόλεις τῆς Ἠπείρου καὶ 50 χιλιάδες κάτοικοι ἐσύρθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ ἐπωλήθησαν εἰς τὰς ἀγοράς τῶν ἀνδραπόδων.

«Τῶν δ' οὖν Ἠπειρωτῶν ἐβδομήκοντα πόλεις Πολύβιος φησὶν ἀνατρέψαι Παῦλον τὸν Αἰμίλον μετὰ τὴν Μακεδόνων καὶ Περσέως κατάλυσιν, Μολοτικῶν δι' ὑπάρξαι τὰς πλείστας, πέντε δὲ καὶ δέκα μυριάδας ἀνθρώπων ἐξανδραποδίσασθαι». (Ἀμβρακία Μιχ. Περάνθη σελὶς 195).

Τοῦτο ἐπιβεβαιεῖ καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Στράβωνος, ὅστις ἀκμάσας ἕνα αἰῶνα καὶ πλέον κατόπιν τοῦ αἵματηροῦ τούτου δράματος, λέγει ὅτι «Τὰ λοιπὰ ἐρημῖα κατεῖχε, τὰ δε' οἰκούμενα κωμηδὶν καὶ ἐν ἐρείπιοις ἐλέλειπτο, ἐκλέλοιπε δὲ πως καὶ τὸ μαντεῖον τὸ ἐν Δωδώνῃ». (Ἱστορία τῆς Ἠπείρου Κων. Μέκιου, Κάϊρον 1909).

Σκοπὸς τῆς παρουσίας μελέτης μας εἶναι ν' ἀσχοληθῶμεν ἐκτενέστερον μὲ τὴν φυλὴν τῶν Ἀθαμανῶν. Αὕτη κατέκλει τὴν σημερινὴν περιοχὴν τῶν Τζουμέρκων, τοῦ Ραδοβισδίου, μέρος τοῦ Μαλακασίου καὶ μέρος τῆς ὀρεινῆς περιοχῆς τοῦ Νομοῦ Τρικκάλων, πρὸς τὸν Ἀσπροπόταμον. Ἡ περιοχὴ αὕτη ὠνομάζετο Ἀθαμανία καὶ ἔκειτο μετὰ τῆς χώρας τῶν Περραιβῶν πρὸς Β. τῆς Ἑσθιαϊώτιδος τῆς Θεσσαλίας πρὸς Α. τῆς Δρυοπίδος καὶ τῆς χώρας τῶν Δολόπων πρὸς Ν. καὶ τῆς Μολοσσίδος πρὸς Δ.

Κατὰ τὴν μυθολογίαν ἡ Ἀθαμανία ὑφείλει τὸ ὄνομά της εἰς τὸν ἰδρυτὴν καὶ πρῶτον βασιλέα αὐτῆς Ἀθάμαντα ('). Οὗτος ἦτο υἱὸς τοῦ Αἰόλου καὶ ἑγγονος τοῦ Ἑλλήνος. Ἐβασίλευσε κατ' ἀρχὰς εἰς τὸν Ὀρχομενὸν τῆς Βοιωτίας καὶ ἀργότερον εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κληθεῖσαν Ἀθαμανίαν ἢ Ἀθαμαντίαν. Κατὰ τὴν μυθολογίαν, ὁ Ἀθάμας ἐξεδίωξε τὴν πρώτην αὐτοῦ γυναῖκα Νεφέλην (ἐξ ἧς ἐγέννησε τὸν Φρίξον καὶ τὴν Ἑλλην) καὶ ἐνουφεύθη τὴν Ἰνώ: ἐπειδὴ δὲ αὕτη εἶχε θηλάσει τὸν Διόνυσον, υἱὸν τοῦ Διὸς καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς Σεμέλης, ἐμισήθη ὑπὸ τῆς Ἥρας, ἡ ὁποία, πρὸς ἐκδίκησιν, κατέστησε τὸν ἄνδρα αὐτῆς, τὸν Ἀθάμαντα, παράφρονα. Οὕτω παραφερόμενος οὗτος ὑπὸ μανίας, συνέτριψεν ἐπὶ τινος βράχου τὸν πρωτότοκον αὐτοῦ υἱὸν Λέαρχον καὶ κατέφυγεν εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἀνέβη εἰς τὴν ὀρεινὴν περιοχὴν

καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κληθεῖσαν Ἀθαμανίαν. Ἡ Ἰνὸ παρλαβοῦσα τὸν νεώτερον υἱὸν Μελικάρτην ἔφυγεν καὶ κουρασθεῖσα ἐρρίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἔκτοτε ἀπῆλαυε τιμῆς θαλασσίας Θεᾶς.

Κατὰ τοὺς στίχους τοῦ Εὐριπίδου, τοὺς ὁποίους χρησιμοποιεῖ ὁ Δικαίρχος εἰς τὴν Ἑλλάδος περιήγησιν, ἡ καταγωγή τῶν Ἀθαμάνων ἦτο Θεσσαλικὴ καὶ εἶχε τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ αὐτὸν τὸν Δία:

Ἑλλην γάρ, ὥς λέγουσι, γίγνεται Διός,
τοῦ δ' Αἴολος παῖς. Αἰόλου δὲ Σίσυφος,
Ἀθάμας τε Κρηθεὺς θ', ὅς τ' ἐπ' Ἀλφειοῦ ροαῖς
Θεοῦ μανεὺς ἔρριψε Σαλμωναὺς φλόγα.

Εἰς αὐτὸν λοιπὸν τὸν ὀρεινὸν χώρον μὲ τὰ θέλγητρα τῶν παρθενικῶν δρυμῶνων, μὲ τὰς ἀγρίας λόχμας, μὲ τὰ ἄλλου χλοερὰ καὶ ἄλλου θραχώδη θάρατρα μὲ τὰ ἰδεώδη σπήλαια, μὲ τοὺς πλουσίους καρποὺς καὶ τὰ ἄφθονα θηράματα, μὲ τὰ διαυγέστατα καὶ ψυχρά ὕδατα, μὲ τοὺς ἐκτεταμένους λειμῶνας ἐδημιούργησαν τὴν μὲ μὲν διακομὴν τῶν οἱ Ἀθαμᾶνες, καὶ ἀπ' ἐκεῖ ἐδέσποζον τῆς πλουσίας Ἀμβρακίας ἐνῶ συγχρόνως ἐγειτόνευον μὲ τὴν πεδινὴν καὶ γόνιμον Θεσσαλίαν. «Τῇ Θεσσαλίᾳ δ' ἔσθ' ὁμορὸς Ἀθαμανία» γράφει ὁ Σκύμνος.

«Αἱ ἰδιαίτεραι φυσικαὶ εἰκόνες τοῦ ἀθαμανικοῦ χώρου, λέγει ὁ Τάϊντλερ, δὲν ἤρρηξαν νὰ κάμουν εἰς τοὺς κατοίκους αὐτοὺς ἐντύπωσιν καὶ νὰ ἐπενεργήσουν εἰς τὴν φαντασίαν τῶν. Ὁ Ἀχελῷος ἐλατρεύετο ὡς Θεὸς καὶ ὁ λαὸς, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἐφορος, τὸν μετεχειρίζετο εἰς τοὺς ὅρκους καὶ τὰς προσευχὰς του», λέοντες, πάνθηρες, ἄρκτοι, λύκοι, ὡς ἀναφέρουν ὁ Ἡρόδοτος (II, 126) καὶ ὁ Ξενοφῶν (Κυνηγ. II, 1) προσδίδουν εἰς τὸν χώρον τρυτὸν ἕνα φόβον καὶ στρέφουν περισσότερον τὴν σκέψιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ θεῖον.

Μὲ τὴν μόνιμον ἐκεῖ διακομὴν τῶν οἱ Ἀθαμᾶνες βελτιώνουν τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν. Καλλιεργοῦν τὴν γῆν ὅπου αὕτη προσφέρεται κατάλληλος πρὸς τοῦτο, καὶ δόσκουν τὰ ποίμνια τῶν εἰς τοὺς χλοερούς λειμῶνας. Ἀκόμη δημιουργοῦν ἀποθήκας καὶ βελτιώνουν τὴν στέγην τῶν. Δεπτομερῆ στοιχεῖα τῆς ἰδιωτικῆς τῶν ζωῆς δὲν ὑπάρχουν. Ὁ Ἰουλιανὸς μᾶς πληροφορεῖ εἰς τὴν Ποικ. Ἱστορίαν του σελ. 214, ὅτι «ἐν τῇ Ἀθαμάνων χώρᾳ γεωργοῦσι μὲν αἱ γυναῖκες, νέμονται δὲ οἱ ἄνδρες».

Ὁ πλοῦτος ὅμως τῆς πλουσίας Ἀμβρακίας καὶ περισσότερον τῶν Θεσσαλικῶν πόλεων, ἐσκανδάλιζε τοὺς τραχεῖς, τολμηροὺς καὶ φιλοπολέμους Ἀθαμᾶνας, οἵτινες μὲ χειμαρρῶδεις καθόδους ἀπεπειρῶντο ληστοπραξίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἐφημίζοντο κατὰ τὴν ἀρχαιοτάτην ἐποχὴν ὡς φεβροὶ λησταὶ «ληϊστήρες Ἀθαμᾶνες».

Μὲ τὴν ἀπόροδον τοῦ χρόνου ἀνέπτυξαν μὲ τοὺς Ἀμβρακιώτας οἰκονομικοὺς δεσμούς, οἱ ὁποῖοι ἐξελίχθησαν καὶ εἰς πολιτικούς τοιοῦτους.

Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴν ὑποστοῦν τὴν ἐπίδρασιν τῆς αἰγλης τῆς Μολοσσίδος, τῆς ὁποίας ἡ Δωδώνη καὶ ἡ Ἀμβρακία ἀπετέλουν κέντρα πολιτισμοῦ.

Οἱ Ἀθαμᾶνες ἦσαν κατὰ μὲν τὸν Στράβωνα (7, 7, 2) Ἡπειρωτικὸν ἔθνος, κατὰ δὲ τὸν Πλίνιον (Φ. Ἱσ. 4, 2) λαὸς συγκαταλεγόμενος μετὰ τῶν Αἰτωλικῶν λαῶν. Κατὰ

τὸν Σταγειρίτην, ἐθεωροῦντο ὡς Ἑπειρωτικὸς λαὸς καὶ ἀργότερον ὡς Θεσσαλικός. Ὁ Στράβων συγκατέλεγεν αὐτοὺς μετὰ τῶν βυρθάρων, ἐνῶ ὁ Πλάτων, ὁ ἀρχαιότερος τοῦ Στράβωνος κατὰ τρεῖς ἐλαττονταετηρίδας, τοὺς κατατάσσει μετὰ τῶν Ἑλληνικῶν φύλλων.

Εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ ἐλληνικότης τῶν Ἀθαμάνων καὶ ἐμφαίνεται ἀκόμη καὶ ἐκ τῶν νομισμάτων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα ἔφερον τὰς εἰκόνας τῆς Διώνης⁽¹⁾ καὶ Ἀθηνᾶς μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «ΑΘΑΜΑΝΩΝ».

Ὁ Στράβων ἀποκαλεῖ τοὺς Ἀθαμάνας βυρθάρους διότι καὶ οὗτοι, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Ἑπείρου, εἶχον ὑπολειφθῇ εἰς πολιτισμόν, εἶναι δὲ γνωστόν, ὅτι τὸ ὄνομα Ἑλλήνης ἦτο μᾶλλον τοῦ πολιτισμοῦ δηλωτικὸν πολλάκις ἢ τῆς ἐθνικότητος. (Γ.Δ. Καψάλης Ἑγκυκλοπ. Πυρσοῦ).

Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς πολέμους μετὰ τῶν Ῥωμαίων, Φιλίππου καὶ Αἰτωλῶν, ἀπετέλεσαν κράτος ἰσχυρόν, καὶ ἐβασίλευον. Ταύτην τὴν ἐποχὴν ἀναφέρεται βασιλεὺς αὐτῶν σημαντικὸς ὁ Ἀμύνανδρος. Οἱ Ἀθαμᾶνες, διὰ τὰ ἐξασφαλίσαι τὴν χώραν τῶν ἐκ τῶν γειτόνων Δρυόπων, Παραυαίων καὶ ἄλλων ἔκτισαν εἰς τὰ ὄρια τῶν φρούρια ἰσχυρά. Ἐν ἐξ αὐτῶν ὠνομάζετο Ἀθήναιον.

Τῷ 200 π.Χ., οἱ Ῥωμαῖοι ἐκήρυξαν πόλεμον κατὰ τῶν Μακεδόνων. Ὁ Ἀμύνανδρος, παλαιὸς ἐχθρὸς τοῦ Φιλίππου, ἐβλεπεν ἀμφίβολου τὴν ἐξουσίαν του, ἐξ αἰτίας ἐκείνου. «Εἶναι γὰρ εὐχειρώτους Ἀθαμᾶνας αἰὲ Μακεδόσι διὰ τε τὴν ἀσθένειαν καὶ γειτνίαςιν τῆς χώρας», λέγει ὁ Πολύβιος. Τάσσεται λοιπὸν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ῥωμαίων, ἐνῶ ἡ λοιπὴ Ἑπείρος ἦτο οὐδετέρα. Κατέρχεται εἰς τὴν Θεσσαλίαν μὲ Ἀθαμανικὰς δυνάμεις καὶ λεηλατεῖ τὰς εὐφόρους πεδιάδας τοῦ Πηνειοῦ. Ὁ Φίλιππος ἐπιτίθεται κατ' αὐτῶν μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις του καὶ τοὺς διασκορπίζει εἰς τὰ σπήλαια καὶ τὰ κρυσφήγεια τῶν δειράδων τῆς Πίνδου. (Ἀμβρακία Μ. Περάνθη σελ. 189).

Καὶ ὁ ἰσχυρὸς Ἀμύνανδρος καταφεύγει εἰς τὴν Ἀμβρακίαν ὅπου ἐπέρασεν ἀρκετὸν χρόνον ἐξόριστος. Τὸ 190 π.Χ. εὐρίσκεται πάλιν εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὴν Ῥώμην, ὁ Ἀμύνανδρος, καὶ ἀποστέλλει πρέσβεις εἰς τὸν Σκιπίωνα, τὸν καταδιώκοντα τὸν Ἀντίοχον εἰς τὴν Ἀσίαν. «Ἀμύνανδρος ὁ τῶν Ἀθαμάνων, δοκῶν ἤδη τὴν ἀρχὴν βεβαίως ἀνελιγμέναι, εἰς Ῥώμην ἐξέπεμπε πρεσβευτὰς καὶ πρὸς τοὺς Σκιπίωνας εἰς τὴν Ἀσίαν, τὸ μὲν ἀπολογούμενος, τῷ δοκεῖν δὲ Αἰτωλῶν πεποιησθαι τὴν κήρυξιν, τὰ δὲ κατηγορῶν τοῦ Φιλίππου».

Καὶ ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ἐπολιόρχουν τὴν Ἀμβρακίαν, ὁ Ἀμύνανδρος μὲ τὰς γνωριμίας τὰς ὁποίας εἶχε μὲ τοὺς Ἀμπρακιώτας καὶ μὲ τὴν συμπάθειαν τῶν Ῥωμαίων, ἐμεσολάβησε καὶ ἔπεισε τοὺς Ἀμβρακιώτας «σῶζειν σφᾶς αὐτοὺς» καὶ τοὺς Ῥωμαίους «ἐξελέσθαι τοὺς Ἀμβρακιώτας τῶν προεστώτων κακῶν». Καὶ ὅταν ἔγινεν ἡ τελευτὴ τῆς ἐπισήμου παραδόσεως τῆς Ἀμβρακίας, ὁ Ἀμύνανδρος, ἐχάρισε ἐκ μέρους τάχα τῶν Ἀμβρακιωτῶν εἰς τὸν νικητὴν ἀρχιστράτηγον Μάρκον Φούλβιον, χρυσοὺν

1.—Διώνη=ἀρχαιοτάτη Θεὰ τοῦ ἐλληνικοῦ Πανθέου, (Πελασγικὴ Θεότης) ἐκπρόσωπος τῆς γονιμοποιῶς δυνάμεως τοῦ ὕγρου στοιχείου.

στέφανον, ἀξίας πεντήκοντα ταλάντων. (Ἀμβρακία Μ. Περάνθη σελίς 192).

Ἀπὸ τοῦ 220—190 π. Χ., εἰ Ἀθαμᾶνες μιμηθέντες τοὺς γείτονας αὐτῶν Αἰτωλοὺς καὶ Ἑπειρώτας ἔκοψαν χαλκᾶ νομίσματα, κοπέντα εἰς τὸ Ἀμφιλοχικὸν Ἄργος. Ταῦτα ἔφερον κεφαλὴν Διώνης μετὰ πέπλου καὶ ἐπιγραφὴν ΑΘΑΜΑΝΩΝ Ἀθηναῖν ἐστεμμένην κρατοῦσαν γλαυκα καὶ δόρυ ἢ κεφαλὴν Ἀπόλλωνος καὶ ἐπιγραφὴν ΑΘΑΜΑΝΩΝ καὶ κεφαλὴν ταύρου.

Πόλεις τῆς Ἀθαμανίας ἀναφέρονται αἱ κάτωθι:

1) Ἀργιθέα. Ἦτο πρωτεύουσα τῆς Ἀθαμανίας (Τίτ. Λίβ. 33, 1, 3, 200). Δὲν ἐξηκριβώθη ἐντελῶς ἡ θέσις τῆς. Αὕτη κατὰ τὸν σχολιαστὴν τοῦ Τίτου Λιβίου, καθὼς καὶ αἱ πόλεις Ἡράκλεια, Τετραφυλία καὶ Θεοδωρία, ἔκειντο πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος τῆς Ἀθαμανίας, τὸ ἐστραμμένον πρὸς τὴν Αἰτωλίαν. (Τίτ. Λίβ. 38 σημ. 1—3).

Πολλοὶ ἱστορικοὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἔκειτο πρὸς Β. τῆς γεφύρας τοῦ Κόρακος καὶ ἄλλοι τοποθετοῦν ταύτην παρὰ τὸ σημερινὸν χωρίον Κνίσσον πλησίον τοῦ ὁποίου σῶζονται ἐρείπια τῆς ἀρχαίας πόλεως. (Λεξικὸν Ἠλίου Τόμ. Γ. σελ. 444).

2) Θεοδωρία. Ἦτο ἀρχαία πόλις τῆς φυλῆς τῶν Ἀθαμάνων ἀναφερομένη ὑπὸ τοῦ Λιβίου. Ἦτο δευτερεύουσα πόλις τῆς φυλῆς ταύτης διότι πρωτεύουσα ἦτο ἡ Ἀργιθέα. Τινὲς τοποθετοῦσι τὴν Θεοδωρίαν εἰς τὸ σημερινὸν χωρίον Δροσοπηγή (Βουργαρέλι), ἄλλοι δὲ εἰς τὰ Θεοδώριανα, στηριζόμενοι εἰς τὴν τοπωνυμίαν τοῦ χωρίου τούτου καὶ εἰς τὰ ἐρείπια, τὰ ὅποια ἐσώζοντο εἰς τὴν θέσιν Σελιό.

Κατὰ τὸν Μελέτιον ὑπῆρχεν ἐκεῖ καὶ ἄλλη πόλις τῆς Ἀθαμανίας, ἡ Θεοδωρούπολις, ἣτις κατὰ τὸν Μητροπολίτην Σεραφεῖμ ἔκειτο εἰς τὴν ἀνωτέρω θέσιν Σελιό.

Τὴν ἀκριθεῖς θέσιν τῶν διαφόρων πόλεων τῆς Ἀθαμανίας μόνον ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη θὰ δυνηθῇ κάποτε ἐπακριβῶς νὰ προσδιορίσῃ.

3) Ἀθήναιον. Πόλις τῆς ἀρχαίας Ἀθαμανίας.

Πιστεύεται ὅτι αὕτη ἔκειτο μεταξὺ τῶν χωρίων Νηοίστα καὶ Ραψίστα ἐπὶ τῶν Τζουμέρκων, ὅπου σῶζονται πολλὰ ἐρείπια.

4) Ἀκαίθος. Πόλις τῆς Ἀθαμανίας κειμένη ἴσως ἐν τῇ θέσει τῇ καλουμένῃ Ἀδατον, πρὸς Α. τῶν Καλαρρυτῶν ὅπου σῶζονται ἐρείπια ἀρχαίας πόλεως.

5) Τετραφυλία. Ἦτο πόλις τῆς Ἀθαμανίας πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος αὐτῆς ὅπου ἐφυλάσσοντο καὶ οἱ θησαυροὶ τοῦ βασιλέως (Ἱστορία Ἠπείρου Χαδέλα 1903) καὶ τῆς ὁποίας ἡ ἀκριθεῖς θέσις ἀγνοεῖται.

6) Ἡράκλεια. Πόλις τῆς Ἀθαμανίας ἡ ὁποία ἔκειτο πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος αὐτῆς, ἐν τῇ περιοχῇ Ραδοβισδίου.

7) Θεῖον. Πόλις κειμένη εἰς τὸ βόρειον μέρος τῆς Ἀθαμανίας καὶ τῆς ὁποίας ἡ θέσις ἀγνοεῖται. (Ἱστορία Χαδέλα) Κατὰ τὸν Μητροπολίτην Σεραφεῖμ ἔκειτο εἰς τὴν περιοχὴν Ραδοβιζίου.

8) Αἰθιοπία ἢ Ἐθιοπία. Πόλις τῆς Ἀθαμανίας καὶ χώρα τῆς ἐπαρχίας ταύτης κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινὸν (Χρονογραφία Ἠπείρου).

9) Ἰτώνη. Ἀρχαία πόλις τῆς Ἀθαμανίας, ὅπου τὸ νῦν τοῦ Ἀσπροποτάμου

χωρίον Βιτώνια κατὰ τὸν Ἀραβαγτινόν.

10) **Χαλκίς.** Πόλις τῆς Ἀθαμανίας, κειμένη ὅπου τὸ νῦν χωρίον Χαλίκι ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Ἀσπροποτάμου, κατὰ τὸν Ἀραβαντινόν.

Ἀκόμη ἀπὸ τὸ Λεξικὸν τοῦ «Ἠλίου» τόμος Α΄, σελίς 587 πληροφορούμεθα ὅτι οἱ Ἀθαμᾶνες ἔλαβον μέρος εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον κατὰ τῶν Φωκαέων, ὥς σύμμαχοι τῶν Μακεδόνων καὶ εἰς τὴν κατὰ τῆς Ρώμης ἐκστρατείαν τοῦ Πύρρου, ὥς σύμμαχοι αὐτοῦ.

Ἡ καταστροφὴ τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων ὑπὸ τοῦ Αἰμιλίου Παύλου τὸ 168 π. Χ, εἶχεν δυσμενῆ ἐπίδρασιν καὶ εἰς τὴν χώραν τῶν Ἀθαμάνων.

Καὶ αὕτη ἡκολούθησε τὸν νόμον τῆς φθορᾶς καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἠφανίσθη καθ' ὅλεκληρίαν.

Ὀκτώβριος 1957.

ΦΙΛΟΙ, ΚΑΛΩΣ ΩΡΙΣΑΤΕ

Φίλοι, καλῶς ὠρίσατε καὶ γὰρ καλῶς σᾶς ἡῦρα
Γιὰ πᾶρτε ἀπὸ τὴν τάβλα μας καὶ πιέτε ἀπ' τὰ κρασιά μας,
κι αὖριο καλὲς ἀντάμωσες, καλῶς ν' ἀνταμωθοῦμε
μέσ' στὸν Ἀἴλιᾶ στὸν πλάτανο ποῦναι μιὰ κρύα θρύση,
πῶχουν οἱ κλέφτες μάζωξη, πῶχουν παληὰ λημέρια,
πῶχουν ἀρνιά καὶ ψέγουνε, κριάρια σουβλισμένα,
πῶχουν τὴ Ρήνα στὸ πλευρό, ποὺ τοὺς κερνάει καὶ πίνουν.
— Κέρνα μας, Ρήνα, κέρνα μας, ὦσπου νὰ πάρει ἡ μέρα.

(Κλέφτικο)

ΣΤΕΛΙΟΥ ΣΟΥΓΛΕ, φιλολόγου

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ ΣΤΟ ΓΛΩΣΣΙΚΟ ΙΔΙΩΜΑ ΤΩΝ ΑΓΝΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΩΝ ΤΖΟΥΜΕΡΚΩΝ

(Ἡ κατάληξις τῆς γενικῆς τοῦ ἑνικοῦ τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων).

Τὸ πρῶτο γλωσσικὸ φαινόμενο, ποὺ κάνει ἐντύπωση σ' ὅποιον ἐπισκέπτεται τὰ "Αγναντα καὶ τὰ ἄλλα χωριά τῶν Τζουμέρκων, εἶναι ἡ ἀποβολὴ τοῦ *ς* τῆς κατάληξης—σὲ μερικὲς περιπτώσεις καὶ ὁλόκληρης τῆς κατάληξης—τῆς γενικῆς τοῦ ἑνικοῦ τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν, ποὺ στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἑνικοῦ τελειώνουν σὲ—*α*,—*η*, *ω*, καὶ—*ου*, εἴτε ἀφηρημένα εἴτε συγκεκριμένα εἶναι, κύρια ἢ προσηγορικά, ὄξυτονα, παροξύτονα ἢ προπαροξύτονα. "Εἰσι π. χ. ἀκούει κανένας τοὺς "Αγναντίτες καὶ γενικὰ τοὺς Τζουμερκιῶτες νὰ λένε διαφορετικὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους "Ἕλληνες: *ἡ χαρά, τς* (=τῆς) *χαρᾶ, ἡ ἐργασία—τς ἐργασία, ἡ ἀλήθεια—τς ἀλήθεια, ἡ ἀρρώστεια—τς ἀρρώστεια, ἡ Σοφία—τς Σοφία, ἡ Χριστίνα—τς Χριστίνα, ἡ Πρέβεζα—τς Πρέβεζα, ἡ "Αθήνα—τς "Αθήνα, ἡ "Αθηᾶ—τς "Αθηναῖ, ἡ χρονιά—τς χρονιά, ἡ ποταμιᾶ—τς ποταμιᾶ, ἡ καρέκλα—τς καρέκλο, ἡ κουζίνα—τς κουζίνα, ἡ ἀστυνομία—τς ἀστυνομία, ἡ καθηγήτρια—τς καθηγήτρια, ἡ Τράπεζα—τς Τράπεζα, ἡ γέφυρα—τς γέφυρα κλπ., ἡ αὐλή—τς αὐλῇ, ἡ προκοπή—τς προκοπῇ, ἡ κορφή—τς κορφῇ, ἡ "Αγαθή—τς "Αγαθῇ, ἡ Κυριακή—τς Κυριακῇ κλπ., ἡ Μαριγώ—τς Μαριγῶ, ἡ Βασίλω—τς Βασίλω, ἡ Κωστάντω—τς Κωστάντω, ἡ βιβία—τς βιβία, ἡ θειάκω—τς θειάκω κλπ., ἡ μυλωνοῦ—τς μυλωνοῦ, ἡ κουρζελού—τς κουρζελοῦ, ἡ φωνακλού—τς φωνακλοῦ, ἡ "Ογδόη (ἐνν. τᾶξη)—τς "Ογδόη κλπ.*

Τὸ φαινόμενο τῆς ἀποβολῆς τοῦ *ς* τῆς κατάληξης τῆς γενικῆς τοῦ ἑνικοῦ δὲν περιορίζεται μόνο στὰ θηλυκὰ οὐσιαστικά, ἀλλ' ἐπεκτείνεται καὶ στὰ ἐπίθετα, ποὺ συνοδεύουν τὰ οὐσιαστικά σὺν ἐπιθετικοῖς προσδιορισμοῖς, π.χ. *ἡ πλούσια γῆ—τς πλούσια γῆ, ἡ ἀθώα κοπέλα—τς ἀθώα κοπέλα, ἡ ἀρχαία κουβέντα—τς ἀρχαία κουβέντα, ἡ κακούργα πεθερά—τς κακούργα πεθερά, ἡ στείρα γίδα—τς στείρα γίδα, ἡ ἄδεια βαρέλα—τς ἄδεια βαρέλα, ἡ βιθιά αὐλακιά—τς βιθιά αὐλακιά, ἡ τεμπέλα γυναίκα—τς τεμπέλα γυναίκα, ἡ καλὴ δασκάλα—τς καλὴ δασκάλα, ἡ κακὴ ὥρα—τς κακὴ ὥρα κλπ.*

Τὰ παροξύτονα καὶ προπαροξύτονα θηλυκὰ οὐσιαστικά, ποὺ στὴν ὀνομαστικὴ τοῦ ἐνικοῦ τελειώνουν σὲ —η ἄτονο, στὴ γενικὴ ἐνικοῦ δὲν χάνουν μόνο τὸ ἄτονο η, ποὺ σὰν ἄτονο ξεπέφτει καὶ στὶς ἄλλες πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ τελικὸ ς, ποὺ σ' ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἑπείρου διαιτηρεῖται καὶ μετὰ τὴν ἀποβολὴ τοῦ πρὶν ἀπ' αὐτὸ η, π.χ. ἡ ἀγάπ — *ες ἀγάπ* — *εν* (=τὴν) *ἀγάπ* — *ἰγάπ*, ἡ ἀνάγκ' (=ἀνάγκη) — *ες ἀνάγκ* — *εν ἀνάγκ*, ἡ Ἀφροδίτ' — *ες Ἀφροδίτ* — *εν Ἀφροδίτ*, ἡ ζάχαρ' — *ες ζάχαρ* — *ι* (=τὴν) *ζάχαρ*, ἡ κουφόβρασ' — *ες κουφόβρασ* — *εν κουφόβρασ*, ἡ Ἀρετμ' (=Ἀρετμη) — *ες Ἀρετμ* — *εν Ἀρετμ* — Ἀρετμ' κλπ.

Τὸ ἴδιο συμβαίνει καὶ στὰ ἐπίθετα σὲ —η, ποὺ μπαίνουν σὰν ἐπιθετικοὶ προσδιορισμοὶ πρὶν ἀπ' τὰ οὐσιαστικά, π.χ. ἡ ἀφράτ' *χωραφιά* — *ες ἀφράτ' χωραφιά* — *εν ἀφράτ' χωραφιά*, ἡ παντρεμέν' *ξადέρφ* — *ες παντρεμέν' ξαδέρφ* — *εν παντρεμέν' ξαδέρφ*, ἡ ὁμορφ' *κοπέλα* — *ες ὁμορφ' κοπέλα* — *εν ὁμορφ' κοπέλα* κλπ.

Σημείωση. Ἐξαίρεση παρουσιάζεται σὲ μερικὰ προπαροξύτονα σὲ —η ἐπίθετα, ποὺ διατηροῦν τὴν κατάληξη —η σ' ὅλες τὶς πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ, γιατί σ' αὐτὰ ἀποβλήθηκε τὸ φωνῆεν τῆς παραλήγουσας. Π.χ. ἡ καλότηχ (=καλότυχη) *μάννα* — *ες καλότηχ μάννα* — *εν καλότηχ μάννα*, ἡ καλούτσικη (=καλούτσικη) *σοδιά* — *ες καλούτσικη σοδεία* — *εν καλούτσικη σοδεία*, ἡ χωριάτικη *φορεσιά* — *ες χωριάτικη φορεσιά* — *ι χωριάτικη φορεσιά* κλπ.

Ἡ γενικὴ τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν χάνει τὸ ς τῆς κατάληξης καθὼς καὶ ὁλόκληρη τὴν κατάληξη —ης τῆς γενικῆς τοῦ ἐνικοῦ καὶ ὅταν ἀκολουθῇ κτητικὴ ἀντωνυμία, π.χ. *ες δουλευάρα κόρη μ* (=μου), *ες πονεϊκὴ μάννα μας*, *ες γαλατερῇ καισικά σ* (=σου), *ες καλῇ ἀδερφῇ σας*, *ες καθαρεῇ αὐτῇ τς* (=της), *ες χαροκαμέν' νύφ' τς* (=τῆς χαροκαμένης νύφης τους) κλπ.

Τὸ ἰδιότροπο γλωσσικὸ φαινόμενο τῆς ἀποβολῆς τοῦ ς τῆς κατάληξης καθὼς καὶ ὁλόκληρης τῆς κατάρτησης —ης τῆς γενικῆς ἐνικοῦ τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων παρουσιάζεται ὅχι μόνο στὰ Ἀγναντα. ἀλλὰ καὶ σ' ὅλα τὰ ἄλλα χωριὰ τῶν Τζουμέρκων, π.χ. Προάμαντα, Κτιστάδες, Καταροάκη, Σγάρα, Λεπιανό, Ράμια, Κουκουλία, Γραικικό, Νησίστα, Χόσεψη κλπ., φθάνοντας, ὅσο μόρεσα νὰ ἐξετάσω, μέχρι τὴν Ἀρτα καὶ τὴν περιοχὴ τῆς.

Μὲ τὴν ἀποβολὴ αὐτὴ τοῦ ς τῆς κατάληξης, καθὼς καὶ ὁλόκληρης τῆς κατάληξης —ης, τῆς γενικῆς ἐνικοῦ τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων, ἡ γενικὴ εὐθυγράμμιστηκε μὲ τὶς ἄλλες πτώσεις τοῦ ἐνικοῦ ἀριθμοῦ Ἡ εὐθυγράμμιση αὐτὴ ὀφείλεται, κατὰ τὴ γνώμη μου, σὲ ἐπίδραση τῶν ἄλλων πτώσεων τοῦ ἐνικοῦ. Μὲ τὶς πτώσεις π.χ. ἡ καρδιά — *εν καρδιά* — *καρδιά* συμμορφώθηκε καὶ ἡ γενικὴ *τες καρδιά* καὶ ἔγινε *τς καρδιά*. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ: *τες ἐλπίδα*, *τες κάμαρα*, *τες ἄθνηα*, *τες Μαρία*, *τες Πρέβεζα*, *τες βουσκῇ*, *τες Ἀγγελικῇ*, *τες ἄκρ*, *τες βάπτισ'*,

τς 'Ελέν', τς "Αρτεμ', τς Βαγγελιω, τς Δέσπω, τς Χρύσω, τς φωνακλού κλπ.

Μὲ ὁμοιο τρόπο ἐξισώθηκε πρὸς τὶς ἄλλες πτώσεις καὶ ἡ γενικὴ ἐνικοῦ τῶν ἐπιθέτων' σύμφωνα π.χ. μετὸ ἡ *δυνατὴ*—τ' (=τὴν) *δυνατὴ*—*δυνατὴ* καὶ ἡ γενικὴ *τς δυνατῆς* ἔγινε *τς δυνατῇ* καὶ ὅμοια: *τς ἀκριβῇ, τς τυχερῇ, τς γεμίτ', τς ἡ-συχ', τς φροδνίμ', τς νέα, τς ἄξια, τς βαθιᾷ, τς πολλῇ* κλπ.

Δὲν ἀποκλείεται ὅμως ἡ μορφὴ αὐτῆς τῆς γενικῆς τῶν θηλυκῶν οὐσιαστικῶν καὶ ἐπιθέτων νὰ προῆλθε ἀπὸ ἐπίδραση τῆς γενικῆς τοῦ ἐνικοῦ οὐσιαστικῶν τοῦ ἄρσενικοῦ γένους σύμφωνα μετὸ γλωσσικὸ νόμο τῆς ἀναλογίας. Π.χ. κατὰ τὴ γενικὴ *τ'* (=τοῦ) *πατέρα* τοῦ ἄρσενικοῦ οὐσιαστικοῦ *ὁ πατέρας* σχηματίστηκε ἴσως καὶ ἡ ἀντίστοιχη γενικὴ τοῦ θηλυκοῦ *τς μάννα*,

κατὰ τὴ γεν. *τ' μπάρμπα*, ἔγινε καὶ γεν. *τς θεία*,

» » » *τ' μπαμπᾶ*, » » » *τς μαμᾶ*,

» » » *τ' μάστορα*, » » » *τς μαστόρ(ι)σσα*,

» » » *τ' μάγειρα*, » » » *τς μαγείρ(ι)σσα*,

» » » *τ' γείτονα*, » » » *τς γειτόν(ι)σσα*,

» » » *τ' ἄρχοντα*, » » » *τς ἀρχόνι(ι)σσα*,

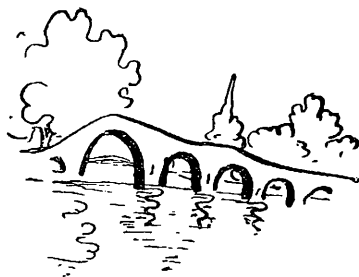
» » » *τ' ἄντρα*, » » » *τς γυναίκα*,

» » » *τ' παπᾶ*, » » » *τς παπαδιᾶ*,

» » » *τ' Κώστα*, » » » *τς Κώσταινα*, κλπ.

Ἐνας τέτοιος ἀναλογικὸς σχηματισμὸς τῆς γενικῆς τῶν θηλυκῶν δὲν ἦταν πολὺ δύσκολο μετὸν καιρὸ νὰ ἐπεκταθῇ καὶ τελικὰ νὰ ἐπιβληθῇ σ' ὅλα τὰ θηλυκὰ οὐσιαστικὰ καὶ παρὰλληλα καὶ στὰ ἐπίθετα.

Πάργα, Αὐγούστος 1955.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ

Πῶς νάηταν πῶς νά γένωνταν, ὁ Μακρυνόρος κάμπος,
κι' ἡ Πρέβεζα παλιόκαστρο, κι' ἡ γι' Ἄρτα περιβόλι,
γιὰ νά διαβῇ ἕνας Πασιαῆς, νά πάη στὸ Μεσολόγγι.
Κι' ἐκλείστηκαν ἡ διάβεις τοῦ σ' ἔλδον τὸν Μακρυνόρο.
Τὸ Ντούλα Γῶγο κάλεσε, γιὰ νά τὸν ὀρμηνέψῃ:
—Ντούλα μου τί θὰ γένωμε, ἐδῶ στὸ Μακρυνόρο;
τ' ὠχοῦν πιασμέν' οἱ Ἄρτινί, τῶχοῦνε κι' οἱ Σουλιῶτες!..
—Πασιαῖ μ' τῶρὰ ποῦ μέ ρωτᾷς, πολὺ θὰ σ' ὀρμηνέψω:
Βάλε τοὺς Γκέγκηδες μπροστά, τοὺς Ἀρβανίτες πίσω,
κι' ἀπὲ κοντὰ τοὺς Κόνιारους, τ' ἀμέτρητα τ' ἀσκέρια!..
—Ἀντῆξε δένδρα καὶ κλαριά, νά πάω στὸ Μεσολόγγι!.
Ποῦν' ὁ Μακρῆς ἀπ' τὸ Ζυγὸ, κι' ὁ Τσιδγκας ἀπ' τὸ Βάλτο,
ποῦναι κι' ὁ Μάρκο Μπότσιαρης μὲ χίλιους πεντακόσιους!..
—Μάρκο μ' ἂν θέλῃς κι' ἀγαπᾷς, ἐλὰ νά μιληθοῦμε!..
Κι' ὁ Μάρκος τ' ἀποκρίθηκε, ὁ Μάρκος ὁ Σουλιώτης:
—Δὲν εἴμεστε στὰ Γιάννινα, δὲν εἴμεστε στὴν Ἄρτα!,
ἐδῶ τὸ λένε Ρούμελη!, τὸ λένε Μεσολόγγι!..
δὲν εἴμ' ὁ σκλάβος σου, Πασιαῖ, ραϊῆς σου νά καλέσης,
εἶμαι ὁ Μάρκο Μπότσιαρης, ὁ πρῶτος Καπετάνος!

(Ἄπ' τὴν σουλ. Χρ. Κοντοχρίστου)

ΔΗΜΟΤΙΚΟ

Ὅσ' εἶν' τὸ μάκρος τοῦ γυαλοῦ, τὸ πλάτος τοῦ θαλάσσου,
τόσο διασίδι ν' ἐδιαξε, μιὰ κόρη στὴν αὐλὴ της!..
Κι' ὁ γυιὸς τοῦ Μπέη πέρασε, καὶ τὴν καλημεράει:
—Κόρημ' νάημαν κι' ἐγὼ ρωμηδός, νάημαν καὶ βαφτισμένος,
νά πέθαινα νά μ' ἔθαφταν, στὴ γούρνα τ' ἀργαλιοῦ σου,
νά μὲ πατᾷν τὰ πόδια σου, κι' ὁ γύρος τῆς ποδιᾶς σου!..
Τὸ λέ' ἡ σαῖτα ἡ κοφτερή, τὸ φιλιτισένιο χτένι!..
στὰ μάτια δὲν τὸν κύτταξε, τὸ στόμα δὲν τοῦ κρένει.

(Ἄπ' τὴν σουλ. Χ. Κοντοχρίστου)

ΜΑΞΙΜΟΣ Ο ΓΡΑΙΚΟΣ*

Μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν τέκνων ποὺ ἡ πόλις τῆς Ἄρτης ἐγέννησε εἶναι καὶ ὁ Ἱεραπόστολος καὶ Λόγιος Μιχαὴλ Τριβώλης, ὃς μετέπειτα ὀνομασθεὶς Μάξιμος ὁ Γραικός.

Ὁ Μιχαὴλ Τριβώλης εἶναι γόνος μεγάλης Βυζαντινῆς οἰκογενείας, ἡ ὁποία μετὰ τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν τοῦ Βυζαντίου μετενίστευσεν εἰς Κέρκυραν. Ἐνὰ μέλος τῆς οἰκογενείας αὐτῆς, ὁ Μανουὴλ Τριβώλης, ἦτο ἐγκατεστημένος εἰς Ἄρταν καὶ ἐκ τοῦ γάμου αὐτοῦ καὶ τῆς Εὐδοκίας ἐγεννήθη τὸ 1470 ἐν Ἄρτῃ ὁ Μιχαὴλ Τριβώλης, ὁ γνωστὸς ὡς Μάξιμος ὁ Γραικός.

Ὁ Μιχαὴλ πολὺ νέος ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Ἄρταν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Κέρκυραν, ὅπου παρέμεινε μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεώς του. Ἐκεῖ εἶχεν διδάσκαλον τὸν πρεσβύτερον Ἰωάννην Μόσχον, δῆτορα, φιλόσοφον καὶ ἀντιγραφῆς χειρογράφων, καταφυγόντα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κέρκυραν. Ἵνα ὁμῶς κορέσῃ ὁ Μιχαὴλ τὴν δίψαν ἀνωτέρας μαθήσεως μετέβη εἰς Ἱταλίαν, ὅπου εἶχον καταφύγει μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ ἄριστοι τῶν Βυζαντινῶν λογίων καὶ εἶχον μεταλαμπαδεύσει τὸ φῶς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλολογικῆς καὶ φιλοσοφικῆς γνώσεως, διδάσκοντες εἰς τὰ διάφορα Πανεπιστήμια τῆς Ἱταλίας.

Ὁ Μιχαὴλ Τριβώλης ἐφοίτησεν ἐπὶ δεκαπενταετίαν εἰς τὰ Πανεπιστήμια τῆς Βενετίας, Πάδο α , Φερράρας, Φλωρεντίας καὶ Μεδιολάνων, σπουδάσας τὴν κλασσικὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν καὶ τὴν Ἀριστοτελικὴν καὶ Πλατωνικὴν φιλοσοφίαν, εἰς τὰς κατ'ἰδίαν δὲ αὐτοῦ μελέτας τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν. Ἀφοῦ ἐπλουτίσθη διὰ τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας δὲν ἡσθάνθη τὸν ἑαυτὸν τοῦ προωρισμένον δι' αὐτὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν Χριστιανικὴν σοφίαν, τὴν μελέτην τῶν πατέρων καὶ τὸν ἀσκητισμὸν.

Εἰς ἡλικίαν 36 ἐτῶν ἐπέστρεψεν ἐκ Βενετίας καὶ κατηυθύνθη εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἀθῶ, ὅπου ἐκάθη μοναχός, προέκρινε δὲ ὡς ἡσυχαστήριόν του τὴν μονὴν τοῦ Βατοπεδίου, ἡ ὁποία εἶχε τὴν πλουσιωτέραν βιβλιοθήκην. Ἐγκατασταθεὶς εἰς αὐτὴν ὡς ἀπλῶς μοναχὸς Μάξιμος, παρέμεινε ἐκεῖ ἐπὶ 10 ἔτη καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῶν Χριστιανῶν συγγραμμάτων, ἀποκρυσταλλώσας ὀριστικῶς τὴν θεολογικὴν καὶ φιλοσοφικὴν αὐτοῦ Κοσμοθεωρίαν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1515, ἐνῶ ὁ Μάξιμος ἐμόναζε εἰς τὴν μονὴν τοῦ Βατοπεδίου, ὁ Μέγας Δοῦξ τῆς Μόσχας Βασίλειος Ἰβάνοβιτς, υἱὸς τῆς Σοφίας Παλαιολογίνας, ἐζήτησε δι' ἐπιστολῆς τοῦ πρὸς τὸν πρῶτον τοῦ Ἁγίου Ὅρους Συμεὼν νὰ ἀποσταλῇ εἰς Μόσχον εἰς Μοναχὸς μεταφραστὴς πρὸς μετάφρασιν ἱερῶν βιβλίων. Διὰ τὴν ἀποστολὴν αὐτὴν καταλληλότερος ἐκοίθη ὁ Μάξιμος, ὅστις ἀνεχώρησεν ἐξ Ἁγίου Ὅρους κατὰ τὸν Ἰούνιον ἢ Ἰούλιον τοῦ 1516 καὶ διήλθεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἵνα λάβῃ τὴν εὐλογίαν τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως

* Ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 400 ἐτῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μαξίμου Γραικοῦ, δημοσιεύομεν σύντομον βιογραφικὸν σημείωμα διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον του.

Θ. ολήπτου. Ἐπειτα ἀπὸ μακρὸν καὶ ἐπίπονον ταξίδιον ὁ Μάξιμος ἔφθασεν εἰς Μόσχαν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν μετ' τιμᾶς ὁ Βασίλειος Ἰβάνοβιτς καὶ ὁ Μητροπολίτης Μόσχας Βαρολάμ.

Ὁ Μάξιμος ἤρχισε τὴν συγγραφὴν τῆς Ἑρμηνείας τοῦ ψαλτῆρος μετὰ κόπου καὶ δυσκολιῶν, διότι τὸ πρωτότυπον ἦτο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ θὰ μετεφράζετο εἰς τὴν Σλαβικὴν τὴν ὁποίαν δὲν ἐγινώριζε κινῶν. Περαιτέρω τὴν μετάφρασιν ἐξήτησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πατρίδα του, ἀλλὰ ὁ ἡγεμὼν τοῦ ἀνέθεσε καὶ ἄλλας μεταφραστικὰς ἐργασίας καὶ διορθώσεις ἱερῶν βιβλίων.

Ἀφοῦ παρέμεινεν ἀναγκαστικῶς εἰς Μόσχαν ἐξέμαθε τὴν γλῶσσαν καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ρωσικὴν ζωὴν, γενόμενος γνώστης τῶν ζητημάτων τῶν ἐκκλησιαστικῶν, πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν κύκλων τῆς Μόσχας. Ἡ πολυμαθία, ἡ ὀξεία κρίσις, ἡ ἀνιδιοτέλεια καὶ τὸ θερμὸν τοῦ ἐνδιαφέροντος δι' ὅλα τὰ πνευματικὰ καὶ ἠθικὰ ζητήματα ἔφερον πρὸς αὐτὸν πάντα ἄριστον ἄνδρα τῆς ἐποχῆς του. Μετὰ τὰ συγγράμματά του ἔλαβε ἐνεργὸν ἀντίκρυσιν εἰς τὰ φλέγοντα ζητήματα τῆς Ρωσικῆς ζωῆς πρὸς διαφώτισιν, διδασκαλίαν καὶ ἀνάπλασιν τοῦ Ρωσικοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου. Τοῦτο ὅμως συνετελεσεν ἂν' ἐνὸς μὲν εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἀναγέννησιν καὶ ἂν' ἑτέρου εἰς τὴν καταδίκην καὶ τὸ μαρτύριόν του, διότι κατὰ τὴν ἐπταετίαν ὅπου ἔδρασεν ἐν Μόσχᾳ ἐλευθερός, δὲν ἀπέκτησε μόνον φίλους ἀλλὰ καὶ ἐχθροὺς ὅλους ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἐτάχθησαν κατὰ πάσης διορθώσεως τῶν Σλαβικῶν λειτουργικῶν βιβλίων καὶ ἐκείνους οἵτινες ἐδυσφόρησαν, διότι ἕνεος μοναχοῦ κατέλαβεν ἐξέχουσαν θέσιν καὶ ἐκάκιζε τὰ κακῶς ἔχοντα ἐν Ρωσίᾳ καὶ ἐν τῷ κλήρῳ αὐτῆς.

Οὕτω ὁ Μητροπολίτης Δανιὴλ κατηγοροῦσε τὸν Μάξιμον εἰς τὸν ἡγεμόνα Βασίλειον Ἰβάνοβιτς δι' αἰρέσεις, διαστροφὴν, φθορὰν Ρωσικῶν βιβλίων καὶ ἐπικρίσεις τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, οὗτος δὲ τὸν παρέδωκεν εἰς τὸν Δανιὴλ διὰ νὰ δικασθῇ ὑπὸ τῆς Συνόδου, τὸ 1525. Ὁ Μάξιμος κατεδικάσθη ὑπὸ δύο Συνόδων τὸ 1525 καὶ τὸ 1531 καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Βολοκολίμσκη, ἀργότερον δὲ ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν εἰς τὴν εἰρκτὴν τῆς ἐν Τβέρ μονῆς μέχρι τοῦ 1551. Ὁ Ἐπίσκοπος ὁμοῦ τῆς Τβέρ Ἀκάκιος, ἥρεμος καὶ καλοκάγαθος, ἐπέδειξε συμπάθειαν πρὸς τὸν κατὰδικον καὶ τοῦ ἐπέτρεψε τὰς πνευματικὰς του ἀπασχολήσεις.

Τότε ὁ Μάξιμος ἐνέλεξε ὅλα τὰ ἔργα του καὶ ἀνέγραψε καὶ πολλὰ νέα ἐν τῇ εἰρκτῇ του. Μετὰ τὴν πολυμαθειαν, τὰς αὐθεντικὰς ἐρμηνείας του ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ Ἀκακίου καὶ πολλῶν θαιμασίων του, ἔδρασε καὶ πάλιν τὸ κῆρος του εἰς ὅλους τοὺς ἐκκλησιαστικὸς κύκλους. Ὁ θαυμαστής του ἐπίσκοπος τῆς Μόσχας Μακάριος δὲν ἠδυνήθη μὲν νὰ τὸν ἐλευθερώσῃ καὶ νὰ τὸν στείλῃ εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὅπως τὸν παρακαλοῦσε ὁ Μάξιμος, ἀλλὰ τὸν ἔστειλε πλησίον τοῦ Ἀρτεμίου, ἡγομένου τῆς Μονῆς Λαύρας τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Καὶ ἐνῷ περνοῦσε μετ' αἰρετικῶν ἀνέσιν καὶ ἐλευθερίαν νὰ συναναστρέφεται τοὺς φίλους καὶ θαιμασίους του, νεαὶ θρησκευτικαὶ ἔριδες εἰς τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν ἔφεραν εἰς δυσμένειαν τοὺς φίλους του καὶ ὁ Ἕλλην Ἀγιορείτης μοναχὸς ἐν πικρίᾳ διήνησε καὶ τὴν τελευταίαν πεντάετιαν τῆς ζωῆς του ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὴν 21 Ἰανουαρίου 1556 εἰς ἡλικίαν 85 ἐτῶν.

Αἱ σκληραὶ δοκιμασίαι τὰς ὁποίας ἐπὶ τριακονταετίαν ὑπέστη ἐν Ρωσίᾳ δὲν ἐδάμασαν τὸ πνεῦμα, τὴν πίστιν του πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν ζῆλον του πρὸς ἀνιψώσιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐπέδειξε ἀποστολικὴν δρασιν μεγάλης σημασίας καὶ ἐδημιούργησε Ἐποχὴν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς θρησκευτικῆς, πνευματικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς τῶν Ρώσων.

Εἰς 250 ἀνέρονται οἱ κώδικες τῶν ἔργων τοῦ Μαξίμου, εὗρισκόμενοι εἰς διαφόρους Ρωσικὰς βιβλιοθήκας, πολλὰ δὲ χειρόγραφα περιέχουσι τοὺς βίους καὶ

τὴν εἰκόνα αὐτοῦ. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξίμου οἱ Ρῶσοι ἐπανώρθωσαν τὴν κακότητα τὴν ὁποίαν ἐπέδειξαν πρὸς αὐτὸν, ὁμολογοῦντες τοῦτον μέγαν αὐτῶν ἀναμορφωτὴν καὶ πλούσιον πνευματικόν των ὁδηγόν, ἀνεκήρυξαν δὲ αὐτὸν Ὅσιον Μαξίμον τὸν Γραικὸν καὶ ἡ μνήμη του ἐσορτάζεται τὴν 21ην Ἰανουαρίου.

Ὁ Ἕλλην Ἀγιορείτης Μαξίμος, ὁ ὁποῖος ἐξεβιάσθη νὰ παραμείνῃ ἐν Ρωσίᾳ ἐπὶ τριακοναετίαν, οὐδέποτε ἐλησμόνησε τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἀσκητικὴν του κατοικίαν, πάντοτε δὲ ἐπεδίωκε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐπιστροφὴν του. Ἐπειδὴ τοῦτο δὲν τὸ κατώρθωσε, προσεπάθησε ἀπὸ ἐκεῖ νὰ βοηθήσῃ τὴν ὑπόδουλον πατρίδα, ἐνδιαφερόμενος διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν της ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ καὶ καλλιεργῶν ἐν Ρωσίᾳ τὴν ἰδίαν τῆς ἀπελευθερώσεώς της. Πάντοτε ὡμίλει διὰ τὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς ὑποδούλου εἰς τὸν Ὀθωμανισμόν, προσπαθῶν νὰ στρέψῃ τὴν Ρωσικὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν κοινὴν γνώμην κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν.

Διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ἀρταίου Ἀγιορείτου Μαξίμου, μεγάλην διατριβὴν ἐξ 650 σελίδων ἔγραψεν ὁ Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκὸς Γρηγόριος Παπαμιχαήλ.

Θ. Ε.

ΟΛΗ ΜΕΡΟΥΛΑ ΠΟΛΕΜΟ

“Ὅλες οἱ μάνες τὰ παιδιὰ το’ εὐχονται νὰ προκόψουν
καὶ μέναν ἢ μανούλα μου δλγ μὲ καταριέται.

—Κλέφτης νὰ πᾶς, παιδάκι μου, κλέφτης νὰ καταντήσης
δλη μερούλα πόλεμο, τὴ γύχτα καρπούλι,
τὸ χέρι σου προσκέφαλο καὶ τὸ σπαθί σου στρώμα,
τὸ ἔρημο ντουφέκι σου κι αὐτὸ στὴν ἀγκαλιά σου.

(Κλέφτικο)

ΑΟΣ ΤΟΜΟΣ

Με τὸ σημερινὸ τεύχος τοῦ «Σκουφᾶ» κλείνει ὁ Αὐτὸς τόμος τοῦ περιοδικοῦ μας ποὺ στάθηκε ὁ μοναδικὸς πνευματικὸς φάρος τοῦ τόπου μας. Ἡ ἔκδοσή του ἀποτελέσσει ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀντικειμενικώτερους σκοποὺς τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ ἱυλλόγου ὁ Σκουφᾶς. Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ἐκδόσεώς του τὸ περιοδικὸ μας ἔτυχε μεγάλης ὑποστηρίξεως καὶ ὅλοι τὸ περιέβαλαν μὲ ἀγάπη καὶ στοργή. Ὁ 1ος τόμος ποὺ παραδίδομε στὸν τόπο μας θὰ εἶναι καὶ ἀφειτηρία νέας ἐξορμήσεως γιὰ τὴν ὁλοκλήρωση ὥριων πνευματικῶν ἐπιδιώξεων γιὰ τὴν Ἄρτα. Εὐχαριστοῦμε θερμὰ ὅλους τοὺς συνδρομητὰς καὶ συνεργάτας μας γιὰ τὴ μεγάλη τους ὑποστήριξη καὶ τὴ συμπαράστασιν καὶ τοὺς διαβεβαιούμε ὅτι καὶ εἰς τὸ μέλλον θὰ καταβληθῇ κάθε προσπάθεια γιὰ τὴν πληρέστερη ἱκανοποίηση τῶν σκοπῶν τοῦ περιοδικοῦ μας.

✱

ΤΑΚΗΣ ΒΑΦΙΑΣ

ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Ἡ ἐπιτροπή, ποὺ συγκροτήθηκε γιὰ τὴ μελέτη τοῦ τρόπου τῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν ἐκπαιδευτικῶν μας ζητημάτων, στήν ἔκθεσή της πρὸς τὸν κ. Πρωθυπουργὸν εἰσηγεῖται τὴν ἀνάγκη τῆς ἱδρύσεως τρίτου Πανεπιστημίου.

Πολλοὶ πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ὅστερα ἀπ' τὴν εἰδηση αὐτὴ καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἱδρυση, διεκδικοῦν τὴν ἔδρα τοῦ Πανεπιστημίου ἢ κάθε μία διὰ τὸν ἑαυτὸν της. Πολλὰ γράφθηκαν ἰδίως σὲ ἐπαρχιακὰς ἐφημερίδες καὶ κάθε μία ἀπ' αὐτὰς ὑποστηρίζει, ὅτι ἡ πόλις τὴν ὁποία ἀντιπροσωπεύει, συγκεντρώνει τὰ περισσότερα γιὰ τὴν ἔδρα τοῦ Πανεπιστημίου προσόντα. Ἀν ὅμως ἀπ' ὅλους τοὺς Ἑλληνας ὁ καθένας μας δὲν ἀποβλέπει μόνον στὰ συμφέροντα τῆς ἰδιαιτέρως πατρίδος του ἀπὸ συναισθηματισμὸ καὶ ἂν θέλωμε νὰ ποῦμε τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ ἀποδώσωμε τὸ δίκαιο ἀπ' ὅλες τὰς πλευρὰς (ἱστορικὴ, γεωγραφικὴ, ἐθνικὴ κλπ.), πρέπει νὰ χειροκροτήσωμε τὴν πρότασιν μερικῶν, ποὺ ὑπέδειξαν, ὅτι τὸ τρίτο Πανεπιστήμιον ἐπιβάλλεται νὰ ἱδρυθῇ στὰ Γιάννινα. Γιατὶ μόνον τὰ Γιάννινα ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν πνευματικὴ κίνηση κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ποὺ συνετέλεσε στὴν ἀπόκτηση τῆς ἐλευθερίας. Στὴν Ἡπειρὸ λειτουργοῦσε ἡ Ἀνώτατη Σχολή, ἡ Νέα Ἀκαδημία, τὸ

πρῶτο τυπογραφεῖο στὴν Ἑλλάδα, ἡ πρῶτη Βιβλιοθήκη.

Ἀποτελοῦν τὰ Γιάννινα τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἡπείρου καὶ ἐξυπηρετοῦν πολλὰς περιοχές, ὅπως τὰ Ἐπὶάνησι, Δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, Δυτικὴ Θεσσαλία καὶ μέρη τῆς Μακεδονίας. Πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ἡ ἐξυπηρέτησις τῶν περιοχῶν. Ἡ Ἡπειρος ἀποτελεῖ ἀκριτικὸν μέρος τῆς Ἑλλάδος καὶ δὲν πρέπει μόνον νὰ σηκώσῃ τὸ βάρος τῆς ἀσφαλείας της, ἀλλὰ ἐπιβάλλεται νὰ ἀπολαμβάνει καὶ τὸ ἀνάλογον μέρος τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν τοῦ ἔθνους.

Ποία ἄλλη περιοχή τῆς Ἑλλάδος δύναται νὰ παρουσιάσῃ τόσους εὐεργέτας καὶ διδασκάλους, τῶν ὁποίων τὰ ἔργα λαμπρύνουν ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδίως τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους μας. Διέθεσαν ὅτι εἶχαν γιὰ τὴν ἀνθρώπινη τοῦ γένους Ἄς δικαιωθῇ ἡ ἰδέαν τῆς θυσίας των διὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ τρίτου Πανεπιστημίου στὴν ἰδιαιτέρα των πατρίδα τὰ Γιάννινα.

Καὶ σήμερα τὰ Γιάννινα διαθέτουν πολλὰ κτίρια κατάλληλα διὰ τὴν στέγαση τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ βιβλιοθήκην ἀπαραίτητον διὰ τοὺς σπουδαστάς.

Ἡ ἐπιτροπή, ποὺ θὰ ἀποφασίσῃ γιὰ τὸν τόπον τῆς ἔδρας τοῦ τρίτου Πανεπιστημίου, ἂς ἀναλογισθῇ τὸ τί προσέφερεν ἡ Ἡπειρος κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῆς ἱστορίας τοῦ ἔθνους μας καὶ ἂς ἀποδῷ

ση τὸ δίκαιο γιὰ νὰ μὴ δώσῃ τὸ δικαίωμα στὴν Ἑπείρο, ἂν δὲν ἰδρυθῇ, σ' αὐτὴν τὸ τρίτο Πανεπιστήμιο, νὰ λέγῃ ὅτι εἶναι ἡ ἀδικημένη καὶ περιφρονημένη περιοχὴ τῆς Ἑλλάδος.

Κ. Κονταξῆς

★

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΖΕΡΒΑΣ

Γενικὸν ὑπῆρξε τὸ πένθος τοῦ λαοῦ τῆς περιοχῆς μας διὰ τὸν ἐπισυνθάντα, ἐν Ἀθήναις, τὴν 10ην Δεκεμβρίου π.ἔ., θάνατον τοῦ στρατηγοῦ **ΝΑΠΟΛΕΩΝΤΟΣ ΖΕΡΒΑ**, ἀρίστου τέκνου τῆς πόλεώς μας, γεννηθέντος τὸ ἔτος 1891.

Γόνος οἰκογενείας προερχομένης ἀπὸ τὰ ἱερὰ χῶματα τοῦ Σουλίου, εἶχεν εἰς τὸ αἷμα του τὸν ἡρωϊσμόν τῶν μεγάλων μας προγόνων.

Νεώτατος κατετάγη εἰς τὸν στρατὸν ὡς ἐθελοντῆς ὑπαξιωματικὸς καὶ ἀφοῦ ἔλαβε μέρος εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν μας πόλεμον τοῦ 1912—13 ἐφουίτησεν εἰς τὰς στρατιωτικὰς σχολὰς ἀφ' ὧν τὸ ἔτος 1914 ἐξήλθεν ὡς ἀξιωματικὸς, ἀνελθὼν ἔκτοτε ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς ἱεραρχίας δι' ἀνδραγαθιῶν καὶ ἡρωϊκῶν ἐν γένει πράξεων. Τὸ ἔτος 1921 αὐτοεξωρίσθη εἰς Κωνσταντινούπολιν λόγῳ τῶν δημοκρατικῶν του πεποιθίσεων, ἐπανελθὼν τὸ ἔτος 1922.

Διετέλεσε Φρουράρχος Ἀθηνῶν, Διοικητὴς Δημοκρατικῶν Ταγμάτων, ὑποσπιστὴς τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας. Συνήργησεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Δικτάτορος Πιγκάλου. Ὑπῆρξε μεταπολεμικῶς ἀρχηγὸς κόμματος καὶ διετέλεσε κατ' ἐπαλήψιν Ὑπουργός.

Ὅταν ἡ φωνὴ τῆς Πατρίδος ἐπνίγετο ὑπὸ τὰς βαρβάρων κατακτητῶν καὶ τὸ γένος μας ἐκινδύνευε τὸν ἔσχατον κίνδυνον ὁ Ζερβὰς δὲν ἐφείσθη κόπων, δὲν ὑπελόγισε θυσίας.

Ἀνῆλθεν εἰς τὰ βουνὰ καὶ ἐσάλπισε τὸ σάλπισμα τῆς ἐλευθερίας. Ὁ Γοργοπόταμος, ἡ Κανέια, αἱ μύρια ἀνατινάξεις (σαμποτιζ), εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὸ μὲν τὴν καθυστέρησιν ὧν κινήσεων τοῦ ἐχ-

θροῦ, τὸ δὲ τὴν ἀναπτέρωσιν τοῦ ἡθικοῦ τοῦ λαοῦ.

Ἡγωνίσθη σκληρῶς διότι ὁ ἀγὼν ἦτο σκληρὸς καὶ αἱ στερήσεις ἀναρίθμητοι, δι' ὃ καὶ τὰ ἐντεῦθεν ἐπιτεύγματα ἦσαν προῖοντα ἰσχυρᾶς καὶ ἀκάμπτου θελήσεως. Οἱ σκληροὶ ἀγῶνες ἀμέσως ἡ ἐμμέσως τὸν κατέπλησαν καὶ συνέταμον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς του.

Β. Π.

★

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΤΕΙΣ

ΟΙ ΣΟΥΛΙΩΤΕΣ

Μ. ΠΕΡΑΝΘΗ

Ἀπὸ τὸ βιβλιοπωλεῖον τῆς Ἑστίας ἐκυκλοφόρησε τὸ νέον Ἱστορικὸν μυθιστόρημα τοῦ συμπατριώτου μας λογοτέχνου κ. Μιχ. Περάνθη «**Σουλιῶτες**».

Τὸ νέον μυθιστόρημα τοῦ κ. Περάνθη ἀναφέρεται εἰς τὸ Σούλι καὶ τοὺς ἐπικινεῖς ἀγῶνας του διὰ τὴν ἐλευθερίαν, εἰδικώτερα δὲ εἰς τὴν περίοδον 1800—1803 κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς ἐπεχείρησε τὴν ἐξοντωτικὴν κατὰ τοῦ Σουλίου ἐκστρατείαν του, τῆς ὁποίας ὁ ἐπίλογος ἐγράφη διὰ τῆς θυσίας τῶν Σουλιωτιστῶν εἰς τοὺς βράχους τοῦ Ζαλόγγου.

Τὸ μυθιστόρημα τοῦ κ. Περάνθη ἐγγραψεν κατόπιν ἐξεντλητικῆς μελέτης τῶν πηγῶν τῶν σχετικῶν μὲ τοὺς ἀγῶνας τῶν Σουλιωτῶν, μὲ πρόσωπα ἱστορικὰ καὶ φανταστικὰ εἰς μίαν γοητευτικὴν πλοκὴν, γραμμένην μὲ Ἡπειρωτικοὺς ἰδιωματισμούς, παρουσιάζει δὲ ἀνάγλυφον ὁλόκληρον τὴν ἐποποιίαν τοῦ Σουλίου.

★

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗΣ

Κ. ΜΑΝΤΑ

Ὑπὸ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἀπ. Ἐκπαιδευτικῆς Περιφερείας Ἀρτ. κ. Κ. Μαντᾶ εἰς καλλιτεχνικὴν ἔκδοσιν ἐξεδόθη καὶ ἐκυκλοφόρησε ἡ ἐμπεριστατωμένη διάλεξις του, ποὺ ἐδόθη εἰς τὴν αἰδουσαν τοῦ Κινηματοθεάτρου «Ὀρφεὺς» Ἀρτ. καὶ θέμα «Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης». Εἰς τὴν ἱστορικὴν του μελέτην ὁ κ. Μαντᾶς ἀναπτύσσει τὴν ζωὴν καὶ τὸ ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἑθνικοῦ Ἡρώος τῆς

Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Γεωργίου Καρσιόσκου. Ἰδιαίτερα μὲ ἱστορικὴν εὐσυνείδησιν, κριτικὴν ἀντικειμενικότητα καὶ ἀδιάσειστα ἐπιχειρήματα, ἃ ὅπου ἀσυνεκέντρωσε ἐκ τῆς περιοχῆς Σκουληκαριᾶς λύει τὸ ζήτημα γύρω ἀπὸ τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν γέννησιν, ὑποστηρίζων τὴν ὀρθὴν ἱστορικῶς ἀποψιν ὅτι ὁ Γεώργιος Καρσιόσκος κατὰ γὰρ ἐκ Σκουληκαριᾶς Ἀρτῆς.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

— Κατὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον ὁ «Σκουνός» ὠργάνωσε δύο διαλέξεις εἰς τὸ Κινηματοθέατρον «Ὁρφεύς». Κατὰ τὴν πρώτην δι᾿ ἄλλους ὠμίλησε ὁ ἱατρός κ. Χρ. Γκίζας μὲ θέμα «Παστέρ καὶ Φλέμινγκ». Κατὰ τὴν δευτέραν ὁ Διευθυντὴς τῆς ΔΕΗ Ἀρτῆς Μηχανολόγος—Μηχανικός κ. Ν. Παπαπάνος μὲ θέμα «Ἡ ἀξιοποίησις τῶν ἐν τῇ χώρᾳ ἐνεργειακῶν πηγῶν καὶ αἱ ἐκ ταύτης τεχνικοοικονομικαὶ ἐπιδράσεις».

— Εἰς τὰς 2 Φεβρουαρίου εἰς τὴν αἴθουσαν τοῦ Κινηματοθέατρον «Ὁρφεύς» ἐδόθη ἐνδιαφέρουσα διήγησις ὑπὸ τοῦ Δικηγόρου κ. Ν. Κοσσυβάκη μὲ θέμα: «Ἡ ἐγκληματικότης τῶν Ἀνθλίκων». Τὴν δι᾿ ἄλλους ὠργάνωσε ἡ Ἑταιρία Προστασίας Ἀνθλίκων.

ΕΚΘΕΣΙΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Ἡ ἐκθεσις ζωγραφικῆς τοῦ κ. Ἀγγ. Στεργίου ποὺ ἀνοίξε τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων, στὸ Ἀσ. Δημοτικὸ Σχολεῖο, ἦτο δίχως ἀμφιβολία, ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις, μεγάλου καλλιτεχνικοῦ ἐνδιαφέροντος. Στὰ ἐξόχοντα περίπου ἔργα ποὺ ἐξετέθησαν σὲ τρεῖς μεγάλας αἰθούσας, ἐλαιογραφίαι, μελάνες, ὑδατογραφίαι, τέμπρες, κάρθουνο, παστέλ, βλέπει κανεὶς τὴν ἐργασίαν τῶν δύο τελευταίων ἐτῶν τοῦ καλλιτέχνου. Τὸ ἔργο του, στὸ σύνολό του, ἔχει ἕνα ἀναμφισβήτητο ἐνδιαφέρον. Δείχνει μὴ φιλότιμη προσπάθεια καὶ ἀρκετὰ καλὴ ἐξέλιξις ἀπὸ τὰς ἐλαιογραφίαις ποὺ εἶχε ἐκθέσει στὴν ὁμαδικὴ ἐκθεσις ποὺ εἶνε πρὸ τριετίας στὴν αἰθουσα τοῦ «Σκουφᾶ». Γενικὰ μὲ αὕτη τὸν τὴν ἐκθεσὶν μᾶς

παρουσιάζει μὴ ἀνανέωση ποὺ τὸν τιμᾷ.

Στὴν τωρινὴ ἐκθεσὶν τοῦ μὲ τὰς ὑδατογραφίαις καὶ τὰς τέμπρες πρὸ γὰρ πρώτην φορὰ μᾶς παρουσιάζει, δείχνει τὴν ἱκανότητά της εὐαισθησίας καὶ τὴν δεξιότητα καὶ τὴν σταθερότητα τοῦ χεροῦ ποὺ τὰ ἐξωγράφει. Σὲ πολλοὺς πινάκους τὸν βλέπει κανεὶς νὰ ξεπερνᾷ ποὺ τὰ ὅρια τοῦ ἐρασιτέχνη ζωγράφου. Αὐτὰ τὰ ἔργα τὰ διακρίνει μὴ ποιητικὴ διάθεση καὶ ζωγραφικὴ ἱκανότητα. Μὲ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὴ ζωγραφικὴ νομίζω ὅτι ὁ κ. Στεργίου θὰ πρέπει νὰ καταπιαστῇ γὰρ νὰ μᾶς δώσει ὅλο τοῦ τὸ γνήσιο ταλέντο ποὺ τὸν διακρίνει.

Εἶναι πολλὰ τὰ καλὰ ἔργα ποὺ μᾶς παρουσιάζει στὴν ἐκθεσὶν τοῦ. Καὶ ἐπειδὴ τὰ περιθώρια ποὺ διαθέτω εἶναι μικρά, θὰ ἀναφέρω γι' αὐτὸ ὅ, τι ἰδιαίτερα τράβηξε τὴν προσοχή μου, σταματώντας ὅπου χρειάζεται καὶ ἀκολουθώντας τὴν ἀριθμητικὴν σειρά τῶν πινάκων. Ξεχωρίζω τὴ «Σκάλα στὴν Ἀρτᾶ» (12), «Τὸ καμπαριό» (15), τὴν «Πληρὰ αὐλόπορτα» (16), τὴν «Ἀρτινὴ γειτονιά» (17), τὴν «Ἀκτὴ Μενιδίου» (19), τὸν «Πέρα μαχαλᾶ» (30), τὴ «Γιδόστρατα στὴν Ἀγγιντα» (32), τὸ «Δώθε μαχαλᾶ» (35), τὰ «Δένδρα στὸν Ἀραχθο» (38), τὸ «Δένδρον στὴν Παμβώτιδα» (39), τὸ «Αὐλάκι» (40), τὰ «Σπίτια στὸ Μενίδι» (44), τὸ «Δρομάκος στοὺς Μύλους» (45), καὶ τὴ «Βρύση τοῦ Ἀράπη» (50).

Τάκης Βαφιάς

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

— Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1957 ἤρχισε ἡ ἐκτέλεσις τῶν πρώτων ἐργασιῶν διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς Κεντρικῆς πλατείας τῆς πόλεώς μας. Κατεδαφίσθησαν τὰ ἀρχέγονα ἀφοδευτήρια καὶ λοιπὰ ἐρείπια μέχρι τοῦ Ζαχαροπλαστείου «Διεθνές».

— Εἰς τὸ Παγκόσμιον Πένθος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ μεγάλου Ἑλλήνος Συγγραφέως Νικολάου Καζαντζάκη, συμμετείχε καὶ ὁ Δῆμος Ἀρταίων καὶ ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» δι' ἀποστολῆς, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας του, συλλυπητηρίων τηλεγραφήματων εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐκλιπόντος.

—Τὸν Δεκέμβριον 1957 ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὴν περιοχὴν μας ἡ Ἀσιατικὴ γρίπη. Τὰ κρούσματα υπερέβησαν τὰ 15.000, εὐτυχῶς ὅμως τὰ θανατηφόρα ἦσαν ἐλάχιστα.

—Ὁ Λῆμος Ἀρταίων ὠνόμασε τὴν πρὸ τῆς Παρηγορητικῆς δημοτικῆς ὁδόν, ὁδὸν Ἀναστασίου Ὁρλάνδου, εἰς ἐνδειξὴν ἐκτιμήσεως τοῦ ὑπὲρ τῶν Βυζαντινῶν Μνημείων τῆς Ἀρτῆς ἐπιστημονικοῦ συγγραφοῦ ἴργου τοῦ Καθηγητοῦ καὶ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ὁρλάνδου.

—Ἐνεκρίθη παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὁργανισμοῦ Τουρισμοῦ πίστωσης διὰ τὴν ἀνέγερσιν Μεγάλου Τουριστικοῦ Ξενοδοχείου Ὑπνου ἐν Ἀρτῇ. Λέγεται ὅτι τοῦτο θ' ἀνεγερθῇ εἰς τὸ Φρούριον, ἀφοῦ ἀπομακρυνθοῦν ἐκεῖθεν αἱ φυλακαί.

—Κατὰ τὰς ἐurutάς τῶν Ἀπόκρεω συνεκροτήθη Ἐπιτροπὴ Κομιτάτων τῶν Ἀπόκρεω διὰ νὰ βραβεύσῃ τὰ καλλίτερα Ἀποκρητικά Ἔργα. Πρὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τὴν τελευταίαν Κυριακὴν τῶν Ἀπόκρεω παρῆλθαν διάφορα ἄρματα, ὅλα ὅμως ἐστεροῦντο καλλιτεχνικῆς ἐμφανίσεως καὶ πνεύματος.

—Τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου 1958 διῆλθον ἐξ Ἀρτῆς οἱ Βασιλεῖς κατευθυνόμενοι εἰς Ἰωάννινα. Τοὺς ὑπεδέχθησαν αἱ Ἀρχαὶ τῆς πόλεως καὶ πλῆθος κόσμου.

—Πάνδημος καὶ μεγαλοπρεπὴς ὑπῆρξε ἑφέτος ὁ ἐορτασμός τῆς Ἱερᾶς Μνήμης τῆς Πολιούχου μας Βασιλίσσης Ἀγ. Θεοδώρας.

—Ὁ Μητροπολίτης Ἀρτῆς κ. Σεραφεῖμ ἀνεδείχθη τὴν 11ην Μαρτίου 1958 Μητροπολίτης Ἰωαννίνων καὶ ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα εἰς τὴν νέαν του ἑδραν. Τοποτηρητὴς τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀρτῆς ὤρισθη ὁ Μητροπολίτης Προβέξης κ. Στυλιανός.

—Ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις συμπατριωτῶν μας ἰδρύθη Σωματεῖον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Σύλλογος Ἀρτινῶν».

—Πάνδημος ὑπῆρξεν ὁ ἐορτασμός τῆς 25ης Μαρτίου εἰς τὴν πόλιν μας. Μετὰ τὸ πέρας τῆς δοξολογίας ἐξεφώνησε ἐμπνευ-

σμένον λόγον μετ' Ἑθνικὸν περιεχόμενον ὁ Δημοδιδάσκαλος κ. Κώστας Σκάρος.

—Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς Ἑθνικῆς Ἑορτῆς τῆς 2ης Μαρτίου ὠργανώθη ὑπὸ τῶν Δημοτικῶν Σχολείων Ἀρτῆς σχολικὴ ἐορτὴ μετ' ἀπαγγελίας, ἄσματα καὶ δύο μονόπρακτα θεατρικὰ ἔργα ἐθνικοῦ περιεχομένου.

—Γενομένων ἀρχαιρεσιῶν ἐξελέγη νέον Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ κ. Ξεν. Κοτσαρίδα.

—Προσεσχῶς θὰ κυκλοφορήσῃ ποιητικὴ Συλλογὴ τοῦ συμπατριώτου μας Λαϊκοῦ Ποιητοῦ κ. Ἀπ. Καραπάνου.

—Διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 2.433 συμβολαίου τοῦ Συμβολαιογράφου Ἀρτῆς κ. Π. Τσίκου ἐδωρήθη τὸ οἰκόμεδον Ἰσραηλιτικῆς Συναγωγῆς εἰς τὸν «Σκουφᾶν» διὰ τὴν ἀνέγερσιν πνευματικῆς Ἑστίας.

Ο κ. ΓΚΙΖΑΣ

Θὰ ἦταν παράλειψις ἂν δὲν γράφαμε λίγα λόγια γιὰ τὸν κ. Γκίζα ποῦ χρημάτισε Πρόεδρος τοῦ Ἱστορικοῦ μας Συλλόγου ἀπὸ τὸ 1951—1958.

Παρέλαβε πρὸ ὀκτῶ ἐτῶν ἓνα Σύλλογον μετ' νεκρωμένους ὅλους τοὺς τομεῖς καὶ ἔχοντας καὶ τὴ συνδρομὴ τῶν συνεργατῶν του, προώθησε τὰ Μουσικὰ καὶ Πνευματικὰ ζητήματα σὲ σημεῖο ἀξιοζήλευτο.

Ἡ δραστηριότης του, ἡ ἀγωνιστικὴ του διάθεσις, ἡ δημοκρατικὴ του Διοίκησις, ἔφησαν ἐποχῇ. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ὁ Σύλλογός μας ἔγινε γνωστός καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἡπείρου.

★

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

Μιχαὴλ Περάνθη: «Σουλιῶτες». Κωνστ. Μαντᾶ: «Κραϊσάκας». Δημ. Βεζανη: «Θρησκεία καὶ Ἔθνος». «Εἰκοσιπενταετηρίς Παντείου Σχολῆς 1930—1955».

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

«Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» Ἰωάννινα. «Ἐπιθεώρηση Τέχνης» Ἀθήναι. «Πᾶν» Ἀθήναι. «Νέα Πορεία» Θεσσαλονίκη.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

«Ελευθέρος Λόγος» Ἀρτα.— «Ἐμπρός» Ἀρτα.— «Ἠχώ τῆς Ἀρτῆς».— «Νέα Ἐποχὴ» Ἀρτα.— «Ἀγροτικὸς Ἀγὼν» Ἀθήναι.

ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΤΑΙ ΤΟΥ Α'. ΤΟΜΟΥ

Ὁ Μητροπολίτης Ἀρτης Σεραφεῖμ, Ἀγνάντης Κώστας, Ἀλεξίου—Οἰκονόμου Μαρίνα, Ἀλίβεργης Ν., Ἀμβρακιώτης Γνήσιος, Ἀναλογίδης Γεώρ., Ἀρκαδίου Μαρίας, Βάγιας Κώστας, Βαφιάς Τάκης, Γκίζας Χρ., Γκιούλης Ραφ., Γλυκιάδου Λία, Δάλλας Γιάννης, Διαμάντης Κων., Εὐταξίας Ν., Ε. Θ., Ζαχαρῆς Ἰωάν., Ζιτσαία Χρυσ., Καραβασίλης Ν., Καραπάνος Ἀπ., Κολοβός Φίλ., Κοτζιούλας Γ., Κοντοχρήστος Χριστόφ., Κοτσαριδῶς Ξεν., Κώτσης Ἰωάν., Λάτσκος Ὀρ., Μαρκίνας Κλ., Μέγγι Ἰωάννα, Μέρτζιος Κ., Μπρεγιέρ Δουῆ, Ν. Γρηγ., Οἰκονομίδης Γ., Παντούλας Σωκρ., Παπακώστας Νικ., Παπαδημητρίου Γ., Παπαχρήστου Κ., Πατσλιᾶς Εὐστρ., Περάννης Μιχ., Ράγκος Γ., Σερβετιάς Σπ., Σουλᾶς Στ., Ταμπαρόπουλος Ἀντ., Ταρσούλη Ἀθ., Τσέτης Κ., Τσουτᾶκος Π., Ἰ. Τς, Χόλτσερ Κορ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Α'. ΤΟΜΟΥ

Κύρια Ἔργα

Παρελθόν καὶ Μέλλον	Ι. Τς	Σελ.	2
Κύπρος	Γνήσιου Ἀμβρακιώτη	»	151
Ἀπολογισμὸς καὶ προοπτικὴ	Κώστα Τσέτη	»	199
Σκουφᾶς	Ξεν. Ι. Κοτσαρίδα	»	389

ΙΣΤΟΡΙΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ - ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Ἐγγράφα ἀπ' τὸ ἀρχεῖο τοῦ Ρωσικοῦ ὑποπροξενείου τῆς Ἀρτας	Εὐστρ. Μ. Πατσλιᾶ	σελ.	4
Ἡ Ἀρτα στὴ ζωὴ καὶ στὴ σκέψιν τῶν κατοίκων	Κων. Ἀθ. Διαμάντη	»	10
Θεοχάρης καὶ Ἀποστόλος Ντούϊας	Κώστα Χ. Βάγια	»	14
Ἀνέκδοτα ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας	Χριστοφ. Κοντοχρήστου	»	18
Τὸ ἔρασιτεχνικὸ Θέατρο στὴν Ἀρτα	Τάκη Βαφιά	»	22, 18 τ. 2ον
Οἰκογενειακὲς λεπτομέρειες τοῦ Κρυστάλλη Μιχ. Π. ράνθη		»	26
Τὸ ἐν Βουργαρελίῳ Παλατιὸν Φρούριον «Τσιούκκα»	Γ. Παπαδημητρίου	»	2 » 2ον
Γεώργιος Μόστρας	Ἰωάν. Κώτση	»	7 » »
Πῶς ἐγένετο ἡ προσάρτησις τῆς Ἀρτης	Ἰωάν. Ζαχαρή	σελ. 9 τ. 2ον σ. 21 τ. 3ον	
Ἀπὸ τὰ Ἱστορικὰ καὶ Λαογραφικὰ	Χριστοφ. Κοντοχρήστου	σελ. 12 τ. 2ον	
Ἡ Ἀρτα εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας (1696—1787)	Κ Δ. Μέρτζιου	σελ. 1 τ. 3ον σ. 153, 238, 268, 308, 364, 397	
Ὁ Καπετὰν Γιαννάκης Κουτελίδας	Χρ. Γκίζα	σελ. 9 τ. 3ον	
Ἰωαννίται πρόσφυγες εἰς Ἀρταν	Κων. Ἀθ. Διαμάντη	σελ. 15 τ. 3ον	
Ἱατροσόφιοι	Τάκη Βαφιά	» 26 » »	
Ἱστορικὰ ἔγγραφα τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας	Χριστοφ. Κοντοχρήστου	» 29 » »	
Ἀρτινοὶ Ἅγιοι	Κ. Παπακώστα, ἱερέως	» 34 » »	
Πρωτόκολλον ἐκταφῆς τῶν ὁσίων τῆς Ἀγίας Θεοδώρας		» 165	

*Εβρανίσματα διὰ τὴν Ἀγίαν Θεοδώραν	L. ERZHER (μετ. Κ.Ν.)	σελ. 187
*Επιστολαὶ τοῦ Εἰ. ROUQUEVILLE	N B. Ἀλβέρτη	σελ. 188, 248, 249, 342
Νικόλαος Σκουφᾶς	Μιχ. Περάνθη	» 201
*Ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς	Γ. Κάκου—Παπαφωτίου	» 227
Τὸ ἀρματολίκι τῶν Τζουμέρκων καὶ οἱ Κουτελιδαῖοι	Κων. Ἀθ. Διαμάντη	σελ. 276, 315, 375
*) ΒΥΡΩΝ στὴν Ἠπειρο	Κώστα Χ. Βάγια	» 286
Τὰ Σχολεῖα τῆς Ἀρτας	» »	» 333
Χρονικὸ τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος		
* Ἀρτης	P. Γκιούλη	» 345
Δύο ἀνέκδοτα χειρόγραφα	Χριστοφ. Κοντοχρήστου	» 348
Τὸ γιοφύρι τῆς Ἀρτας ἐν Ὀλλανδία	Γ. Κ. Χόλτσερ	» 380
*Ἡ μάχη τοῦ Σταυροῦ τῶν Τζουμέρκων	Φιλ. Κολοδοῦ	» 381
*Ἀρτινὲς Ἀναμνήσεις	Κώστα Ἀγνάντη	» 402
*Ὁ Ἅγιος Μάρκος	Νικ. Παπακώστα	» 406
*Ἡ ἀρχαία Ἀθαμανία	Φιλ. Κολοδοῦ	» 418

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Τοῦ Χάρου	σελ. 4	τεῦχ. 2ον
*Ἐνα ποτάμι δάκρυα	» 5	» »
Τῆς Ἀλδωνίας καὶ τοῦ Γράμμου	» 5	» »
Τοῦ Γιωργάκη Μάμαλη	» 24	» 3ον
Στὸ γινὸ τοῦ Καραϊσκάκη	» 47	» »
Δημοτικὰ τραγούδια τῆς		
*Ἠπείρου (εἰσχωγὴ Μαρίνας Οἰκονόμου—Ἀλεξίου)	» 48	» »
Σουλιώτικο	» 181	
Δύο Δημοτικὰ τραγούδια	» 185	
N. Τζουβάρας	» 237	
Τραγούδι Κλέφικο	» 275	
Τοῦ κάτω Κόσμου	» 283	
Σὲ νιά γυναῖκα	» 295	
Τῆς Λένης τοῦ Μπότσαρη	» 321	
Παροιμίες τοῦ τόπου μας	» 332	
Τῆς Χάρισσας	» 347	
*Ἀπ' τὴ Λαμπρὴ τῶν Κλεφτῶν	» 348	
Μικρὸ Πραμαντιοτόπουλο	» 379	
Νανούρισμα	» 384	
Ποὺ τοὺς χαλάει Ἀλήπασας	» 401	
Φίλοι καλῶς ὠρίσατε	» 423	
Δημοτικὰ Τραγούδια	» 427	

ΠΟΙΗΣΙΣ

*Ὀνειρο	Κώστα Τσέτη	σελ. 13
*Ἡ ἀστραποκαμένη	Γ. Κοτζιούλα	» 38

Κέντρισμα	Γ. Κοτζιούλα	σελ. 38	
Σεργιάνι στην Πατρίδα	»	» 39	
Κύπρος	Κώστα Τσέτη	» 1	τευχ. 2ον
Σε μιὰ γυναίκα κρεολή G. BAUDELAIRE (Μετ. Γιάννη Δάλλα)	»	» 36	τευχ. 2ον
Εἰς τὸν L. DOLPHE G. AUFFE T. DE BANVILLE (» » »)	»	» 37	» »
SINE NOMINE	Κώστα Τσέτη	» 42	» »
Βαθειά μου ἓνα δάκρυ	» »	» 42	» »
Ἄνοιξη	Μαρίας Ἀρκαδίου	» 43	» »
Κι' ἤρθες	» »	» 43	» »
Χαρὰ καὶ πόνο	» »	» 43	» »
Τὸ Δάσος τοῦ καλοκαιριοῦ	Μιχ. Περάνθη	» 25	τευχ. 3ον
Λεῦκες	Μαρίας Ἀρκαδίου	» 28	» »
Ἐν τῇ Μονῇ Ρογῶν	Γιάννη Δάλλα	» 32	» »
AD OTIUM LITTERARIUM	» »	» 33	» »
Ζεστή ὥρα	Κώστα Τσέτη	» 36	» »
Ὡδὴ στὸ δειλινὸ	» »	» 37	» »
Τὸ μεγάλο ποτάμι	Ἀν. Ταμπαραπούλου	» 46	» »
Ἀπρίλης	Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλης	» 161	
Καράβια	Κλαυδ. Μαρκίνα	» 186	
*Εκταση	Π. Τσουτάκου	» 186	
Στὰ μαβιά σκότη	Ἰωάννης Μέγγι	» 193	
Δυὸ πορτοκάλια	Γ. Κοτζιούλα	» 247	
*Ὡ πῶς φοβόσουν	Μαρίας Ἀρκαδίου	» 24	
Χυριατοπούλες	Γ. Κοτζιούλα	» 255	
Στὸ Γ. Κοτζιούλα	Χρυσ. Ζιτσαίης	» 264	
Ταξίδι, Ἡπειρωτικὸ, Κοντὸς ψαλ- μὸ, Μῆνες πολλοὺς ἐπέρασα	Γ. Κοτζιούλα	» 265, 266	
*Αναψα δυὸ ἀστέρια	Κώστα Τσέτη	» 284	
*Εξόριστη	Λίας Γλυκιάδου	» 285	
Τζουμέρκα	Μαρίας Ἀρκαδίου	» 332	
*Ὁ Περτοκαλένιος θάνατος	*Ὁρ. Λάσκου	» 339	
Εἡμέρωμα	Ν. Καραδασίλη	» 340	
Στὴ Νάντια πὺδ πέθανε	Κώστα Τσέτη	» 341	
Μαγικὸ Δουλοῦδι	Σ. Σερετᾶ	» 344	
*Αμβρακικὸς	Κώστα Τσέτη	» 355	
Λεβεντιές	*Απ. Καραπάνου	» 274	
Πορτραῖτο χωρισμοῦ	Κώστα Δ. Τσέτη	» 300	
Προσμονή	» »	» 390	
*Απρίλης	Γ. Κοτζιούλα	» 396	
Τὸ Πατρικὸ τὸ σπῖτι	Μαρίας Ἀρκαδίου	» 413	
Τὰ τρία πορτραῖτα	Γιώργου Ράγκου	» 417	

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Τὸ Γεφύρι	Γιάννη Δάλλα	σελ. 31	
*Αντίκρυ στὸ Δαίμονα	Γιώργου Κ. Οἰκονομίδη	» 22	τευχ. 2ον
Στὴ χώρα τῶν ἄρωμάτων	» »	» 38	» 3ον

Παλιά Πλατιά	Γ. Γοτζίουλα	σελ. 177
Θεσσαλικὸ Παζάρι	»	» 322
Ἡ κίτρινη λίμνη	Γιώργου Κ. Οικονομίδη	» 367

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

Ἀνάγκη νὰ κρατήσουμε τίς παραδόσεις	Γ. Σ. Ἀναλογίδη	σελ. 31 τευχ. 2ον
Μιχ. Περάνθη	ΑΔΦΑ	» 38 » »
Ἡ ἀνάγκη τοῦ Συγγραφοῦ Μόχθου	Μιχ. Περάνθη	» 162 » »
Πηγαὶ πρὸς γνῶσιν τοῦ παρελθόντος ἐνὸς τόπου	Κ. Αθ. Διαμάντη	» 169
Ἀθηνᾶ Ταρσούλη (φιλ. πορτραῖτο)	Κώστα Τσέτη	» 182
Γιώργος Κοτζιούλας	Μιχ. Περάνθη	» 261
Χαιρετισμὸς	Γιώργου Κοτζιούλα	» 263
Ἡ πνευματικὴ ζωὴ τῆς Ἀρτας	Μιχ. Περάνθη	» 301, 358, 391
Γιὰ μιὰ πνευματικὴ ἀποκέντρωση	Γιάννη Δέλλα	» 306
Τῆς Ἀρτας τὸ γεφύρι	Σωκρ. Παντούλα	» 414
Παρατήρησις στὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν Ἀγνάντων	Στέλ. Σουγλέ	» 424
καὶ τῶν ἄλλων χωριῶν τῶν Τζουμερκῶν		

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Μιχ. Περάνθη: Ἀμβρακία	(Γρηγ. Ν)	σελ. 42
Βασίλη Μιτσούκα: «Ἀρτας»	(Κώστα Τσέτη)	» 47 τευχ. 2ον
Π. Τσουτάκου: «Πικρὴ γῆ»	(» »)	» 51 » 3ον

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Τὸ Μυστικὸ τῆς Κοντέσσας Βαλέραινας (κριτικὴ) Ε.Μ.Π.	σελ. 44
--	---------

Η ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

Ἐκθεσις ζωγραφικῆς (κριτικὴ) Τάκη Βαφιᾶ	» 433
---	-------

ΝΕΚΡΟΛΟΓΙΑ

Μιχ. Ράπτης	Ν. Εὐταξία	σελ. 41 τευχ. 2ον
Μιλτιάδης Μάνθας		» 195
Γιώργος Κοτζιούλας		» 267, 297
Ναπολέων Ζέρβας	Β. Π.	» 432

Η ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΑ

Ἔργα ἐκτὸς κειμένων

Ἀγία Θεοδώρα Ἀρτης ἐλαιογρ.	Τάκη Βαφιᾶ	τευχ. 3ον
Ἅγιος Βασίλειος »	Κ. Παπαφωτίου	» 4ον
Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ν. Σκουφᾶ (Φωτογραφία)	Β. Φιληρέα	» 5ον
Κάτω Πανηγυρὶ Ἀρτης ἐλαιογρ.	Μ. Καμπανέλη	» 7ον
Παλὸν σπῖτι τῆς Ἀρτας »	Τάκη Βαφιᾶ	» 8ον
Καμπαναριὸ ὕδατογραφία	Ἀγγέλου Στεργίου	» 9ον, 10ον

Μ. ΠΕΡΑΝΘΗ

“ΣΟΥ ΔΙΩΤΕΣ,,

- ★ "Ενα Καινούργιο Βιβλίο τοῦ Περάνθη.
- ★ "Ενας σταθμός στὰ Νεοελληνικά γράμματα.
- ★ Μιά ἐποποιΐα γοητευτικῆς πλοκῆς.
Δὲν πρέπει νὰ μείνη Ἑπειρώτης χωρὶς
νὰ τὸ διαβάσῃ.

Γ. ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

ΕΞΕΛΟΘΗ Ο ΒΟΣ ΤΟΜΟΣ ΤΩΝ ΑΠΑΝΤΩΝ